

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 6

БЕОГРАД 1937 ГОДИНЕ

КЊИГА 2

XXIII РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 20 ФЕБРУАРА 1937 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

СТЕВАН ЂИРИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

ФРАЊО МАРКИЋ и ВОЈКО ЧВРКИЋ

СЕКРЕТАР

ТОДОР ЖИВКОВИЋ

Присутни г. г. Министри: Председник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан М. Стојадиновић; Министар унутрашњих послова др. Антон Корошец; Министар правде др. Никола Суботић; Министар социјалне политике и народног здравља Драгиша Цветковић; Министар трговине и индустрије др. Милан Врбанић; Министар просвете Добривоје Стошовић; Министар финансија Душан Летица; Министар пошта, телеграфа и телефона др. Бранко Калуђерчић; Министар без портфеља Војислав В. Ђорђевић; Министар физичког васпитања народа др. Јосип Рогоић.

ПОЧЕТАК У 8,35 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XXII редовног састанка;

2 — Саопштење Уредбе Министарског савета: од 14 октобра 1936 године о изменама и допунама Закона о беглучким земљама у Босни и Херцеговини од 3 децембра 1928 године, Закона о допуни Закона о беглучким земљама у Босни и Херцеговини од 3 децембра 1928 године — од 25 новембра 1930 године и Закона о изменама и допунама Закона, који се односе на аграрну реформу у Босни и Херцеговини од 12 августа 1933 године;

3 — Саопштење претставке Станка Ленарчића, народног посланика, да одустаје од интерпелације коју је упутио на Министра трговине и индустрије о одузимању дозволе за рад Швигелу Ивану и Кордишу, гостионичарима из Доњег Логатца;

4 — Отсуства народних посланика;

5 — Молбе и жалбе;

6 — Разна акта.

Дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом финансијског закона за 1937/38 годину.

Говорници: Винко Горњак; Радисав Вучетић; Војислав Лазич (два пута); др. Јанко Баричевић, Председник Народне скупштине Стеван Ђирић (пет пута), Љубомир Јовановић, Богољуб Кнежевић, Иван Мохорич, Јосип Цветић, Станко Ленарчић, Потпредседник Народне скупштине Фрањо Маркић (три пута), Потпредседник Народне скупштине Војко Чвркић (два пута).

Председник Стеван Ђирић: Имам част отворити XXIII редовни састанак Народне скупштине. Молим господина секретара да изволи прочитати записник претходног састанка.

Секретар Тодор Живковић прочита записник XXII редовног састанка.

Председник Стеван Ђирић: Има ли ко од господe народних посланика какву примедбу на прочитани записник? (Нема!) Примедаба нема, записник је примљен.

Изволите чути једну Уредбу Министаског савета.

Секретар Тодор Живковић (саопштава): Г. Министар пољопривреде доставља Народној скупштини на сагласност Уредбу Министарског савета од 14 октобра 1936 године о изменама и допунама Закона о беглучким земљама у Босни и Херцеговини од 3 децембра 1928 године, Закона о допуни Закона о беглучким земљама у Босни и Херцеговини од 3 децембра 1928 године, од 25 новембра 1930 године и Закона о изменама и допунама закона, који се односе на аграрну реформу у Босни и Херцеговини од 12 августа 1933 године.

Претседник Стеван Ђирић: За проучавање ове Уредбе биће изабран нарочити одбор.

Изволите чути посланичке претставке.

Секретар Тодор Живковић (саопштава): Г. Ленарчич Станко, народни посланик, извештава Народну скупштину да одустаје од интерпелације коју је упутио на г. Министра трговине и индустрије — о одузимању дозволе за рад Швигел Ивану и Кордишу, гостионичарима из Доњег Логатеца, која је саопштена Народној скупштини на XI редовном састанку од 3 фебруара 1937 године.

Претседник Стеван Ђирић: Прочитана претставка узима се на знање.

Изволите чути тражена отсуства г. г. народних посланика.

Секретар Тодор Живковић (саопштава): Г. Будимир Сима, народни посланик, моли четири дана отсуства.

Претседник Стеван Ђирић: Одобрава ли Народна скупштина тражено отсуство? (Одобрава). Објављујем да је Народна скупштина одобрила тражено отсуство.

Изволите чути молбе и жалбе.

Секретар Тодор Живковић (саопштава): Народној скупштини упутили су молбе и жалбе и то: Ердек Ферко, Јакић Даница, Антонијевић Душан, Михаиловић Даница, Јовановић Петар, Фрас Матија, Голоб Јулијана, Мартин Каролина, Кухар Стјепан и другови, Соукуп Звонимир, Јовановић Теша, Кнежевић Петар, Јовановић Глигорије и Павићевић Војин.

Претседник Стеван Ђирић: Прочитане молбе и жалбе биће упућене Одбору за молбе и жалбе.

Изволите чути разна акта.

Секретар Тодор Живковић (саопштава): Народној скупштини упутили су разна акта и то: Трговци и индустријалци Дравске бановине подносе резолуцију да се трошарина на вино и ракију убира од пољопривредника; Земљорадници из Шумадије подносе резолуцију којом моле да Закон о раздужењу сељака обухвати све земљораднике, да се повећа цена земљорадничким производима и да се отпишу сви парнични трошкови и поврате сва продата пољопривредна добра дужника.

Претседник Стеван Ђирић: Прочитана разна акта узимају се на знање.

Прелазимо, господо, на дневни ред: Наставак претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом финансијског закона за 1937/38 годину.

Реч има народни посланик г. Винко Горњак.

Vinko Gornjak: Gospodje narodni poslanci! Proračun, ki nam ga je predložila Kraljevska vlada, bi po mojem mnenju ne bil previsok, če. namreč ta proračun primerjamo s številom prebivalstva naše Jugoslovenske države, če ga primerjamo s proračuni naših sosednih naprednih držav, predvsem pa ni previsok z ozirom na velike potrebe vseh panog našega narodnega gospodarstva. Ta proračun bi bil tudi izvedljiv, če bi se vsi davki, takse itd. sorazmerno porazdelili na vse sloje našega naroda. Ker pa vidimo ravno nasprotno, da vsa bremena dejatev, davkov in taks itd. proračuna nosijo ravno najširi sloji našega naroda, predvsem pa kmet in delavec, in ker nadalje vidimo, da ravno tisti, ki bi lahko plačali, uživajo razne velike privilegije in koncesije, ker se ravno oni lahko obranijo teh dejatev in davkov, — prav radi tega, pravim, je proračun v znesku 11 milijard dinarjev tako težko in tako globoko zasekal v narodno življenje. Jaz ne bi nič rekel, če bi se ta proračun razdelil pravično na tiste resore, ki narod najbolj zanimajo, to je na kmetijstvo in socialno politiko, toda mi vidimo, da so baš ti sloji v pričujočem proračunu prav vpoštevani, in zaradi tega naš narod vedno bolj obupava in pada v siromaštvo in bedo.

Jaz se čudim gospodje narodni poslanci, da takrat kadar višja gospoda, ki jim pravimo kapitalisti, kateri žive v naši državi in uživajo nešteto privilegijev, da takrat, kadar si ta gospoda določa visoke plače, ogromne dobičke in masne dividende, da takrat ona ve in zna biologijo človeškega telesa, da dobro ve in zna potrebe želodca in dobro ve in zna za vse potrebe in nepotrebe za malo in veliko zadovoljstvo. V tistem trenutku pa, ko ta visoka gospoda reže kruh našem kmetu in delavcu, takrat ta gospoda pozabi na biologijo človeškega telesa, takrat pozabi da ima tudi delavec želodec, da ima tudi delavec različne kulturne potrebe. Radi takega postopanja, radi take politike, ki jo gledamo že 18 let in ki jo nažalost izvajamo, vladajo take razmere v našem podeželju, vlada tam tako težko stanje in zato je naš narod tako ogorčen. Mi smo res rešavali nacionalno vprašanje z zakoni, uredbami in naredbami. Mi smo reševali nacionalno vprašanje tudi s silo. Ali s kakšnimi uspehi, to mi vidimo v narodu. Medtem pa smo prepustili rešitev socialnega, vprašanja etičnemu čuti posameznih vsemočnih denarjih mogotcev. Istočasno pa smo rešitev našega privredno-gospodarskega vprašanja pustili popolnoma v nemar, pustiti popolnoma na strani. Moje skromno mnenje je, da bi morali nacionalno vprašanje rešavati z lepimi primeri od zgoraj; pripomniti pa moram, da takih lepih primerov danes ne vidimo, ker vemo in vidimo, kako Kraljevska vlada preganja naše sokole in sokolske delavce. Rekel sem, da bi bilo potrebno nacionalno vprašanje, reševati z lepimi primeri in vzgledi od zgoraj, dočim je treba rešiti socialno vprašanje z zakoni, uredbami, naredbami, pa tudi s silo, če je treba, ker posebno kapital, ki danes prihaja v naše državo, ne pozna morale (Pljoskanje). Radi takega postopanja, radi takega rešavanja nacionalne in privredne politike je čisto razumljivo in jasno in je nujna logična posledica, da rodi skrajno nezadovoljstvo. Razen tega se je pojavilo drugo eksistenčno vprašanje, vprašanje, o katerem se je v parlamentarni proračunski debati že mnogo govorilo tj. hrvatsko vprašanje. O tem hrvatskem vprašanju tudi naša vlada mnogo govori in piše, včasih več, včasih manj.

о овоме прорачуну државног буџета и државних расхода, који несумњиво заслужује пуну пажњу, не само што одређује правац рада Краљевске владе, него и што показује и једну цифру повећања, за које повећање, истина, каже г. Министар финансија да је само привидно, али и поред тога је несумњиво да је пред нама један висок буџет. Поред тога видимо да су ранији буџети кроз разне амандмане и законске форме у ствари скривали праву висину државног буџета.

Овај државни буџет сличан је онима, који су били и раније у свим главним основама. Скоро већина и оних са леве и десне стране, посредно или непосредно, одобравали су овакве буџете, те стога не би имали много разлога и да овај не одобре.

Ја лично сматрам, да је овај буџет за нашу сељачку земљу превелики и да он може знатно да се редуцира. Он би могао да се редуцира само на тај начин, да се изврши редукција многих чиновничких надлештава, а тако исто и многих чиновничких звања. Уверавам вас, да ја тиме не бих био погођен, јер земљорадници не примају плату на државном буџету, али верујем, да би и левица и десница одлучно протестирала, јер свакодневним својим интервенцијама код разних министара, она стално тражи нова запослења. Мој посланички друг из Народног сељачког клуба, говорећи о буџету, указао је на потребу промене метода рада државне администрације и државног газдинства. Само једна радикална промена могла би да изврши редукцију садашег буџета, а та радикална промена, несумњиво, признајем, не може да се изврши одједном, али се несумњиво њој мора једном приступити, ако желимо да средимо наше прилике, да смањимо пореско оптерећење и да омогућимо лакши живот нашем човеку, који не живи од државне касе.

Најжалоснија чињеница у овоме, као и у свим ранијим буџетима, јесте та, што највећа цифра издатака, на крају крајева, јесу лични расходи. То показује и статистика Министра финансија из које се јасно види, да ова држава има једну армију државних чиновника, већу од оне коју је имала Краљевина Србија, када је тукла турску царевину.

Ако се продужи са системом административним као што се радило ових 20 година, онда ће несумњиво из године у годину буџет морати да бива све већи и већи. Али, није само то што је буџет већи и што су оптерећења већа, него што се на овај начин и нехотично прелази из једног друштвеног система у други, који и левица и десница у овом Дому не жели. Држава је данас највећи послодавац код нас, држава је већ постала конкурент слободној привреди, она је највећи банкар, највећи пољопривредник, највећи индустријалац итд. Постепено држава узима све привредно боље ствари у своје руке, али не да користи широким масама, сељаку, него да би велики бирократски чиновнички апарат био газда без свога имања, директор без своје фабрике, био кредитор без свога новца.

Ја нисам тако теоријски научен као господа колеге, који су свршавали велике школе, али мени изгледа да та, како ви називате — етатизација — помало је слична и ономе што се назива болшевизам. И тамо је једна група узела сва добра у своје руке и искоришћује онако како хоће, управо таман онако, како се управља у разним нашим државним предузећима. (Милинко Милутиновић: Па зашто онда помажете Владу?). Господине Милутиновићу,

ја сам био вечито у опозицији, а ти увек уз Владу до сада.

Отуда оно што овај Дом мора да зна и о чему и ми и Краљевска влада морамо да поведемо рачуна, јесте: да мењамо методе, да мењамо административно управљање и да смањујемо све расходе, да не би доживели оне неуговдности које ни један од нас не жели. (Милинко Милутиновић: Онда је дужност сељака да не помаже Владу). Ти си помагао и гору Владу.

Највеће незадовољство у нашој земљи долази баш поглавито од тога, — ту лежи узрок и ономе што ви називате хрватско питање, и оно што ви називате војвођанским, србијанским, босанским или неким другим питањем.

Када трговац плати сељаку за донесену пшеницу, који је принуђен да је продаје за 100 динара или и ниже од тога, тај исти трговац ту од сељака купљену пшеницу прода Привилегованом извозном друштву које има монопол извоза по 160 динара па и више, онда онај у Србији мисли да су господа крива, онај у Хрватској да су Срби криви, онај у Војводини да су Јевреји криви, а ја мислим да је крив систем бирократизма, који као велики паук све више и више пије крв нашега народа.

Када даваоци стоке војсци, који имају ове признанице у својим рукама, (показује већи број реквизиционих признаница) не могу због бирократизма да наплате за своју стоку неколико хиљада динара, а други велики могу да наплаћују стотине хиљада динара и милионе, онда је несумњиво да ћемо због Николе омрзнати и на св. Николу.

Кад је систем државни тако уређен, да се правда не може добити без адвоката, да се здравље може купити само за велике паре, да се ученост и школство добија са материјалним стањем, онда народ, који је од памтивека, од Исуса до Француске револуције и Лењина био за правду, мора да тражи правду или правицу, нападајући онога за кога мисли да је крив, иако он врло често није крив. Али, Исус је разапет на захтев народа, који му је неколико дана пре тога викао „Осана“, а за чију је смрт онај који је пресудио, Пилат, опрао, руке, као што и многи наши политичари перу руке од онога што су радили када су били на власти.

Говори се много о политичкој демократији, о ономе каква је она данас и каква треба да буде. Пуна слобода политичка потребна је, јер се само у њој може народ слободно да развија. Ја, који сам био од уједињења до данас у опозицији и који сам на својим леђима осетио све те тако зв. демократске режиме, никада не бих желео да се поврати оно стање, када је партија била над државом, и када је слобода важила само за један круг изабраних, а не за цео народ.

Добро је, што данас у овом Дому и левица захтева политичке слободе, али ипак, носиоци политичких слобода не могу бити они, који су онда када су могли да их даду, били највећи реакционари. Ми смо јуче чули једног угледног политичара како критикује данашње стање и говори о разним премештајима чиновника који су учињени, о извесним ускраћењима слободе на које се он жали и забринито опомиње све нас да мислимо о мајци Отаџбини. Не волим да говорим лично, али ћете ми дозволити, да у овом случају на претјем ћутке преко ових ствари, зато што ускраћу-

јем право томе господину да говори о политичким слободама. Када је он био бан, у ваљевском округу телеграмом су смењивани бански већници када нису хтели да гласају за оне сенаторе које је Влада одредила. У то доба вршене су читаве је сеобе државних чиновника, особито учитеља. По абане ствари најбољих чиновника и помрла деца од селидбе у невремену, још су живи сведоци таквих политичких радњи, које су чињене. (Милинко Милутиновић: Највише је премештаја било за ове Владе!)

Господо, вели се да је сада пао ауторитет државе, пао ауторитет министара зато што се пустило да народ говори, више него што треба, али господо, боље да се пусти народ да говори, него да се хапси и пребија, као што је то чињено досада (Милинко Милутиновић: Никада нису гоњени посланици тако као под овом данашњом Владом! — Борђе Јевтић: Ти ниси осетио! — Милинко Милутиновић: Па шта онда трубите!)

Претседник Стеван Ђирић: Господине Милутиновићу, молим Вас да не сметате г. говорника!

Радисав Вучетић (наставља): Када сам се ја, господо посланици 1933 године кандидовао за претседника Општине бањанске, као земљорадник из опозиције ЈНС-у, онда су ме затворили. (Милинко Милутиновић: Ниједна влада није хапсила народне посланике као ова!) Па ипак је тај свесни народ мене са огромном већином изабрао за претседника иако сам на сам дан избора био у затвору. (Милинко Милутиновић: Али није било батињања и туче!)

Претседник Стеван Ђирић: Г. Милутиновићу, позивам Вас на ред. Немојте сметати г. говорника. Ви сте се пријавили за реч, па ћете свакако имати прилике да одговорите са говорнице.

Радисав Вучетић (наставља): Говори се о верском рату, а зар није верски рат објављен са ове говорнице баш од стране двају бивших Министара који данас седе тамо са оне стране. Говори се о разним инцидентима, као да их није било онда, када су они били на власти или као да су садањи инциденти творевина садашњег режима, а не последице оног режима који су они водили.

Помиње се господо један немио догађај, догађај који је извршила безумна гомила под лажним обавештењима у Керестинцу. Са ужасом је тај господин говорник говорио о томе догађају, само је при томе заборавио крвави догађај од 1 јула 1932 године, када су у бановини, којој је он на челу био државне власти, жандарми, пуцали на голоруки народ на пијаци Убској и без икакве потребе убили тројицу а преко 100 ранили. (Милинко Милутиновић: Да погледамо у статистику колико је погинуло људи за оне Владе а колико је погинуло људи за ове Владе!)

Претседник Стеван Ђирић: Г. Милутиновићу, кажњавам Вас записаном опоменом на ред.

Радисав Вучетић (наставља): Још су свежее хумке убских мученика, још њихови гробови вапију за кажњавањем криваца, још су неизлечене ране израњављеног народа. Да, господо, нема права до говори о демократији онај под чијом се управом то дешавало, нема права да претендује на власт онај, који је узима зато да тлачи сељачки народ.

Не могу се приписивати режимима ствари које спонтано долазе каткад од масе: Керестинац и Си-

бињ су немили догађаји једне природе, али Уб и убске жртве то су друге природе, јер зато, што су Уб и убски земљорадници припадали земљорадницима, и били у опозицији према режиму Ј.Н.С. зато су их државни органи десетковали 1 јуна 1932 године, на убској пијаци.

Политичка демократија и слободе морају се дати, али оне морају да буду друге и другачије, а не онакве какве су биле. Бриге, муке и невоље сељака: србијанског, хрватског и словеначког, као и свих осталих покрајина, истоветне су. Може да се туче Београд са Загребом, може да се туче Београд са Љубљаном, могу они, који хоће да живе на терет народа, да раздвајају овај народ, али сељачки народ у основи је исто. Исте дужности има, исте захтеве има и само у заједничкој борби иста ће права и извојевати. Све несреће, које су се десиле у нашој земљи, долазиле су отуда, што су се од Уједињења, када се изгласао први Устав, па све редом ређале владе, у којима су били прави претставници сељака отсутни, привремено у влади или у влади са малим или никаквим правима. Треба ићи ка томе, да сељаштво буде, истински заступљено, да се сеоски интереси штите правом мером а не половичним мерама. Само тако ћемо ми успети да створимо мир у земљи и да створимо политичко и привредно благостање.

Политичке слободе морају се народу дати у пуном свом обиму. Када се народу не дају, народ их узима, и оно, што се мора признати то је, да се данас иде ка томе, да се све политичке слободе, које су одузете народу и поврате. Политичке слободе, господо, нису ускраћиване само формалним одузимањем, већ су и те како угрожаване разним антидемократским методама, а понајвише су угрожаване од оних, који имају велике паре и који су помоћу капиталистичких предузећа утицали на бирачко право, дакле, утицали на праву слободу коју народ треба да има. Зато смо ми, Народни сељачки клуб, за привредну и политичку демократију. Ми смо против деспотизма у привреди, ми смо против великих богатства, јер она су у привреди оно исто, што су диктатори у политици. Ми хоћемо напоредо политичку и привредну демократију. (Пљескање)

И баш зато, што се данас иде ка политичкој демократији и што се како тако, подвлачим како тако, привредно јача сељачки живаљ, ми смо сматрали за своју дужност, да учествујемо у изградњи нове политичке ере, која мора да дође у Југославији. (Бурно пљескање код већине).

Претседник Стеван Ђирић: Има реч народни посланик г. Војислав Лазић.

Војислав Лазић: Господо народни посланици, ја ћу да наставим онде где је мој бивши друг г. Радисав Вучетић стао. (Одобравање на левици.) Он је завршио свој говор а није се определио тачно, да ли ће гласати за овај буџет или не. Господо, ја зато хоћу да наставим онде где је он стао, и да отворено кажем, да ћу гласати против овог буџета. А разлоге зашто ћу да гласам против овог буџета, ја ћу вам изнети исто тако отворено.

Господо, овај буџет повећан је са 625 милиона динара. За данашње прилике то није мала сума. То је сума много велика и ми морамо да се запитамо отворено и јасно, да ли наш народ може то да поднесе и да ли су времена таква да ми

можемо да рачунамо на буџетска повећавања. Господо, дужност Финансијског одбора била је, да уђе у дубину овог буџета, да га мало боље прегледа, да завири у све његове ставке и да нађе начина како да се буџет смањује а не да се повећава. Али, нажалост, Финансијски одбор то није урадио. Финансијски одбор, нарочито већина, која подржава ову Владу, сматрала је за довољно да изнесе разне ствари које нису добре; да каже: није добро, ни у једном ресору не ваља ништа, али да после наједанпут са великом кадионицом окади сваком г. Министру, да га похвали, а на крају да заврши свој говор: да ће, имајући поверења у Владу и ресорног Министра, гласати за овај буџет.

Ја, господо, мислим, да повећање буџета мора да падне тешко на наш народ. Њега не може народ тако лако поднети. Није га лако подносио ни досада. Али, да бих био јаснији у своме излагању, морам да погледам, зашто се повећава тај буџет, каква је невоља натерала ову Владу да га повећа. Оправдање владино налазим како у експозеу г. Министра финансија тако и у излагању г. Ота Гавриловића, као браниоца Владиног, односно браниоца владине већине, који брани овај буџет и каже да је то потребно ради увођења нових пет хиљада и неколико стотина чиновника.

Господин Ото Гавриловић, бранећи буџет, каже: Није се могло ни помишљати, нити се сме помишљати на смањење чиновничког апарата. Даље каже: Немогуће је то; морају се нови чиновници увести, јер су они потребни за државну администрацију. Ја, господо, тврдим, да имамо превише чиновника и да смо ми преоптерећени чиновничким кадром, и уместо да завиримо мало, па да се нађе која су места потребна а која нису, и да се на тај начин бришу непотребни и да се створи место онима који треба да дођу, није се тако радило. Ја, господо, нисам против чиновничтва и сматрам да земља не може бити без чиновника. Нема ни једне државе, па макар се она звала и совјетска, макар се звала фашистичка или демократска, нема ни једне без чиновника, али се чиновници морају постављати према правој, фактичној потреби, а никако онако без рачуна, или ако хоћете, управо да се створи један кадар, који ће у данашњим приликама више да се употреби као један гласачки апарат за време избора. Ако зађемо по великим надлештвима, нарочито по Министарствима, по банским упрвама па и по финансијским дирекцијама, уопште по надлештвима где се стиче многобројно чиновништво, ми ћемо да нађемо један хаос. Обуците се по неки пут у селјачко одело па као обичан селјак уђите у једну канцеларију, где има 10—12 чиновника, па мало погледајте и ви ћете видети један хаос: нико ништа не ради. А нарочито је то случај тамо, где је чиновништво и мушко и женско заједно. Наступила је, господо, код нас једна мода у нашој држави, мода да сада и женскиње буду чиновници. То је, кажу, ради равноправности и ради изједначења женског пола са мушким. Лепо је то мислити на изједначење жене са човеком, али треба да видимо да ли је то могуће тако, да ли нећемо на овај начин како смо почели, увођењем многобројног женског чиновничтва, оставити без службе многе људе, мушкарце који су завршили школу а немају места и шта ће од њих да буде. Они

ће постати пролетери, а један школован пролетер готов је на све. Они морају да траже хлеба. Они морају да у свом негодовању употребе сва средства, па и она крајња средства, а та су крајња средства у овом времену комунизам. Ја мислим да због тога што мушкима треба дати места у државној служби, треба престати са примањем женскиња у државне службе.

Поред тога, господо, ми морамо мало да се обазремо и на природу. Природа је у животу сваком одредила правац. И можемо се заносити колико хоћемо да изједначимо жену са човеком, апсолутно је немогуће то, јер има много и много послова које не може вршити жена онако као што може и као што их врши човек. Исто тако господо, има послова, које не може ни човек да врши као што их то може и као што их врши жена. Жена нека иде у кућу, нека буде домаћица. (Одобравање на левици). Није њено место да она буде у чиновничкој служби и да заузима место једног човека, јер она ни у чиновничкоме послу не може дати оно што може дати један човек. Ја разумем господо, и потребно је доиста да жене буду учитељице. Против тога не може нико ништа да каже, јер треба школовати и женску децу и природно је да жена учитељица може дати за школовање женског света више него ли човек, али, господо, да се даље иде од тога и преко тога, па да се по свима надлештвима и свима канцеларијама, па чак и у судовима, и полицији, уводе женске, ја мислим, господо, да то није ни потребно ни добро.

Господо, наша администрација је укочена због сувише чиновника и због сувишних надлештава; један акт ако тражите, ви треба да прођете безброј канцеларија док једанпут до њега дођете; један акт прође многобројне канцеларије и свако по њему по нешто треба да решава, а зашто? Зато што имамо тих канцеларија и надлештава више него што су она потребна. Чиовничка места по канцеларијама означена по буџету требало је много пажљивије прегледати и треба све оно што није потребно из буџета брисати. Господо, може се рећи, па ту је г. Министар финансија, — кад је стварао буџет он је то прегледао добро. Јесте, господо, можда је он то и учинио, али верујте да г. Министар мора то гледати другим очима а ми то морамо посматрати другим очима. Г. Министар не може да види онолико колико можемо ми да видимо и колико смо дужни да видимо. Најзад, он као ресорни Министар не може прво према својим чиновницима ништа да предузме што би изгледало као брисање неких непотребних и сувишних звања него мора да брани своје чиновништво. А код других министарстава не може да се замери својим колегама и на крају види се да није ништа ни учињено. Једино је могао то да ради Финансијски одбор, односно Народна скупштина преко Финансијског одбора. Међутим на жалост није ни она то учинила.

Господо, сад да видимо чиме се покривају та повећања. Лако је то на једној страни метнути толико чиновника, плата њихова толико, засеца толико милијарди и милиона, али сад треба изнаћи покрића за то, и наравно то покриће је дошло у новим порезима и наметима на народ. Господо, непосредни и посредни порези повећава-

ју се са 303 милиона, 65 хиљада 200 динара. Шта значи то? Значи нови порези. (У дворану улази Претседник Министарског савета и Министар иностраних послова др. Милан Стојадиновић, кога скупштинска већина поздравља дугим и бурним плескањем и повицима: Живео!) Нова пореза у разним облицима почиње од земљарине, па после порез на трговце, па онда трошарина и т. д. али, господо, канали за убирање цела овога пореза иду право у сељачку кућу, у сељачки амбар и у сељачки обор. Јесте, господо, оптеретили сте са порезом трговце, оптеретили сте са порезом и индустрију, оптеретили сте порезом и банке, али они су у томе положају да могу свој порез пренети на другога. Они порезе преносе на потрошача или произвођача и природно је да један трговац, кад зна, колико порезе има да плати, он ће то да калкулише на своју робу, и ако купује од сељака, он ће јевтиније да је плати да покрије свој порез, а ако продаје, он мора да заради ту порезу, и скупље мора да прода. Господо, немојмо се вратити, ових 625 милиона има да поднесе у крајњој линији сељачки народ, јер смо ми сељачка држава а сељак је у њој основица и темељ, и он је главни потрошач и произвођач, и најмногбројнији у овој земљи, јер он сачињава 80% целокупног становништва.

Господо, г. Министар правдајући ово повећање пред нама рекао је ово: криза је почела да пролази. Оздрављење економско и финансијско је наступило. Народ је почео да се богати. Народ је дошао до зараде, до просперитета. Нема више гладних. Нема више незапослених. Нема више невољних, а нарочито у селу је добар напредак. Родила је сељаку година. Сељак је урадио, — Бог је дао, и то, што је Бог дао и сељак урадио, умела је да искористи Влада г. др. Милана Стојадиновића и зато је наступило благостање у земљи. Тако, по тим речима Господина Министра финансија, могао би човек да мисли да је у овој земљи потекао мед и млеко. Господо, према томе изгледало би да, фактички, народ у нашој земљи једва чека да буде опорезован, и да то са најбољим одушевљењем подноси. Господо народни посланици, г. Министар је рекао још и ово: добили смо 4 милијарде динара новог националног дохотка, повећао се национални доходак и зато из тога националног дохотка од 4 милијарде динара ми можемо узети 625 милиона. Ја мислим, господо, да г. Министар није имао оправдања за овакво своје излагање. Ја мислим да није тачно оно што је он казао. Ја мислим да је то његово излагање само једна претпоставка и ништа више. Пре свега, г. Министар није могао ничим да утврди то повећање националног дохотка од 4 милијарде. То он ничим није утврдио, нити се, пак, то може тако лако да утврди, нарочито с обзиром на то да година још није ни истекла. Али да би видели да ли је то тако као што он говори, ми морамо да сиђемо у село па да тамо видимо какво је стање. Г. Министар је своје закључке правио по њему најближим људима. Он је казао да су банке почеле боље да раде, да су берзе почеле боље да раде, он је то, дакле, ценито по оним људима и установама које су њему најближе; он је њих ценито и, на основу њиховог стања и положаја, он је створио закључак о стању и положају целога народа. Господо, наш се сељак налази у једној страховитој беди, не само у кризи, него у

беди. А како је дошло до тога, господо? Морамо мало да се вратимо уназад, па ћемо одмах видети, како се г. Министар преварио у својим закључцима. Господо, до 1928 године било је стање на селу сношљиво: цене сељачких производа биле су на прилично доброј висини тако да је сељак у то време могао својим приходима потпуно да покрива своје расходе. Али, одмах после тога, наступио је крах за сељака: цене његовим производима почеле су падати и из године у годину оне су све више падале тако, да је сељак сада дошао у један положај да од свога рада нема никакве зараде, дошао је у положај да својим приходима не може више подмиривати своје расходе, дошао је у положај неспособног купца и неспособног платца. Затим, господо, долазе две узастопне неродне године, и ми од пре неколико година па на овамо видимо у нашем селу једну страховиту беду. Сељак производи; производња није у кризи, она је сваке године у напредку. Али узалуд то што сељак доста производи кад за ту своју производњу не добије ни толико да покрије своје расходе. Државна пореза разрезана му је с погледом на чист приход од земљарине и узета је за оцену цена земљорадничких производа која је била од 1925 до 1928 године. И дан дањи то опорезивање стоји на тој истој висини и ако су се цене земљорадничких производа срозале на једну четвртину и земљорадник данас за њих добија само 25% од онога што је добијао онда када је узета основица за разрез порезе, између 1925 и 1928 године. И друге дажбине, осим пореза, које је земљорадник морао давати, остале су на истој висини. Трошарина, царина, таксе и монополи и они су калкулисани према ондашњим варијацијама цена и ондашњем стандарду живота који је онда владао. Све је то остало на истим ценама и оне су и данас какве су и онда биле. Цена соли каква је била онда, таква је и данас и мало се и повећала. Цена петролеума, цена дувана, палидрвца, шећера, кафе тако исто. Таксе са којима се сељак сусреће свакога дана, не само да нису смањене, него су и повећане и то онда, када се зна, да сељак и цео народ иду уназад са својим приходима.

Када је сељак почео пропадати он је повукао и друге који су у вези са њиме: он је повукао за собом радника, повукао је за собом занатлију, повукао је за собом поштенога трговца, и сви ти редови морали су да крахирају заједно са њиме и дођу у тежак положај.

И када се то видело, владе су биле дужне да смање те посредне и непосредне порезе, да их доведу у сагласност са народном моћи, са народном зарадом. Међутим то се није учинило, те су обавезе остале и данас, и данас народ грца под тим порезама. И ево, сада видимо још и то да овај данашњи буџет тражи и ново повећање тих терета.

Господо, сељак одваја од уста да би платио порезу, да би платио државне дажбине и остале обавезе које су му натурене. Сељак нема данас ни најпотребнију исхрану коју треба да има. Сељанка одваја јаје од уста свога детета, не да га детету, него га носи у варош да га прода, не зато што има сувише, него што тако мора. У сељачкој кући закоље се кокошка само онда кад дођу гости, а прасе и јагње само о слави или кад дође Божић. Али не опер код сваког већ само код имућнијег. На селу је данас такво стање да сељак нема зашта да купи соли,

нема за шта да купи гаса, нема за шта да купи опанак да се обује. Ми видимо сељака у ритам, видимо га у поцепаном оделу. Е па, господо, ја бих молио господина Министра да ми каже, колико је сељак купио плугова у прошлој години да оре земљу, када каже да је толики просперитет? Колико је купио нових кола? А ја вас уверавам да за пет година нема ни једних нових кола у моме селу. Кола су већ сва пропала али нико нема сада да прави нова. Плугови су дотрајали, али их нико не купује јер нема за шта да их купи. Раоници на плуговима толико су истањени да су дошли као длан на човечијој руци али сељак нема пара да купи нов раоник. Осиромашење села иде брзим темпом. Некада се у Ваљевској посавини и Тамнави и Колубари сматрало за срамоту да сељак упрегне краву да оре. Али господо, шта се сад дешава? Сад је обична ствар да наши сељаци ору са кравама. Сељак би задовољан био кад би имао две краве, него један има једну, а комшија има другу и онда се спрегну тако, да могу да ору са две краве.

И господо, кад ми имамо такву слику на селу: страшно осиромашавање и опадање, да ли су онда диктовали државни интереси, да се повећа буџет са 625 милиона, који ће терет пасти на сељакову главу. Господин Министар финансија излажући напредак, нарочито напредак села, казао је да је прошла година донела бољи жетвени принос и ухватио се Господин Министар за тај жетвени принос. Али Господин Министар је изгубио из вида, да смо ми имали две узастопне неродне године, 1934 и 1935 годину, и заборавио је, да је прошлог пролећа у најплоднијим крајевима народ скапавао од глади, и да је за те две године појео унапред још две године. Зато ова 1936 година као родна, не може се узети као мерило; да је створен напредак, јер је она већ унапред ангажована и поједена. И Господин Министар није смео заснивати на тој родној години своја предвиђања и повећања буџета, јер ће тај буџет бити фиктиван и он ће подбацити.

Господо, Господин Министар каже: Влада је добро уновчила прошлогодишњу жетву и каже, цене су добре, цене су боље него што су икада биле. Сад ја, господо, питам, да ли је тако? Ја знам, господо, да су цене пшенице биле између три до четири стотине динара; да је цена кукурузу била између две и три стотине динара; знам да је био пар волова шеснајест или осамнајест хиљада динара; знам да је цена дебелим свињама била 10 па и 12 хиљада живе мере. Упоредимо садашње цене са ранијим ценама, па ћемо видети огромну разлику. Господин Министар каже, да је влада својом Уредбом одредила цене пшеници. Да видимо како је то одредила? Одредила је тако, да је одредила испод светских цена, испод светског паритета. И зато смо ми на нашим тржиштима имали ову слику. Влада је одредила цену потиској пшеници 120 динара, србијанској пшеници одредила је 108 динара. То је њеном Уредбом одређено. И природно, трговац рачуна да има да утовари пшеницу у шлеп или вагон, мора рачунати трошкове и своју зараду и зато је наша пшеница у Србији на пијаци плаћана, 80—90 или у најбољем случају, 100 динара. Порезници су притисли за порез, а Влада је одредила тако ниску цену, да је пшеница морала отићи из руку сељака и прећи у руке трговца. Сад се најзад повећава цена пшеници, и отишла је до 160 динара, али

када? — онда, кад је сељак више нема. И та цена није отишла навише по добром раду ове Владе, него је отишла по светској пијаци. Влада ако је хтела да заштити цене сељачких производа, морала је још одмах да нађе праву цену и да ту цену утврди, али, како ће је она утврдити, кад она није купац и кад није спремила средства да пшеницу откупи. Влада је то привидно радила да обмане простоту сељака, јер да је озбиљно хтела да утврди добру цену пшеници, она би је утврдила одмах на суму од 150 до 160 динара па би по тој цени држава куповала.

Сада да видимо, господо, народни посланици, како се друге земље брину о својим земљорадницима. Ви сте сигурно читали да је Француска заштитила свога сељака, иако она није сељачка земља у овој мери, у којој смо ми. Влада г. Блума је изишла пред Скупштину са решењем тога питања, и разуме се, земљорадник француски је данас у сасвим другом положају, но што је у нашој земљи. Имате даље да је и Чехословачка такође заштитила свога земљорадника. Цене његових производа су добре. Наша Влада то није учинила, она је речима обећавала, али делом није чинила. Господо, земљорадник у нашој земљи пуштен је својој судбини, па како му Бог да. Али су у исто време пуштени многи и многи експлоататори, који га експлоатишу, и на његов рачун стварају огромне капитале и богатство. И противу таквих експлоататора и грамзиваца, који на рачун сељака стварају велике капитале, Влада није ништа учинила да сељака заштити.

Господо, Привилеговано извозно друштво, да ли је оно штогод дало? Г. Министар је нарочито прстом указао на ту установу, која је штитила цене земљорадничких производа и г. Министар се нарочито позвао на шљиве. Ја, господо, морам о том да проговорим, да видимо како је то урађено. Привилеговано извозно друштво није се ставило у положај једне установе, која има да тражи стране пијаци, која има да ствара бољу цену, него се ставило у положај трговца да откупљује и продаје и да главну зараду узме за себе. Тако је то Привилеговано извозно друштво радило на откупу шпелнице и кукуруза, а ове јесени и са откупом шљива. Господо, Привилеговано извозно друштво се постарало да се шљиве откупе од сељака по што јевтинијој цени. Оно је после, извозећи те шљиве зарадило велике паре, и као добродушна установа, тобоже, да помогне сељака, оно што је од њега узело хоће да му донекле врати, па каже: ево један милион динара дајемо да сељаци подижу сушнице. Из самога тога акта види се да је Привилеговано извозно друштво зарађивало, да се поставило у улогу трговца, и да је зарадило велики и огромни новац на рачун сељака. Куповином по ниским ценама, друштво је зарадило огромне милионе, па онда у форми некакве милости враћа сељаку милион динара. Привилеговано извозно друштво да је радило онако како треба, да сељак добије праву цену за своје шљиве, онда би сами сељаци подижали сушнице, па им не би требала никаква милостиња. Међутим, овде имамо прво отимање па онда, у виду некакве милостиње, враћање. Ја мислим да тиме није помагано сељаку, већ да се радило тиме противу села и сељака.

Господо, г. Министра финансија каже: смањили смо порезу за једну трећину. То су прокламовали на јавним зборовима владини људи, про-

кламовала је Влада у Скупштини још прошле године, али на жалост кад је то извршено, онда смо видели какво је то смањење. Ја ћу да вам кажем како то смањење изгледа у стварности. Ево господо, једне пореске књижице из 1935 и 1936 године једног и истог лица из које ћете моћи да видите да је Влада др. Стојадиновића са тим својим обећањем обманула село и сељака. Кад погледате и упоредите задужење из 1935 године са задужењем из 1936 године ви ћете се изненадити. Видећете да обећано смањење од 33% у ствари износи свега 7%. За 1935 годину задужење је износило на име основног и допунског пореза 7.660 динара (Гласови са деснице: А на шта се односи тај порез?) Само, господо, на земљиште. Бановинског приреза нарезано је 901 динар, свештенички бир 60 динара, укупно за 1935 годину 8.621 динар. На то исто земљиште, без икаквих промена, за 1936 годину основни и допунски порез износио је 6.666 динара, бановински 884 динара, свештенички 60 динара, патријаршијски прирез 391 динар и епархијски прирез 39 дин., укупно 8.040 динара. Кад ово упоредимо са задужењем из 1935 године које је износило 8.621 динар, онда видмо да смањење за 1936 годину износи у ствари свега 581 динар. Према томе, то смањење износи свега 7%, а не 33% како је обећано.

Господо, питате ме, нашта је тај порез, — а ја вам одговарам да је овај порез само на земљиште. Ово је пореска књижица земљорадничкова који нема никаквог другог занимања, нити радње нити имања на које би се порезом задужио, сем земљишта.

А што господо не разумеју закон, ја им нисам крив. (Жагор и приговори и центруму.) Нису га ни прочитали, па не знају. (Пљескање на левици. — Жагор и приговори на десници. — Милан Лазаревић: Ти си рођен за опозицију!)

Господо, како је обманут народ? Обманут је на овај начин што је обећано: смањује се пореза земљорадницима на земљиште за 33% а у закону унето да се ослобођавају само оранице, али су изостављени пашњаци, изостављене ливаде, изостављени воћњаци, изостављене баште и све друге културе сем ораница. А и природно је, да сваки човек мора имати ливаде, јер му требају за стоку, мора имати пашњаке, мора имати воћњаке и винограде. Према томе, кад је то задржано само на ораницама, онда је испало да је порез смањен у место за 33% свега за 7%.

Господин Минстар финансија нарочито је споменуо Уредбу о раздужењу земљорадника као једну меру, која је донела сељаку велики напредак. Господо, ја хоћу неколико речи да проговорим и да изнесем праву слику те уредбе, па да се види да ли је та Уредба донета на корист села и сељака и какво је она дејство учинила.

Владина већина буса се у груди па каже: Пола дуга смо сељаку избрисали. И фактично, могао би неко и да помисли: Па јесте, добро је, пола дуга избрисано је, то је велики напредак за село. Али, господо, кад завиримо у ту Уредбу ми ћемо се онда изненадити и добити сасвим другу слику. По тој Уредби, господо, земљораднички дугови су подељени у две категорије, на дугове до 25.000 динара, и на дугове преко 25.000 динара.

Сад, господо, да видите каква је ту неправда учињена и како је ту непознавање села и сељака. Дужник који дугује до 25.000 динара, он одједан-

пут добива снижење дугова за 50%, бар речима, ако не и делом. Међутим, онај који дугује више од 25.000 динара он не добива то ни речима, већ мора ићи на суд, да суд реши има ли места смањењу и може ли му се дуг смањити највише до 30%. И онда, упоредимо једног човека који има 30 хектара земље, који дугује 15 или 20.000 динара. Њему би се одмах смањило дуг за 50%. Међутим, други човек који има 10 хектара земље а дугује 30.000 динара, не може да добије веће смањење него само до 30%. Дуг дужника земљорадника код Аграрне банке има могућности да се смањи само за 25%. А најтежи дугови и јесу код Аграрне банке. Тамо су земљорадници дужници на залози свога непокретног имања. А, господо, Аграрна банка је основана зато да помогне селу и сељаку. Агитовало се са тим да треба плаћати дугове зеленашке и раздужити се код зеленаша, а задужити се код Аграрне банке по јевтинијем кредиту и скинути са себе те велике интересе. Људи су отишли тамо, задужили су се за велике суме, платили зеленашке дугове, рачунајући да ће се ту спасити. Али, нажалост, Банка их је сасвим подавила. Она може својим дужницима смањити дуг само до 25% и то ако хоће.

Господо, ја сам та смањења која је владина Уредба обећала обрачунао и ево како стање са смањењима стоји. Ово нарочито упућујем на адресу владине већине. Зашто? Зато што они могу да ово зло стање измене ако хоће. Они су ти који дају Влади поверење и они могу да утичу на Владу па да кажу: Не, Владо, немој то да радиш, тако не ваља, иначе нећемо ти дати поверење.

Господо, да бих вас убедио да нисте са овом Уредбом сељаку дали ништа, ево вам јасне слике. Да узмемо, господо, у разматрање дуг једног дужника који је дуговао приватном лицу и да га узмемо у одређеној цифри од 10.000 дин. Ствар изгледа овако. Ако један земљорадник дугује приватном лицу 10.000 динара са претпоставком да је плаћао камату до 20 априла 1932 године, онда му се отписује од главнице 5.000 динара, а остаје дужан 5.000 динара на име главнице. Додаје му се сада неплаћена камата од 20 априла 1932 до 1 октобра 1936 године и то не само на ових 5.000 динара што је после смањења остао дужан, него на целу првобитну суму од 10.000 динара и та би камата, по уредбама које су постојале, изнела 2.108 динара. Значи када се ово двоје сабере, онда он дугује на дан 1 октобра 1936 године 7.108 динара. Сада ја питам, да ли је ту смањена једна половина. Не једна половина, него је јасно да је ту снижено само 29%. Онда је било боље казати отворено: није смањена половина, него је смањено само 29%. Даље, господо, да пређем на дужника код новчаних завода и под истом претпоставком да је један човек дуговао 10.000 динара новчаном заводу на дан 20 априла 1932 год. и са претпоставком да је до тога дана плаћао камату. Ту се брише 5.000 динара од главнице и остаје 5.000 динара главнице, а додаје се камата неплаћена од 1932 до 1936 на цео дуг од 10.000 динара, која би по постојећој Уредби износила 3.070 динара, дакле на дан 1 октобра 1936 укупно дугује 8070 динара. Ето господо, колико је ту смањено. Не 50 него 20 од сто.

А сада, господо, да идемо код Аграрне банке. Да видите како је ту сада. Код Аграрне банке стање је овако. Претпоставимо да је један дуг био 10.000 динара на дан 20 априла 1932 г. са до-

тле плаћеном каматом онда би отпис био 2.500 динара, а остаје 7.500 динара главнице. Додаје се камата која је по Уредби важила од 1932 до 1936 године и која износи 3.016 динара. На дан 1 октобра дуговање је 10.516 динара. Према томе, као што видите, овде код Аграрне банке није отписано ништа, него је још и дописано преко оне суме, коју је он дуговао.

Господо, такав је случај под претпоставком кад је неко платио камату до 20 априла 1932 године. Али у каквом су положају они, који су остали у заостатку и дугују још камату за 1930/31 годину? Они су у таквом положају, да код њих апсолутно нема никаква отписа, већ се у многоме дуг повећава.

Господо, да је моје излагање тачно, да бих вас уверио, нарочито вас из већине, што не верујете, али веровали или не, истина је ово што ја тврдим. Ја ћу да наведем ово. Господо, једна уставна, која је имала са својим подружницама, са својим филијалама да изврши обрачун за своје дужнике, она је послала упутства и извела овакав обрачун, како сам ја навео и ко год хоће да се увери, ево му га, па нека види. То је објашњење од Аграрне банке, то је објашњење од надлежних за тумачење Уредбе и, разуме се, оно је потпуно меродавно. И, према томе, ја тврдим, да ова Уредба није смањила скоро ништа, јер је једном руком одузимала, а другом руком додавала. Стање је остало исто. Томе се додају још и поверилачки трошкови и сељак је опет у таквом положају, да те дугове неће моћи да плати и неће моћи да се раздужи.

Господо, имаћемо ми можда ускоро прилике опет, да тражимо доношење боље Уредбе од ове. Ја верујем да друга Влада, која буде дошла после ове Владе, мораће ову Уредбу да мења. (Одобравање на левици). Иначе ако се не буде Уредба мењала, онда је одзвонило нашем земљораднику.

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, морам Вам скренути пажњу, да је Ваше време истекло, па Вас молим да завршите.

Војислав Лазич (наставља): Молим, још није.

Али, господо, још једну тежу ствар морам да укажем код ове Уредбе, да ова Уредба, нарочито нама земљорадницима из Србије, одузима једно право, које смо од Карађорђа и Милоша досада имали. То је § 471 — који је заштићавао земљорадника, да му се за приватни дуг не може продати 5 дана орања, кућа са окућницом, два вола или два коња, крава и теле, пет оваца и 10 комада свиња. Међутим, овом Уредбом, а нарочито § 20 Финанијског закона који иде уз овај буџет, та је заштита земљорадника укинута, и сада они дугови, који су овом Уредбом заштићени, који су отишли у Привилеговану аграрну банку, или ако су код ње још раније били, сматрају се као порез и наплаћиваће се код Пореске управе. егзекутивним путем, као што се наплаћује порез, и целокупно имање дужниково, без обзира на § 471, може бити продато.

Ја мислим, господо, да се то не сме дозволити, да наш земљорадник изгуби ту заштиту! А зашто не смемо то дозволити? Јер ако земљорадник остане без куће, ако постане пролетаријат, то је, господо, национална штета! Зашто је Србин бранио своју Отаџбину онако ватрено, онако јуначки? — Бранио је зато, што је био задовољан у

тој својој земљи, јер је имао своју кућу, јер је имао своју окућницу, јер је имао своју њиву, — за њу је гинуо, њу је бранио! (Пљескање на левици). Али ако, господо, дозволимо, да нашем земљораднику за ове дугове, који су отишли сада у домен Аграрне банке, буде продата и последња стопа његове земље, онда смо ми учинили велики грех према нашој нацији.

Господо, слушали сте и ви, а чуо сам и ја, — мени изгледа, из говора г. Министра финансија, — да овој влади није била сврха да са овом Уредбом заштити село и сељака. Њој је била сврха оживљавање банака државног карактера, а нарочито стварање великог капитала у новчаним државним заводима. Г. Министар финансија је у своме говору пред нама, поред осталог, рекао: како се већ осетило дејство ове Уредбе, јер је сељак почео да мисли на уштеду, почео да мисли на циркулацију новца и већ је стигао један прилив у Привилеговану аграрну банку од 38 милиона динара. Господо, из тога излази, да Господину Министру и овој Влади није ни био циљ, да се заштити село, него је био циљ, да се сељак натера да што више новца да тим новчаним заводима.

Господо, да ли је сељак дао 38 милиона тако лако, као што г. Министар схваћа? Он је, господо, дао по ту цену да ће му бити продата кућа, и морао је да прода кору хлеба, морао је да прода оно, чиме би своју децу омрсио; деца његова морају јести суву проју, и он је морао продати једину кравицу и овчицу да даде ту отплату.

Господо, ја сам рекао, кад сам почео излагати стање села и сељака, да стање оних свих, који су у вези с њим, није боље ни код њих. Судбина сељака повукла је за собом и судбину оних, који су непосредно у вези, а то су радници, занатлије и ситни трговци. Господо, и они су у таквом положају исто, у каквом је и сељак.

И ако мислимо, господо, да подигнемо све друштвене слојеве, ми морамо подићи прво земљорадника, јер кроз земљорадника они могу доћи до бољег стања. Не буде ли наш земљорадник подигнут, буде ли он остао на овоме стању у каквом је данас, онда неће ни занатлије, ни трговци, ни радници моћи добити оног просперитета који им треба за њихов живот.

Господо, данас у нашим паланкама, које су најближе селу и сељаку, које се сматрају као сељачке пијаци, богати се само онај, ко је дошао до богатства неким недозвољеним путем. Богате се само они, који експлоатишу државу, који имају државне концесије и који, на тај начин, стварају велике капитале. Поштеним радом, ни занатлија, ни трговац није ништа учинио, и они, који су сви на поштен начин долазили до зараде, они су испропадали.

Г. Министар, излажући благостање у земљи, позвао се и на то, како је у овој години мањи број стечајева, него што је био досада. Ја на то одговарам г. Министру: Па пали су под стечај сви, нема нико више сад да пада, и више не може да буде мерило падање под стечај, да ли је благостање у земљи или не. (Одобравање на левици).

Господо, говори се о успеху Народне банке. Она је радила тако да постигне успех и постигла је, али зато што је она постигла успех, зато је страдао радни свет. Зато је страдао, прво, сељак, а затим, и они остали. Народна банка, по моме дубоком уверењу, не служи народу. Она не служи

ширим слојевима народним. Она служи само једном уском капиталистичком друштву, једном капиталистичком поретку.

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорнице, ја Вас још једном молим да завршите.

Војислав Лазић (наставља): Молим Вас, господине Претседнице, ја не говорим више од пола сата.

Претседник Стеван Ђирић: Ви говорите већ један сат и 10 минута по мојој забелешци.

Војислав Лазић (наставља): Ја не знам како сте Ви забележили, али ја нисам почео да говорим у 9 сати, ја сам почео у 10 сати.

Претседник Стеван Ђирић: Ја допуштам господи говорницима да за неколико минута пређу своје време, али пошто је г. Војислав Лазић и иначе врло често на говорници, овога пута треба да применим строго Пословник, јер и сам г. Лазић на томе строго инсистира.

Војислав Лазић (наставља): Ја немам, господо, ништа против тога да г. Претседник примени Пословник онако како он нађе за потребно, и да он оцењује када је један говорник почео говор, али, господо, мени се чини да мени време још није истекло и да још нема један сат откако говорим. Ја нисам забележио, али ако се према мени чини један изузетан случај, ја ћу се, господо, покорити.

Претседник Стеван Ђирић: Не може бити дебате о томе да ли је Претседник тачно забележио време или не. Ја најенергичније протестујем против овакве тврдње: да је г. Лазић почео свој говор доцније но што сам ја забележио.

Војислав Лазић (наставља): Г. Министар финансија је излагао своју финансијску политику, бранећи се да је пошао добрим путем, јер није допустио девалвацију нашег новца оним путем како су извршиле девалвацију оне државе које су имале за подлогу својег папирног новца златне валуте. Ја нисам стручњак да улазим у то питање и да критикујем то питање. Али, посматрајући ствари са здравог разума и осећајући како је у народу стање дошло до кризе, ја мислим да са народног, општег гледишта г. Министар није добро учинио. Ја мислим да када су већ ове друге земље снизиле вредност њиховог новца, да је требало да то учини и наша земља. Ја не налазим да је у чврстини динара велико народно благостање. Ја мислим да би то благостање било онда, када би оно дошло редовним путем, али чврстина нашег динара није дошла редовним путем; чврстина нашег динара дошла је нередовним путем, дошла је таквим једним путем, да када се стварао чврст динар, није се водило рачуна да ли ће и како утицати на народну привреду то повећање вредности и јачање нашег динара. (На левици пљескање). И, господо, од онда откада је почео динар да јача, да се стабилизира, да буде велики, од онда су почеле да падају цене имања, од онда су почеле да падају цене нарочито земљорадничким производима, и ја мислим да је нама баш та чврстина динара донела велико зло по нашу пољопривреду. Ја мислим да је много боље било да, када су друге земље смањиле за 30% вредност њиховог новца, да је и наша држава то учинила, и онда бисмо ми имали веће цене нашим производима бар за 30% но што их данас имамо.

Господо, толико о томе златном блоку, златном важењу новца. Пошто ме г. Претседник опомиње да ми је време истекло, ја ћу господо, зато да говорим код сваког Министарства. (Један глас са деснице: У име групе?) У име групе, јесте. И онда, ћу, господо, искористити прилику да допунам ово што сам морао изоставити. Али, не могу да завршим свој говор а да се не осврнем мало на унутрашњу политику ове Владе.

Господо, унутрашња политика ове Владе заснива се на жандармеријском кундаку и на жандармеријској гуменој палици.

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорнице, ја бих Вас молио да то изнесете у дебати у појединостима. (Одобравање и смех на десници). Ја већ сада радо узимам вашу пријаву за дебату у појединостима, али бих Вас молио да сада условно завршите.

Војислав Лазић (наставља): Ја, господине Претседнице, морам да се најенергичније одупрем томе Вашем захтеву. Ја говорим у име једне групе, и ја имам право да још говорим.

Претседник Стеван Ђирић: Ова тврдња, г. говорнице, није тачна, јер у име Ваше групе не говори нико; у име Ваше групе није нико пријављен, и Ви говорите само у име своје.

Војислав Лазић (наставља): Ја говорим у име групе независних посланика.

Претседник Стеван Ђирић: Молим Вас, г. говорнице, да оставите говорницу. Мораћу Вам иначе одузети реч.

Војислав Лазић (наставља): Господо, унутрашња политика ове Владе... (Један глас са деснице: Остави то за унутрашњу политику!)... заснована је на жандармерији. Основа њене политике почиње од жандармеријских станица. Данас код нас, у селу, главна власт и прва власт јесу жандарми. Макар што да се деси, господо, у селу, нема права сељак да то пријави свом претседнику општине, нема права да пријави среском старешини, нема права да пријави начелнику среском, нема права да пријави среском суду, јер и ако би и пријавио сви би га одбили па би казали: Иди командире жандармериске станице, он је надлежан за то — и прву истрагу, у сваком случају који се деси, води жандармериска станица. Господо ми Србијанци, нисмо научили на такве законе, нити на жандармериске станице, нити на такав поступак власти. Ми смо навикли да живимо у слободи, а слобода је онда када се ја јавим моме претседнику кога сам ја бирао за претседника (Одобравање на левици).

Претседник Стеван Ђирић: Господине говорнице, баш Ви сада дајете примера како се не поштују закони, јер не поштујете Закон о пословном реду. Онда то није слобода, него самовоља. Са каквим ћете Ви правом моћи доћи на говорницу, — јер баш Ви имате обичај да говорите о повреди Пословника, — када тако флагрантно повређујете Пословник. Дакле, господине говорнице, ја Вас молим да оставите говорницу, или ћу бити приморан да Вам одузmem реч по Закону о пословном реду у Народној скупштини.

Војислав Лазић (наставља): Молим за реч о повреди Пословника.

Претседник Стеван Ђирић: Имате реч да говорите о повреди Пословника.

Војислав Лазих: Господо народни посланици, већег насиља не може да буде нити веће повреде Пословника него коју врши сада г. Претседник.

Господо народни посланици, у буџетској дебати има право да говори сваки народни посланик по један сат, а онај који говори у име групе, има право да говори сат и по. (Један глас са деснице: У име које групе Ви говорите?) Постоји група, постоји Клуб независних посланика, који броји 18 чланова: Г. Претседник упутио је писмо томе Клубу у коме је казао: „Да би могао да изврши распоред говорника за буџетску дебату, моли да се одреде говорници и да се ступи у споразум са Претседништвом”. И наш Клуб одредио је своје говорнике по томе писму, а ја сам то однео г. Претседнику и предао његовом секретару...

Претседник Стеван Ђирић: То је тачно, али с том разликом, да сваки говорник којег Клуб одреди, говори у своје име, а не у име групе. Ваш клуб није никога одредио да говори у име групе, и, према томе, свако може говорити само по један сат.

Због тога, г. говорниче, ја Вам одузимам реч, тим пре, што сте хтели да криво протумачите ствари из Пословника и што сте нетачно приказали пријављивање говорника из свога клуба.

Реч има народни посланик г. др. Јанко Баричевић.

Dr. Janko Baričević: Kada vam sada, gospodo narodni poslanici, izjavljujem, da ću glasati protiv ovoga predloga budžeta, zacemento neću vam kazati ništa novo i time neću nikome od vas pričiniti nikakvih iznenađenja.

Опозициони став мојих другова и мој није од јуче, а узрочи тога става, они се држе тврдокорно, тврдоглаво, против болјег зпања и уверења носиоца тих узрока. Мој „против” биће израз мoga нероверења према Влади, која тај буџет предлаже, као и према њеној политици и методима, којима се служи у спровођењу своје политике.

У погледу спољне политике ми смо јасно обележили наш став изјавом, коју је у име нашег Клуба дао наш друг г. Кабалин у Финансијском одбору.

Имајући пуно поверење у основицу и главне смернице, које је ванјској политици дао њен Високи Иницијатор, ми страхујемо да не буду компромитовани успеси, које постављене смернице с правом очекују, кривњом њиховог извршног органа — Владе. Јер, и ако је спољна политика у неком правцу подручје за себе, она је ипак органски повезана са унутрашњом политиком државе. Успеси у спољној политици у многome су оvisни од ауторитета, који Влада ужива или нежива у властитом народу; од успешне или неуспешне унутрашње политике, од одређености или неодређености, коју Влада испољава у темелјним питањима унутрашње политике. И јер унутрашња политика Владе, по нашем мишљењу, угрожава националну кохезију у земљи, јер она нема народ за собом, ми сумњамо, да ће она моћи са довољно ауторитета заступати нашу спољну политику и га ће нашој земљи моћи да прибави све one користи, на које стоžери наше спољне политике са правом раћунају.

Данашњи режим, након много скривања и обилажења, примио је „hrvatsko pitanje” као и његово значење у смислу централног проблема наше унутрашње политике и изјавио је, да ће то питање да реши.

Zato „hrvatsko pitanje” иницијативом Владе постаје dominantno питање у овој буџетској дебати. Зато му и све парламентарне групе посвећују своју пунопажњу, а нећу ту пажњу томе питању нити ја да ускратим. И одмах, господо посланици, да предем на ту данас главну dominantnu ствар.

На hrvatsko питање постоје два гледишта. Прво, да hrvatsko питање и стварно постоји као нешто посебно, специфично, национално индивидуално и сасвим изван оквира јединствене југословенске нације. Друго гледиште: да hrvatsko питање уопште не постоји. Оба ова гледишта су међусобно интрасигентна: једно искључује друго, између њих нема компромиса, нема помирбе, него влада она: „il’ mi se ukloni, il’ mi se pokloni”.

Ја бић желео, господо народни посланици, да та два гледишта осмотримо и да их подвргнемо критици, и то са три полазне тачке: hrvatsке, српске и југословенске. То да учинимо мирно, сабрано, стварно, објективно — по могућности стручно, — без срџбе и без прејудичираности.

Мишљење да постоји једно посебно hrvatsko питање, специфично, ван јединства југословенске нације, да је оно ту као израз и последица постојања сасма засебне hrvatsке нације, обележава став политичке групе др. Маћека, са којом се слагава и самостална демократска странка, којој је на челу био сада пок. Светозар Прибићевић; Бог да му душу прости! (Усклици: Слава му!)

Хтели ми или не хтели, око др. Маћека стикајем прилика и хвала »дубокouмној« и »паметној« политици Београда, окуплјена је већина Хрвата. Одмах наглашавам да је група др. Маћека оно исто што је била HSS, Hrvatska seljačka странка, коју је оличавао и којој је давао садржај и смернице покојни Стјепан Радић. Треба ради тачног уочавања предмета, са којим се бавимо, простим, једноставним речима — да буду шватљиве и приступаће читавом нашем народу, а нарочито селјацима — да углавимо став др. Маћека и његове групе.

Оснодни мoменат политичког програма др. Маћека, мoменат, од кога он никакo не отстаје, а како ствари данас стоје од кога због безбедности своје и своје деце не може и не сме да отстаје, јесте принцип: да сви Хрвати саћинјавују народ за себе, специфично национално политички индивидуалитет а по томе да нипошто и никакo нису један народ са Србима. Овај принцип, тражи г. др. Маћек, да буде на свима мeрoдавним местима и странaма признат. И то, господо: и од Круне, и од Парламента и од српског дела нашег народа. По том, да тај принцип посебности hrvatsког народа буде озваничен и признат по највишем основном нашем закону — Уставу. Останимо за сада, господо, код ове тачке, а касније тек да се позабавимо са самим „споразумом”, са његовим „фазама”, „предрађњама”, „разговорима”, „преговорима” и атмосферама. Политичком човеку, политичком мозгу непотребни су ма какви гарнирунзи, ма каква тумачења. Довољно је, да знамо основно, неотступно наћело г. др. Маћека о засебном hrvatsком народу, па да из те једне јединице премисе повучемо лoгиће и непoгрешиве конзеквeнце. Идеологија г. др. Маћека, дакле, натурује нашем народу, овој нашој држави, теорију трију народа. Дoслeдно томе Југославија није етнички једна целина, него је она савез трију народа. Али, сваки народ има своју етику, има своју посебну душу, своју властиту организацију, своје симпатије и антипатије, са својим особитим типичним тежњама и интересима, своје нарочите потребе и циљеве. Једном речју: тај народ има права, а по природи саме ствари,

da vodi svoju vlastitu politiku — nutarnju i spoljnu — u pravcu svojih gledišta, svojih težnji, svojih interesa. Naglašujem, taj narod ima, teoriski, puno pravo, da ima i svoju posebnu državu i svoj posebni državni život. Ovo je naučno, ovo je logično, ovo je nepobitno. Sve sofistrije, svi sramežljivi plaštovi „sporazuma“, nisu kadri, da prikriju golotinju ove tačne i istinske konstatacije. I kad je ovo utvrđeno, onda je jasno na koji put vodi našu zemlju teorija tri posebna naroda u državi Jugoslaviji. Istina je i tačno, da život ne poklapa uvek stoprocentno pojedine teorije. Praksa često puta nalaze odstupanja, popuštanja, zaobilaznja i oživotvorenje teorije u etapama! I ovo ću uzeti u obzir u nizu svojih razlaganja. Zato podimo iz početka.

Stvaranje, postanak naše države nije rezultat zaobjeivanja, pobeđe jednog naroda nad drugim, podjarmljivanje jedne teorije po drugoj. Naša država je dete mirovnih ugovora. Princip, koji je našu državu stvorio, koji je neminovnim silama rukovodio odlukama ugovorača (Sava Mikić: A naša uloga u ratovima? Zar nisu Jugosloveni ratovali za svoje ujedinjenje i oslobođenje!)

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, ја сам више пута са овога места упозорио, да је ово материја тако крупна и тешка, да нема смисла са упадницама расправљати. Ја молим господо народне посланике, да у миру саслушају г. говорника, а ако имају какве примедбе, да изволе сами на говорницу изаћи.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): ... Gospodin kolega Mikić, da je malo pažljivije pratio moje obražaganje i da je sačekao konac, bio bi se uverio, da njegov stav nije niži za jednu dlaku različan od moga, samo u jednoj reči ne mogu sve da kažem. Gospodine Mikiću, malo se strpite, pa ćete i to čuti.

Princip, koji je našu državu stvorio, koji je neminovnim silama rukovodio odlukama ugovorača, bio je princip, da jedan jedinstveni narod treba da ima svoju jednu, jedinstvenu državu. Princip, da su Hrvati, Slovenci i Srbi jedan narod, bio je ona stvaralačka snaga, iz koje se Jugoslavija rodila. Da su Hrvati na Mirovnoj konferenciji odrekli, da su jedan narod sa Srbima, ove, ovakve države ne bi bilo. (Pljeskanje na leviци).

Zna se, gospodo, da su na Mirovnoj konferenciji učestvovalе uticajne države, koje ne samo da bi sa zadovoljstvom bile prihvatile tezu nacionalne nejedinstvenosti Srba i Hrvata nego bi je bile u svoje svrhe i upotrebile. Izvesne sile su čak pokušavale, da tom tezom otežaju i onemoguće stvaranje naše države. Prema tome, obavezne, merodavne i punovažne izjave ovlašćenih činbenika i Hrvata, i Srba, i Slovenaca uverile su Mirovnu konferenciju, da su ta tri imena raznoliki naziv jednoga te istog naroda. (Pljeskanje na leviци). I na osnovi toga Mirovna konferencija je stvorila i dozvolila, da se stvori nova država, našа држава!

Ovo su, gospodo poslanici, istoriske činjenice, koje se ne dadu, ama ničim, pobiti.

Vilsonov princip — самоопределjenje naroda — slavio je na Mirovnoj konferenciji svoj veličanstveni trijumf, a Jugoslavija je jedan od najsajnijih i nadvladanih plodova toga trijumfa — istine, pravde i krvorodstva. Nacionalna jedinstvenost Srba, Hrvata i Slovenaca je krštenica o zakonitom rođenju jugoslovenske Nacije — jugoslovenske Države: ona je legitimacija njenog opstanka i prava na korisnu utakmicu s dru-

gim narodima. Ona je osnova, na kojoj ova država počiva.

Akt od 1 decembra 1918 godine, sva unutrašnja i spoljna politika naše države od onda pa naovamo, svedoci su državne volje Jugoslavije u pojmu punog nacionalnog jedinstva.

Pre nego povučem izvesne konzekvence, neću da izbegnem jednoj konstataciji. Među Hrvatima ubacila se srbofobija i većtom propagandom nastoji se generalisati mišljenje, da Hrvati nisu jedan narod sa Srbima. Oko te ideje Dr. Maček je danas okupio osetljivu većinu Hrvata. Ovo je istina, ovo je činjenica kojoj treba otvoreno i bez ulepšavanja pogledati u oči. Ja ovaj fakt u svojim izvodima ponavljam radi toga, što hoću da postavim jedno pitanje, a odgovor na to pitanje biće veoma zanimljiv. To pitanje glasi: Koji su u Hrvatskoj oni, koji postavljaju tvrdnju, da Hrvati i Srbi nisu jedan, nego dva, posebna, naroda? Ja neću otkriti Ameriku, gospodo poslanici, ako ovde kažem, da su to pripadnici nekadanjih dviju političkih grupacija u Hrvatskoj; jedni su sledbenici političkih gledanja pok. dr. Ante Starčevića, koji se sada i sami nazivaju frankovcima, a drugi su sledbenici pok. Stjepana Radića, pristalice Hrvatske seljačke stranke, dojučerašnji Radićevci, a koji su se sada prekrstili u Mačekovce.

I sledbenici Starčevića i sledbenici Radića tvrde apodiktički, da oni nastavljaju političku i nacionalnu ideologiju svojih učitelja, da su oni jedini ovlašćeni njihovi tumači i izvršioци njihovih nacionalno-političkih doktrina. Tačno rečeno: oni propagiraju ideju posebnog hrvatskog naroda, kao nauku Starčevića i Radića. Jel'te, gospodo poslanici, da je ovo moje razlaganje tačno? (Glasovi: Tačno je!) E, pa kad smo objektivno registrovali tvrdnje današnjih Mačekovaca i frankovaca, onda, gospodo, moramo ispitati, koliko ima prave, nepatvorene istine u toj tvrdnji. Kod toga ispitivanja doći ćemo do zaključka, da ništa nije netačnije, istorijski neispravnije od tvrdnje, da su Starčević i Radić bili ideolozi pune nacionalne posebnosti, odvojenosti Hrvata i Srba. Mi, koji smo u Hrvatskoj živeli za vreme Starčevića i Radića, znamo sledeće istine: Prvo. Starčević je propovedao, da uopšte ne postoje Srbi a još manje da postoje kao narod. Za njega je postojao samo jedan, jedinstveni narod, hrvatski narod, koji se prostirao od Jadranskog pa čini mi se tamo čak do Crnog mora. Ono, što se je nazivalo Srbima, to je po Anti Starčeviću bio zgoljni Hrvat pravoslavne vere, kojemu je tudin nametnuo latinsko ime Servus, rob, prema tome Srbim. Za Slovence je čak govorio, da su oni „planinski Hrvati“ (Prebacivanje na desnici.) Eto, gospodine profesore, ja citiram nauku Ante Starčevića.

Претседник Стеван Ђирић: Ја молим господо посланике да не упадају г. говорнику у реч.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Eto, gospodo narodni poslanici, to je bila nauka blagopokojnog Ante Starčevića, roditelja, učitelja, proroka onih, koji se danas srame njegovog imena, jer se neće da nazivaju Starčevićanci ili pravaši, kako je Starčević svojoj stranci bio dao ime, nego se zovu frankovcima, i kite se imenom jednog doseljenog tudina, koji je falsifikovao i Antu Starčevića i zatrovao dušu Hrvata. Ovom prilikom, gospodo narodni poslanici, dopustite mi da vam ispričam jedan moj doživljaj iz godine 1912. U ono doba borba hrvatsko-srpske koalicije prema Beču i Pešti bila je dohvatila skoro svoj vrhunac. U redovima Hrvata i Srba pojavljivalo se

revolucionarno vrenje. Beč i Pešta impresionirani, ne impresionirani, nego tačnije rečeno, zastrašeni tim pojavama, ukinuli su redovno stanje u Hrvatskoj i nad Hrvatskom postavili komesara Cuvaja. Akademski omladina u Zagrebu, kojoj sam imao čast onda da budem pretседnikom, a koja je baš u ono vreme bila uvek ratoborna i junački nosilac revolucionarnih i naprednih ideja, rešila se, da po svaku cenu dade jedan vidan i efikasan protest protiv uvođenja izuzetnog stanja u Hrvatskoj. To je bio povod, to je bila ponuka, po kojoj je došlo do pohoda studenata Zagrebačkog univerziteta 1912 godine u Beograd i Srbiju, a kojem sam pohodu i onom prilikom bio počašćen da budem na čelu. Baveći se u Beogradu, nakon raznih upoznavanja, pokojni odličan političar i naučenjak beogradski dr. Jovan Skerlić, počastio me je pozivom na čaj u svom domu. Tom prilikom razvio se među nama razgovor. Ali da predem preko detalja, samo da dodem na centralnu misao, koju hoću da kažem. Govorilo se o Anti Starčeviću. Pričam ja dr. Skerliću nauku Ante Starčevića, a on mi kaže: Bože sačuvaj, mladi prijatelju, Ante Starčević je najveći Jugosloven. (Jedan glas sa desnice: On je bio Ilir, pevao je ilirske pesme). Gospodine profesore, čekajte, molim vas, doći ćemo na sve. Gospodo, priznajem vam: da slučajno nisam tada sedeo na stolici, bio bih pao u nesvest. Ja ga pitam: Gospodine profesore, za Boga, kako vi to mislite, pa Ante Starčević uopšte negira Srbe. On mi na to kaže: Pa to je baš to, što on negira Srbe; ali on ne kaže, da su Srbi drugo nego što su Hrvati, nego on pod hrvatsku kapu stavlja i Hrvate i Srbe; on je Jugosloven, ali je on i hrvatski hegemonista..... (Glas sa desnice: Imperijalista!), — i imperijalista, ako hoćete. Eto, to je bilo za mene stvarno otkriće Amerike. Prema tome, u svojoj biti i u svojoj suštini, nauka Ante Starčevića nije u nacionalnom smislu bila dualistička ili trijalistička, nego je bila konsekventno unitaristička do krajnjih svojih granica. Kulminacija Starčevićevog nacionalnog verovanja bila je u tvrdnji, da sve ono, što se naziva Srbini, Hrvat, Slovenac — planinski Hrvat, sve je to jedan narod, a taj se narod po pravu mora da zove hrvatski. Logički i naučno, Ante Starčević nije bio nacionalni separatista nego unitarista, ali kao takav bio je hrvatski hegemonista i imperijalista, bio je Velikohrvat. Slična pojava, međutim, nikla je i u ovim krajevima, slična pojava nikla je i među Srbima, jer su se pojavili i pojavljuju se još i danas velikosrpski apetiti.

Ako nauku Ante Starčevića uporedimo sa tvrdnjama njegovih epigona, koji se sami nazivaju Frankovcima, da Srbi i Hrvati nisu jedan narod, onda je zaključak jasan: Frankovci su izdali načela svoga učitelja, oni su njegovu osnovnu nacionalnu misao falsifikovali. Oni zaboravljaju, a ja se toga vrlo dobro sećam, da je Ante Starčević ime Srbini pisao pod navodnim znakovima, kako se onda govorilo, među kozje papke, a time je hteo naglasiti uvek, da su to pobožniji Srbi koji bi se po pravu imali nazivati Hrvati.

Ovim je, gospodo narodni poslanici, sa Frankovcima stvarno likvidirano. A sad predimo na Radićevce ili kako se oni sada radije nazivaju, na Mačekovce. Dr. Maček i pristalice Hrvatske seljačke stranke takođe iznose kao svoju temeljnu programsku tačku tvrdnju, da su Hrvati i Srbi dva posebna, odeljena naroda. A gospodo, pokojni Stjepan Radić i njegov brat pokojni dr. Ante Radić koji je stvarno bio ideolog Hrvatske seljačke stranke, imali su u svome pro-

gramu maksimu, da su Hrvati i Srbi jedan jedinstven narod. Vidan dokaz tome dao je pokojni Stipa Radić 1902 i 1903 godine, kada se je lično izložio napadu mase, koja je vršila onda protivsrpske progone u Zagrebu i štitio Srbe kao deo svoga vlastitog naroda. Ali, gospodo, mi ne treba tako daleko da idemo; imamo za sobom još svežu uspomenu 1925 godine, u kojoj su i Stjepan Radić i Hrvatska seljačka stranka dali svečanu izjavu o svojoj veri i o svome stanovištu, da su Srbi i Hrvati jedan narod. I Radić je onda postao član centralističke vlade pod krovom Vidovanskog Ustava. Eto, istorija, istina, činjenice ovde tuku dr. Mačeka i njegove pristalice kao što smo to malo pre videli i za Frankovce. Sve u svemu, predstavnici krajnjeg nacionalnog hrvatskog separatizma. Frankovci i Mačekovci, po svom ideološkom rođenju bili su unitaristi, bili su ono što smo mi podveli pod ime: Jugosloveni. U konsekvenciji oni, Frankovci i Mačekovci, nisu dosledni svojoj originalnoj nacionalnoj doktrini. Frankovci su se od hegemonizma umanjili u sitne separatiste, kao što su svojevremeno i srbijanski hegemonisti bili spustili svoj durbin do prazne pretnje sa »amputacijom«. I Radićevci su sa velikog povukli se na malo. Takva im je bila i sudbina u kombinaciji Rr., gde je jedno bilo veliko „R“ a oni su bili samo malo „r“ (Dr. Milovan Grba: To ste Vi napravili i Vaša partija!) Ne, nego baš vi i vaša partija. Izvinite, g. profesore, ali i ja malo znam istoriju.

Ali da rekapituliramo istoriju: da su Srbi i Hrvati jedan narod, zajednička im je ideja. Ona je čak i ideja Starčevića i Radića. Punopravni predstavnici sva tri plemena sankcionisali su tu svoju veru aktom od 1 decembra 1918 godine i time konsumirali pravo koje proizlazi iz principa samoopredeljenja naroda.

Treće. Mirovni ugovori, prihativši ideju narodnog jedinstva Srba, Hrvata i Slovenaca, omogućili su krajnju praktičnu posledicu te unitarističke ideje, davši tome jedinstvenom narodu jednu kuću, jednu državu, jedinstven okvir i granice.

Još jedan interesantan detalj. Koliko su nakon kraha austrijske monarhije Hrvati bili prožeti uverenjem, da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod, neka posluži činjenica, da je frankovačka grupa na usta svoga tadanjeg lidera dr. Prebega izjavila svečano i zvanično u Hrvatskom Saboru, da raspušta svoju stranku, jer je razlog njenog postojanja prestao.

Eto gospodo, sada imamo sve elemente u rukama, i svi ti elementi su: krv i meso, od kojih se sastoji jedinstveno telo jugoslovenske nacije. Ali ipak, ipak u prkos istoriji, u prkos stvarnosti jedinstva danas jaka većina Hrvata ispoveda načelo, da Hrvati nisu jedno sa Srbima, da su oni narod za sebe. Odakle to? Odakle taj obrt od 180 stepeni za kratko razdoblje od samo nekoliko godina. I ovom pitanju treba dati odgovor, bez sofisterije, bez laži, bez prikrivanja i falsifikovanja istine. Golo, onako kao što je i sama istina gola. Taj će odgovor doći malo docnije, na svom mestu. Na ovom mestu moga razlaganja, gospodo narodni poslanici, ja cenim da je došao čas, kad treba kritički osmotriti dva suprotna gledišta: onog nacionalnog unitarizma i nacionalnog trijalizma sa tačke gledišta posebno hrvatskog, posebno srpskog, posebno slovenačkog i posebno jugoslovenskog. Nacionalni trijalizam, tačnije rečeno nacionalni separatizam, nije samo jedna oznaka, jedina pusta koncepcija, koja ne izlazi iz okvira bezopasnih teorija. Nacionalni separatizam, to je jedna

snažna i pokretna ideja, koja hoće da stvori posebno telo i posebni kolektiv sa posebnim sopstvenim njegovim životom: hranom, razvitkom, ekspanzijom — sa posebnim moralom i etikom, sa posebnim simpatijama, vezama, ljubomorom i mržnjama!

U našem slučaju plod nejedinstvenosti nacionalne znači postojanje posebnog srpskog, hrvatskog i slovenačkog naroda. Ako postoje tri naroda, onda postoje i tri politička subjekta sa svima prerogativama, koje nužno pripadaju jednom subjektu, u posebnom pak obimu jednom političkom nacionalnom subjektu.

Nužna i neizbežna posledica posebnosti jednoga naroda jeste ta, da taj narod prirodno teži ka vlastitoj državnosti. On napinje sve svoje snage, iskorišćuje sve povoljne konjunktore, čini krajnje napore, da svojoj nacionalnosti da što više poleta, da se oslobodi svih veza, koje ga u tome sapinju. Taj narod nužno teži ka svojoj posebnoj individualnoj slobodi, a ta sloboda traži što više odvezane ruke, što više svoje vlastite državnosti, što više „moje pare u mom džepu, moja puška o mom ramenu”, — kako to sličkoviće, ali i iskreno, pa čak i smišljeno, reče g. dr. Maček. Iz toga se vidi, gospodo narodni poslanici, da svaki nacionalizam imade i svoj egoizam. Ako stvorimo i primimo tri nacionalizma, imati ćemo i tri nacionalna egoizma, koji će se na mnogim poljima sukobljavati. Imati ćemo tri konkurenta, koja će među sobom jedan drugome podmetnuti nogu; imati ćemo tri apetita, koji će jedan drugome brojati i otičmati zaloga; imati ćemo tri ljubomorne privredne politike; tri prosvetne politike, koje će jedna drugu kočiti, tri razna pravca nacionalnog razvoja za budućnost, tri vojnička duha, podvlačim: tri vojnička duha! (Odobranje i glasovi: Tako je!). Ovaj momenat „tri vojnička duha” posebice i oštro naglašavam i podcrtavam, a neću da se upuštam u detalje iz razloga krajnje lojalnosti i obazrivosti. (Odobranje).

Eto, gospodo, ovde vam je u opštim crtama iznet skelet onoga, šta čeka ovu državu pod režimom tri naroda. A sad, gospodo, uočimo perspektive, koje se otvaraju svakom od tih posebnih naroda. Najpre po geografskom položaju da govorim o slovenačkom narodu, kako ga hoće g. dr. Korošec, i da mu naslikam njegovu cvetnu i srećnu budućnost.

Slovinci će imati svoju posebnu državu, svoju deželu. Biti će skoro potpuni gospodari svojih finansija i sve svoje privrede. Ali da li će prihodi koje daje Slovenija pokrivati sve njene rashode, da li će potrebe Slovenačke biti podmirene sretstvima koje je u stanju dati samo Slovenija, — o tome neka razmisli g. dr. Korošec i neka izračuna koliko daje dva manje tri, pa neka odgovori i sebi i svojim. K tome neka dr. Korošec i njegov zamenik u Vladi dodadu još i to, da će onda postojati i izvesne carinske barijere na Sutli i, gotova pdsła!

Nastavimo sad sa pitanjem: šta će biti sa onim silnim hiljadama radenika i muškoga i ženskoga pola, koji su našli uhlebija u drugim krajevima Jugoslavije, van Slovenije. Pa samo u Kragujevcu, u tvornici oružja, ima ih preko 2000!!

Ovo tugaljivo pitanje zaključićemo sa napomenom da slovenačka država ima da povuče unutar svojih granica, sve ono more intelektualaca, koje se iz Slovenije razlilo po čitavoj državi. Tada će Slovenija u tome pitanju biti današnji Beč i Pešta, intelektualni boemi ili bolje reći, more intelektualnih bezprizornih. I najzad: dr. Korošec nije valjda obnevideo, pa da

ne vidi slovenačke susede; jer zcelo on ne isključuje mogućnost, da njegov triglavski sused ili dravski komšija danas sutra ne ogladne i ne oseti apetit za jednim većim ili manjim slovenačkim zalogaem?! Šta onda kad smo batalili nacionalno jedinstvo i olabavili teritorijalnu koheziju, ako se sa ove strane amo odgovori u žargonu, koji smo neki dan čuli u Finansijskom odboru: „Slovenija neka brine svoju brigu?!” Neka o tome politički realista dr. Korošec govori svojim pristalicama, neka im to pitanje postavi, pa da vidimo kakav će biti odgovor praktičnih, ali i bistrih jugoslovenskih sinova slovenačkog dela našeg naroda.

Prema geografskom položaju dolazi na red hrvatski narod, hrvatska država, hrvatska sloboda. Da za jedan čas otvorimo jednu malu zgradu. Kod Slovenaca ne treba o slobodi govoriti jer se oni ne žale u tome pravcu; žalbi ima od strane Slovenaca samo protiv Slovenaca tj. protivu dr. Korošeca i njegovih pristalica sa tvrdnjom da on i njegovi nemilice gaze i ugnjetavaju svoje partijske protivnike, koji su ali isto tako Slovenci kao i dr. Korošec i ovaj mali Krek. (Odobranje i smeh na levlci) Dr. Korošec i ne misli da se žali na slobodu, jer je malo kada bio van vlade. On se je vešto snalazio u svima mogućim kombinacijama, i u tome pravcu pokazao se lukavim i dobrim trgovcem, — u tome se i sastoji sva njegova politička i državnička mudrost. (Dr. Milovan Grba: Ali ga je Kramer nadvisio!) Ostavimo to njima neka se sami objasne.

Dakle imamo poseban hrvatski narod, posebnu hrvatsku državu, recimo, federativnu, posebnu hrvatsku slobodu. Imamo čistu nepatvorenu »wasserecht« hrvatsku slobodu.

Razvojem privrednog života u Jugoslaviji Hrvatska je postala eksportni kraj prema Srbima; industrija i trgovina hrvatska nalaze najbolje svoje pijace u Srbiji. Ta industrija, ta trgovina je hrvatska — priznao to dr. Maček ili ne priznao. Mađa industriju i trgovinu hrvatsku drže u osetljivom delu u rukama tuđinci ima da je u njoj tuđinski kapital preponderantan, — ipak ta industrija i ta trgovina hrani desetke hiljada a možda i više radnoga naroda u Hrvatskoj. Dr. Maček niti u samostalnoj Hrvatskoj ne bi smeo a ne bi ni mogao napraviti na tome polju „tabulu razu”, jer bi se vraški proveo od samih Hrvata. Slobodna Hrvatska izazvala bi nesumnjivo izvesne mere od strane slobodne Srbije, — jer razume se mora da bude i slobodna Srbija. Te mere bi se u prvom redu odrazile u privrednim odnosima. Žalac, koji bi bio zaboden u srce Srbijanaca kroz to, što bi Hrvati izvojevali sebi poseban položaj, kopkao bi u unutrašnji Srbijanaca i oni bi se setili one narodne: „Ko neće brata za brata, hoće tuđina za gospodara”. Eto vidite, gospodo narodni poslanici, ova narodna poslovice, koja sadrži ovoliko mudrost, zajednička je čitavom našem narodu, svima trima plemenima, i onda mi neko dolazi i kaže: — Nismo jedno — A sigurno bi, ako ništa drugo, a ono iz bratskog inata, Srbijanci prisvojili Mačekovu misao, moje pare u mom džepu, pa bi potražili konkurente hrvatskoj industriji i trgovini, a to bi našli u obilju i u kvalitetu i u cenama. Rezultat bi bio: industrija zamrznila, trgovina bi stagnirala, a bankarstvo bi životarilo u Hrvatskoj. Privredi hrvatskoj bio bi presečen njen put ka istoku. A moglo bi se nešto izmoliti u Italijana, mada ni to nije sigurno, ali uz koju cenu, pod kojim uvjetima, uz kakvo ponižavanje. Kratko: zatvorene tvornice, propast mnogih kapitala, skok

broja nezaposlenih, ograničenje trgovine, a po tome nezadovoljstva, štrajkovi, privredne krize, socijalni potresi itd.

Današnji dr. Mačekovi dobrovoljni saveznici, komunisti, koji baš na to sa računom i očekuju, ne bi propustili dobru i zgodnu priliku, a da u toj mutnoj vodi ne love ribice. Privreda i blagostanje u Hrvatskoj, umesto da raste i da se širi, morala bi da se sužava i uvlači u sebe i da se ograniči na minimum. Balkan bi bio zatvoren. A potrebni krediti za investicije, za reforme, za podizanje sela i seljaka — jer je Hrvatska seljačka stranka eminentno seljačka! — za snižavanje cena fabričkih artikala.

Gdje bi maloj Hrvatskoj sa pasivnom Dalmacijom i Zagorjem, Likom i Gorskim Kotarom, bile potrebne garancije, da dođe do preko potrebnih inostranih zajmova? Odakle bi ih i čime otplaćivala? Svršetak pesme bio bi taj, da bi ta pjesnička seljačka država bila primorana, da sav teret troškova prebaci na seljaka, jer omražena gospoda ne bi imala otkuda da plaćaju. Zar ne, kako su ti izgledi utešljivi?

Podimo dalje. Poseban narod i država Hrvatska vuku za sobom jednu neizbežnu posledicu. Odnosi između Srba i Hrvata i Slovenaca postavljaju se na strogo poslovnu i interesnu bazu. Reči krv i rod same se od sebe guše i svršava se na tome, da smo mi samo braća po ocu Adamu i majci Evi. Surevnjivost, zavist, računi, konkurencija, teraju ta tri naroda, da se ogleđaju oko sebe, pa još dalje, pa da traže čas od ovoga pomoć, čas od onoga oslonac, čas onoga prijateljstvo, čas onoga savezništvo. To znači utrka tri naroda oko tuđih simpatija. To znači roba, koja se obilato nudi na tržištu, pa prema tome roba, kojoj je mala i niska cena.

Hrvatska ne sme da zaboravi, da njeni mađarski susedi još nisu išćupali iz krune Sv. Stepana iz vesne dragulje, poimence Medumurje. Hrvatska mora stalno voditi računa, da prekomorski sused još glasno govori o „Mare nostrum“ i da smatra legitimnim svoje pretenzije na istočnu obalu Jadrana, na Dalmaciju.

Afera od pre nekoliko godina sa trogirskim lavovima još nam je u svežoj uspomeni. Džentlmenski sporazum Englesko-talijanski postoji za Hrvate, dok postoji za Hrvate i ovakva Jugoslavija. Ali čim lanci, koji drže naše zemlje u vezi, popuste, Benito Musolini udariće u druge žice, onako kako on to majstorski ume. U njegovom računu i predviđanjima neće biti najmanja cifra pretpostavka, da se Srbija neće krvaviti sa svojim ratnim saveznikom zbog tuđeg teritorija, zbog mora drugog naroda, zbog obale jedne državnice, koja je sa njom vezana previše neotpornim, federativnim, koncima. Konačno Musolini neće biti u neprilici, da Srbiji ukaže na druge koristi, na, po nju vredniju naknadu, nego li bi to bilo Srbijino pomaganje Hrvatskoj. Mađarska će voditi svoju propagandu kroz Medumurje i preko dravske doline na kontinentalnu Hrvatsku. Penetriranje talijansko uvećaće Italijani uticajem svoga jezika, svoje kulture i svoje blistave literature na Dalmaciju i Hrvatsko Primorje, koje iz ekonomskih razloga neće biti u stanju da daju trajan i efikasan otpor.

Federativna Hrvatska, posebni hrvatski nacionalno-politički individualitet biće za 90% upućen, i to smo čuli u Finansijskom obboru, na ono: „Uzdaj se u se i svoje kljuse!“ A da će to biti samo „kljuse“, a ne hat od megdana, to je očito. I sada, koja se nepogrešiva predviđanja nemilostivo nameću? Slovenici, koji i onako sa negodovanjem gledaju na im-

perijalistički naziv „planinski Hrvati“, a koji će i inače imati dosta svoje prpe, skidaće sa sebe odgovornost za takozvane nepromišljene korake Hrvata. Srbi će zlrado gledati, kako se „posebni nacionalni individualitet“ koprca u mukama. Srpska iredenta u izvesnim hrvatskim krajevima radiće punom parom, a iz doba prije 1918 godine znamo, kako je ona bila neumorna, požrtvovalna, vešta i uspešna. Konac će biti taj, da će ono kljuse, u koje će se Hrvati uzdati, polomiti noge, da će rebra probiti kožu, i da će se creva zalepiti o kičmu. I mestom da Hrvati dobiju sebi vidno mesto u ovoj državi, kao sastavni, nerazdvojni deo jugoslovenske nacije, oni će postati ili plen tudinaca-suseda, ili će morati pred Beogradom ići u — Kanosu! Ne dao mi Bog, da to doživim i da pred svima Mačekovcima, Košutićima, Pernarima, postavim ovaj tipični dalmatinski upitnik: „A ča nam je to tribalo?!“ (Odobranje na levisi i glasovi: Tako je, Janko) Da, da se setim Dalmacije!

Ovo nekoliko reči neka bude sa posebnom toplinom i najnežnijom brigom upućeno mome Moru, mojoj kolevci. Dalmatincu su nagli, impresivni, puni sentimentalnosti, borbeni i u mnogome prototip krajnosti. Oni ne vole srednju liniju. Ili krajnje desno ili krajnje levo. (Za sebe ja sam na krajnjoj desnici).

Do pre nekoliko godina Dalmacija je bila kula jugoslovenskog nacionalizma. Danas se tamo čuju reči: rade sa davolom nego sa Srbima. Ali, ako davo dođe i kad dođe, kasno će biti pokajanje radi današnje krajnosti. Već sada u duhu čujete mukli jecaj i krvave suze. I narod u Dalmaciji sudiće sam svojim zavodnicima. Ne zbog toga što će Italija sve preduzeti i verovatno uspeti, da prirodne lepote Dalmacije unakazi i da ju iz Bedekera izbriše kao turističku atrakciju; ne zato što će Dalmacija postati ponovo siromašna, nego zato što su je ugasili kao visoki svetionik Jugoslovenstva, što su je makli sa prve linije u radu i borbi za jugoslovenstvo, i slobodu jugoslovenske nacije.

Evo nas kod reči sloboda, i odmah razume se pomišljamo na parolu „hrvatska sloboda“. Ja ne znam, gospodo poslanici, da li će biti štetno ili suviše, ako se dotaknem pojma slobode. Možda će nam biti lakše, da na taj način pertraktuiramo i „hrvatsku slobodu“.

Sloboda u svome originalnom, golome smislu znači, da svako sme sve raditi što god hoće, da sme postupati kako hoće, po svome nahodjenju, po svojoj volji i odluci, bez obzira na sve drugo i na sve druge. Čovečanstvo je nekada u tome stanju živelo, i iz toga stanja potječe ona latinska „homo homini lupus“! Čovek čoveku je vuk, vuk razdiraoc. To je bilo vreme koje se u istoriji čovečanstva obeležavala kao razdoblje kada je vladao rat svijju protiv svih. Slobodna volja čovekova dopuštala je svakome pojedincu, da bezobzirno udovoljava svim svojim životinjskim instiktima, da do gadenja zasićuje svoje apetite i u svemu da bude jedini odlučujući, krvavi i nezasići bog „Ja“!

U to doba čovek se pokazao najkrvoločnija zver od svijju zverova koje majka zemlja hrani. Zverovi ubijaju i kolju dotle dokle su gladni, a čovek harači i preko toga radi zadovoljstva, zavisti, mržnje i radi — junačkoga sporta! To je dovelo do vlasti pojedinaca, ali to je kasnije nateralo i slabije, da se udruže protivu nasilja jačih. Osećaj straha rodio je osećaj pravde, a iz ovoga je ponikla misao sigurnosti i bezbednosti pojedinaca. To su bili prvi koraci civilizacije, kad se uvidelo, da divlja sloboda znači zatiranje ljud-

skoga roda. I kako se čovečanstvo razvijalo i u kulturi i civilizaciji, lična, pojedinačna sloboda sve više se ograničavala i sužavala.

Današnja čovekova sloboda je senka nekadašnje slobode i ona je uokvirena zakonima, sputana snagom organizovane države, zastrašena kaznama. Ljudski rod je u tome išao čak tako daleko da je utvrdio i naročite nepisane, nekodificirane zakone učtivosti i bontona. I ko se o to ogreši, biva u društvu izbegavan. Ali čovečanstvo nije stalo samo na ograničenju slobode pojedinca, individue. Ono je išlo dalje, ono je te stege nametnulo i narodima.

Tendencija davnih vekova, a naročito današnjice, čini sve napore, da sprečava pojedine narode, da sami svojevolejno uređuju svoje potrebe, bez obzira na opravdane interese drugih naroda. A kada se dole došlo, zar će ko osporiti pravo jednom narodu, da onemoguću svaku radnju jednog svog nacionalnog dela, koja bi bila štetna celini i koja bi mogla ugroziti njen opstanak i njene životne interese.

A kada smo došli do toga, da su narodi i države ograničeni i sputani u svojoj slobodi opravdanim interesima drugih naroda i država, interesima čovečanstva, onda, gospodo, nemamo mnogo šta da govorimo i o „hrvatskoj slobodi”.

Sa stanovišta jugoslovenskog nacionalnog unitarizma ne može postojati ni hrvatske, ni srpske, ni slovenačke slobode, koja bi dovela u rizik bilo jedinstvo ove države, bilo njen ugled, bilo njenu sigurnost, bilo njenu odbranbenu snagu, a pogotovu njenu nacionalnu koheziju, koja je kohezija prvi i nenadoknдиви preduslov za uspešno razvijanje i uticaj države prema vani.

Jer, gospodo poslanici, ako dopustite hrvatsku slobodu, sutra ćete morati dopustiti i „srpsku slobodu”, a prekosutra i „slovenačku slobodu”. Svaka ta posebna sloboda imaće svoj poseban, naročiti sadržaj, svoja osebujuća kriterija, svoje odvojene forme. Na tome polju sukobi će biti neizbežni i iz dana u dan sve oštiji, dok te tri posebne slobode ne uspeju da pokopaju slobodu svih Jugoslovena, svih Srba, svih Hrvata i svih Slovenaca. (Živo odobravanje na levici.)

Eto, zato kao jugoslovenski nacionalni unitarista ne priznajem nikome i ničiju slobodu ni srpsku, ni hrvatsku, ni slovenačku, da, bilo svesno, bilo nesvesno, bilo hotimice, bilo nehotimice, ruši temelje ove države, cepa narod i podržava nacionalno separatistička raspoloženja.

Dr. Maček traži slobodu za hrvatski narod, tvrdeći da ju do sada i sada nije imao.

Ajde, gospodo, i vi na ministarskim klupama, i vi na desnici, priznajte dr. Mačeku „hrvatsku slobodu”! Samo ne smietnite sa uma, da ste sa tim uključili javno, neskriveno, zvanično priznanje, da su Hrvati dosad bili podjarmljeni i zarobljeni od Srba, da su ih Srbi varkom i silom namamili u ovu državu. Od te logike nema — bežanja!

Ali, da, gospodo poslanici, ima jedna sloboda, koje nema u ovoj državi, sloboda koju svi moramo da tražimo. Fali nam sloboda da na vešala tanka popnemo korupcionaše... (Burno odobravanje na levici)... nemoralne i bezdušne trgovce narodnih svetinja... (Ponovno burno odobravanje na levici)... kockare sa nacionalnim svetinjama, berzijance patriotizma. (Živo odobravanje na levici.) Manjka nam sloboda, da dignemo dva pedlja od zemlje one, koji

bez vlastitog rada raskošno žive od krvi i muka radnoga naroda. (Živo odobravanje na levici.) Ne dostaje nam sloboda, da zidamo Skadar na Bojani telom onih, koji danas pokapaju hrvatsko pitanje, a sutra ga dižu iz ropotarnice, prema tome da li to i kada koristi, ili ne koristi njihovim klikaškim interesima, (Odobravanje i pljeskanje na levici.) prema tome, da li hrvatsko pitanje skače ili pada na političkoj berzi. (Odobravanje i pljeskanje).

Za tu slobodu, koja nam svima fali, neka se založi dr. Maček, neka razvije barjak jugoslovenske ravnopravnosti i jednakosti, neka traži punu pravdu i pravičnost, neka zahteva, da jugoslovenska jednakost ne bude prazna reč, nego puno delo. Tu, tu će dr. Maček dobiti i nas, jugoslovenske nacionaliste i unitariste! I tada će Hrvati imati punu, pravu, čistu, istinsku slobodu. Ona će u istini biti hrvatska, jer će biti istinska i prava jugoslovenska.

Ako je istina, da je dr. Maček učenik Stjepana Radića, onda neka dr. Maček krene njegovim stopama; neka bude veliki Sloven kao i Radić; i neka se bori za pravdu u ovoj zemlji, za ravnopravnost, neka primi vlast i odgovornost! (Uzvici: Tako je!) Neka vida hrvatske rane, kako zna i gde ih nađe. U tome mu mi jugoslovenski nacionalisti nećemo odmoći! Nasuprot, mi ćemo mu pomoći! (Opšte burno odobravanje).

Zar dr. Maček misli, da je nama nacionalistima lako? Ta, gospodo, svi nam pucaju u leđa! Svi nas gone, i on — dr. Maček i vlast. A u izvesnim momentima hoće da nas izrabe: jedanput da budemo strašilo i ucena prema Radićevcima—Mačekovcima, drugi hoće da nas iskoriste u partijsko-lične svrhe, a treći put nas šalju u rezervu! Rezerva: bez prava, bez političkog hleba, gola i bosa, prezrena i ismejavana! Rezerva, koju su gotovi da žrtvuju kao zadovoljštinu protivniku, da ju čas kasnije po potrebi opet pozovu na juriš u stilu: „Morituri te salutant!”

Zar nije jasno, da su danas „ilegalni” via facti postali legalni, a i maze režima, a legalne da se proglasilo ilegalnim i da ih še vija kao kurjake!

E, zato ja neću slobodu italijanskoga pirinča i makarona, — oni iz nekada okupirane zone će me dobro razumeti — jer neću slobodu „vinskih pasa” braća Slovenci će me u ovome dobro razumeti — zato jer neću slobodu „Horvat-dišno” — to će Hrvati da razumeju, — zato jer hoću slobodu Hrvata, zato priznajem samo jedinu, jugoslovensku slobodu! Ona je i jedina hrvatska sloboda! (Odobravanje na levici).

Prošlog četvrtka je jedan govornik iz jednog opozicionog kluba — to nije moj klub, gospodo, — eks katedra nastojao, da secira hrvatsko pitanje i da postavi tezu: Nije isti jezik ono, što određuje jedinstvo naroda, jer je jezik pomoćno sredstvo. Glavno, što stvara jedan narod, jeste osećaj širokih narodnih masa, da one pripadaju izvesnom narodu.

Postavljene kao apsolutne, ove i ovakve tvrdnje su sa naučnog gledišta iz osnova netačne. Jer jezik nije pomoćno sredstvo za stvaranje ili za postojanje jedne nacije, nego je on komponenta, sastavni deo nacionalne biti, nacionalnog karaktera, nacionalnog izvora. Jezik je sredstvo, kojim duša i srce govore, a duša i srce su slagališta, iz kojih se stvaraju osećaji. Prema tome, dobro i ispravno shvaćeno jedan jezik je po pravilu izraz jednog srca i jedne duše, dakle i jednog osećaja, pogotovu nacionalnog osećaja.

Primeri, koji su onda navedeni — Engleska prema Sjedinjenim Američkim Državama, Engleska prema Irskoj, Flamanci vizavi Valonima itd., to su, gospodo, izvesne strane marke cipele, koje ne priliče svakoj nozi. (Uzvici: Tako je!)

I hrvatski i srpski seljak — a to je narod! — ima svoju tradicionalnu, zajedničku obuću — opanak! Ostanimo kod njega — govorim politički — i nećemo pogrešiti!

Kao apsolutno postavljena teza, da je osećaj jedini rezon, koji obeležava i odlučuje nacionalnu pripadnost izvesnih masa, ona nije tačna!

Mi znamo, da u osećajima ima zastranjivanja, periodično dužih ili kraćih, uzrokovanih i diktovanih od raspoloženja, koja sa nacionalnom pripadnosti nemaju ništa zajedničkog. I zar ćemo mi zastranjene, izopačene osećaje, časovite osećaje, uzeti kao mero za nacionalnu pripadnost Hrvata? Jer, ako to primimo, onda moramo primiti kao opravdanu i teoriju o narodnoj pripadnosti per elekcionem — po izboru.

To, gospodo narodni poslanici, dopustivo je i moguće samo za pojedince, ali ne i za milijunske mase. Zar da po izboru, iz inata, iz pozleđenosti, iz prkosa, sebe proglasimo Zulukaferima, — da smo Zulukaferi? (Odobranje).

Gospodo, i ovo je stručno, i ovo je naučno u ovome stilu. Osećaji masa mnogo i često su dirigovani demagogijom većih političara, među kojima nisu malobrojni defetisti, i destruktivni elementi. (Pljeskanje na levice.) Osećaji masa često puta se formiraju kao povremena, sad kraća — sad duža, pojava revolta, uzbuđenosti, otpora protiv izvesnih metoda. Dakle, oni su plod afekta, stanja u afektu. A dozvoliti samom afektu, da on odlučuje o tome, da li su milijuni članovi jednoga naroda ili drugog, to nije ni mudro, ni pravo, ni politički, ni politički praktično.

Pa dobro, kakav je bio osećaj Hrvata o nacionalnoj njihovoj pripadnosti? Zar pojava i pobeda Hrvatsko-srpske koalicije u Hrvatskoj nije dokaz jugoslovenskih osećaja Hrvata?

Da li je ili ne narodna pesma najčistiji izraz osećaja narodnih? — A narodna pesma nam je zajednička i Srbima i Hrvatima. Kraljević Marko, Miloš Obilić, nejak i Uroš, na kome je carstvo, Kosovo itd. itd. zajednički su svima nama, i Srbima i Hrvatima. To je naša nacionalistička, unitaristička svest i politika, (Pljeskanje na levice i u centru) ona koja se stolećima stvarala u pesmi. A tek narodne poslovice! — da o njima i ne govorim. A šta je bio veleizdajnički proces u Zagrebu, gde se golema većina Hrvata, naročito inteligencije, solidarizala sa Srbima na optuženičkoj klupi, naglašavajući svoju veru, svoje osećaje, svoju volju, da budu nacionalno jedno sa Srbima. (Odobranje). Eto, i tu je osećaj, stavljen na vagu, prevagnuo i te kako u korist narodnog jedinstva, u korist činjenice, da su Hrvati i po osećaju bili Jugosloveni, a ako Bog, da i hoće, da će biti Jugosloveni. Danas priznati Hrvatima, da nisu jedno sa Srbima, priznati im pravo na to, znači priznati uopšte, da se nacionalna pripadnost, nacionalna svest može kroz nekoliko godina menjati, kao, recimo..... ženska moda. Danas je moderno biti Velikohrvat i Velikosrbin, sutra je moderno, konvenira biti Jugosloven; pa ako te Jugoslovenstvo malo našulji u tvojim ličnim interesima, onda prestaješ biti Jugosloven, pa si opet Velikohrvat i Velikosrbin!

Ali, ima još komponenata za nacionalno opredeljenje masa: teritorijalni kontinuitet, teritorijalna celina i povezanost, potreba da budu jedno u svrhu samoodržanja, i istorijsko poslanstvo na mestu, na geografskom položaju, na kome se nalaze. Naše je poslanstvo, gospodo, da budemo jedan narod, da izvršimo svoju istorijsku ulogu na Balkanu i u Srednjoj Evropi. Jer, teorija nacionalnog opredeljenja samo po osećaju to je sredstvo velikih naroda, jačih i po snazi i po kulturi, u svrhu asimilacije, denacionalizacije manjih naroda ili njezinih zabludelih delova. To je specifična germanizatorska teza nekadašnje Austrije, koja je uspešno operisala sa svojim poznatim patentom „Kulturkreis“. — Vidite, gospodo, da i mi nešto o tome znamo. — Ako primimo takvu teoriju i ako joj pustimo maha, da se razulari i razvija, onda ćemo samo dati opravdanje nacionalnom otpadništvu, renegatstvu. A renegatstvo treba gušiti, a ne ishitrenim i netačnim naučnim teorijama opravdavati i nehotice uzakonjavati. Taj isti g. govornik iznosio je u svome govoru kao u neku ruku opravdanje stava Radićevaca i ovo: Hrvati su u Austro-Ugarskoj imali neku državnu autonomiju, ograničenu, ali ipak nekakovu. Danas to nemaju. Oni su imali svoju, hrvatsku, upravu, a danas su dobili goru, nego što su ju imali prije.

Eh, odgovor nije težak. Ako su Hrvati imali pre 1 decembra 1918 svoju autonomiju, danas imaju svoju državu! (Opšte odobranje i pljeskanje). I, ako su metodi takvi, da oni izazivaju nezadovoljstvo, treba ih ukloniti; ako je uprava lošija, nego li je bila pod hrvatskom autonomijom, treba je smeniti sa boljom. To su bolesne pojave, koje se mogu kratko izlečiti, ali one ne mogu biti opravdan razlog, da se nacionalno delimo i opredelimo: (Opšte odobranje i povici: Tako je!) I odmah dodaje taj isti gospodin govornik: „Da smo Hrvatskoj odmah dali sposobne uprave, mogli smo riskirati unitarističko-centralistički eksperiment“. Evo, gde sebe samoga pobija. Da je bilo dobre uprave, kaže, moglo je kod Hrvata biti unitarizma, pa čak i — centralizma! Ama, gospodo, ama jedanput razlikujmo te pojmove: unitarizam i centralizam. Unitarizam je ideal, cilj, a centralizam je samo sredstvo, metoda, instrumenat. Sa centralizmom i decentralizmom i sa samoupravama mogu biti eksperimenti koliko god hoćete, ali sa unitarizmom — ne! (Burno odobranje na levice). Jer, on, unitarizam, ili postoji ili — ne postoji! Pokušaj, eksperimenta nema. Kumulirati unitarizam sa centralizmom znači: cilj i ideju vezati sa sudbinom njezinog eventualnog metoda, instrumenta.

Uzgređice budi rečeno: sve ove stvari trebalo je misliti pre 5 maja 1935 godine, pre vezivanja uz listu g. Jevtića. Parola: jedan prama vani, tri unutra, to je, gospodo, stav Kupinca.... (Jedan glas: Maček!), a takav stav ne bi ponekima otvorio vrata ove Skupštine, kakva ona jest, da jest. Jer mogućnost federativnog uredjenja ove države; danas nakon Vidovdanskog ustava, nakon Ustava iz godine 1931, nakon sve vode, koja je kroz ovo. 19 godina protekla Savom i Dunavom, ona znači nacionalno i državno razjedinjenje! (Povici: Tako je! — Odobranje na levice).

Ja neću apodiktčki odbijati, da bi bilo korisnije, da smo počeli, ali odmah počeli, sa federacijom.... (Odobranje na levice i povici: Tako je!), pa onda preko nje, centripetalno, postepeno, da dodemo do proste, unitarističke države. Uopšte „quid erit demonstrandum“. Ali je činjenica, gospodo, da smo počeli

uz, skoro reći, oduševljenje, sa bubnjevima i talambasima, unitaristički i centralistički. Metode da menjamo, da, ali princip! Sada ići ka federaciji, znači ići natrag, znači ne samo popuštati, nego pomagati centrifugalne tendencije u nacionalnom i državnom pravcu i smislu. I zato, kada se o unutrašnjem uređenju države govori i odlučuje, treba uočiti tendencije, koje traže izvesno uređenje. Danas, federacija je državna organizovana snaga za razbijanje nacionalnog unitarizma u svrhu što jačeg udaljavanja Hrvata od Srba. To je tačno. Delimično, ali samo delimično, je tačna teza onog istog g. govornika, da se tendencije stvaraju uticajem prošlosti. Prošlost ni pošto ne pokazuje tendencije kod Srba i kod Hrvata ka razjedinjenju, nego nasuprot ka ujedinjenju. Ta u prošlosti mi smo bili u državnom smislu razjedinjeni ne svojom voljom, nego po sili tudina, a ipak smo se ujedinili. A ujedinjenje nam niko nije nametnuo, nego smo ga sami tražili! (Pljeskanje na levicu). Da su u prošlosti tendencije bile razjedinjavajuće, zdrav mozak, pravilno shvaćanje i hrvatskih i srpskih interesa moralo bi nam diktovati uklanjanje tih tendencija.

Uprkos tih svih kontradiktornih težnja govornik je došao do jednog hvale-vrednog zaključka: da treba obezbediti opstanak države. Ali nije rekao ono, što je jedino trajno i efikasno za postignuće toga cilja, a to je nacionalna kohezija i jedinstvenost nacionalnih i državnih ciljeva. To je jedina sigurna i trajna garancija za bezbednost državne egzistencije. Nema li toga, onda je državna garancija samo ad hoc, kao neko akcionarsko društvo ili ortačko društvo na otkaz, koje se može voljom ili odlukom akcionara ili ortaka raspustiti, likvidirati.

Habilitaciona predavanja kao ona od četvrtka sa većim igranjem nacionalizma, separatizma, federalizma i samouprava i teze „možda jednoga naroda u budućnosti”, bila bi zanimljiva sa gledišta, kako i profesori, ne samo advokati mogu stvoriti jednu „Mädchen für alles”. A tome je bila potvrda i u onome što je g. Grba kazao: „Drei Professoren usw.” Vidite li sada, koliko je bio tačan uzvik toga istog govornika: „ne vredi falsifikovati stvarnost”. Tu tvrdnju primam isto potpuno i ja također ponavljam: ne treba falsifikovati stvarnost.

A sada, da se dohvatim teorije od tri naroda sa srpske tačke gledišta. Molim, nemojte se komešati, nemojte postajati narogušeni, jer ću i o ovome govoriti iskreno i istinito, bez dlake na jeziku, bez obzira na to, da li će moja izlaganja ponukati nekoga, da se velikosrpski busa u prsa. Mučnost i zategnutost, koja je izazvana u svim krajevima, usled pitanja koje sada obradujemo, daje povoda, da se čuju glasovi: „Ako su oni hrvatski narod, onda smo i mi srpski: zar smo džabe dali Kosovo, Albansku golgotu i milione mrtvih i nesposobnih u ratu; zar smo u tutanj sklonili naše ratne zastave, spomenike slave i junaštva; zar badava zbrisamo državi i vojsci srpsko ime, da imamo sada muke sa braćom Hrvatima. Neka im bude: Tamo Hrvati, amo Srbi. Ali onda ovamo: srpska pobeda, srpska vojska, srpske zastave, i srpski topovi i... i... srpsko nebo, srpski Bog, srpski anđeli, srpsku pesmu poje!

Da se delimo, ali deobu da provedemo mi Srbi. Eto, na jednu eksploziju odgovara druga eksplozija, na hrvatski metak odgovara srpski metak. Ja razumem osetljivosti, shvatam da su reakcije prirodne u normalnim odnosima u stvarima prosečnog značaja.

Ali tu je nešto mnogo krupnije po sredi. Sučelice hrvatskom separatizmu ne stoji mala Srbija i srpski deo našega naroda iz 1800 godine. Tu je Srbija iz godine 1914 do 1918. Tu je Srbija, koja je kroz krava razbojišta pronosila krstaš-barjak punog nacionalnog jedinstva; Srbija, koja je dala parolu, da će dati Kosovku devojkicu, koja će da vida ne samo srpske, nego i jugoslovenske ranjenike. Zato ne razumem ekstrature sa „Srpskim kulturnim društvom”, ne razumem g. Slobodana Jovanovića, čije bi veliko znanje i autoritet mogli biti zloupotrebljeni. Srpska kultura neće ništa izgubiti od svoje snage i vrednosti, ako se proširi u jugoslovensku. Stvaranje „Srpskog kulturnog društva” znači kulturno deljenje Jugoslavena, znači poentirati posebnu srpsku a posebnu hrvatsku kulturu; znači podržavanje kulturnog separatizma i separatizma; znači ići baš na lepak hrvatskom, Mačkovom, separatizmu, isto onako kao što i nepromišljeni poklik „Srbi na okup”, znači od srpske strane naknadno davanje opravdanja paroli Mačeka i Frankovića „Hrvati na okup”. (Mita Dimitrijević: Tako je i g. Čirić govorio.).

Претседник Стеван Ђирић: Молим Вас да ме не изазивате на полемику јер са овога места не могу држати политичке говоре, а имаћу времена и за њих.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Srbija, gospodo narodni poslanici, i srpski deo našega naroda ne smije smetnuti sa uma, da su celo jedno stoleće bili svoja, samostalna, država; da im je nacionalna sloboda i državnost nametnula ulogu, koju su Srbija i srpski deo našega naroda dobrovoljno i samopregorno primili na sebe: ulogu jugoslovenskog Pijemonta; da su bili stožer snage i efikasnosti prodiranja Jugoslovenstva; da su oni, Srbija i Srbi, bili izvršni organ i oružana sila jugoslovenske ideje i ideologije. (Pljeskanje i odobravanje na levicu.) Srbija je imala poslanje, da prolje svoje krv, da poseje svoje kosti za oslobođenje i ujedinjenje Jugoslavena. To je bilo njeno poslanstvo i njena misija. Ali ona još nije svršena, njeno poslanstvo još traje, poslanstvo, koje istorija od nje traži. Na njoj je da ne izneveri veru, koju u nju polaže istorija, da ne pokaže da nije do rasla da do kraja ispuni ono, na što ju sudbina poziva. Iznevereno poslanstvo postaje kob, postaje prokletstvo. Jao onima, koji razočaraju istoriju i ulogu, koja joj je istorijom namenjena. Uloga Srbije nije laka. Ali zato je to njeno poslanstvo časno. I veliko. Veličanstveno.

Od Srbije se tražila krv i smrt. Krv je dala potocima i rekama, smrt je dala kosturnicama himalajskih razmera. No, tek sada dolazi faza Srbijinih dužnosti, koje su skoro teže i od krvi i od smrti: period mudrosti, period strpljenja, period samopregora, period samoodricanja, patnje duše i srca, rad na nacionalno-uzgojnom polju. Srbija ima puno pravo, da klikće zbog svoje slave, da se ponosi svojim pobedama, da ukazuje prstom na svoje uspehe. Jeste, ali je njena dužnost veća, plemenitija, duhovnija. U sumraku Slovenstva, ona kroz veličinu Jugoslavije treba da spasava široku slovensku dušu, da je drži budnom i da zameni „Mačušku Rusiju”, dok se ona ne trgne i ne nastavi delo tamo, gde je 1917 godine stala. (Pljeskanje na levicu.)

Nije, braćo, Srbijino da uzima, nego da daje; nije Srbijino, da lakomo i škrtro zgrće, nego da bratski i velikodušno deli. Nije Srbijino, da se ušanči u Srpstvu i da u noćnoj tišini broji dukate i zlatnike

svojih borbi, pogibija i uspeha. Njeno je, da sada Jugoslaviji i jugoslovenstvu da svoje srce ljubavi, svojoj duši dobrote, da ne bude gladnih, no samo zadovoljnih i zadovoljenih. (Pljeskanje na levici.) Kolveku Srbije nisu njihale vile veliko-srpske. One su na usta hrvatskog pesnika pretskazale proročanski njeno poslanje: „Sa istoka zora rudi, sav se Balkan iz sna budi, sa Istoka, mili rode, ori jeka od slobode”. Tako je davni hrvatski pesnik gledao u poslanstvo istočnog dela našeg naroda, u poslanstvo Srbije i Srba. (Odobranje na levici.) Jer, gospodo, Velika Srbija je za Srbiju i za Srbe malo. To je premali plod tolikih napora, tolikih žrtava. Jedina dostojna nagrada, nagrada za slavnu prošlost i za mučeništvo, jeste prevazilaženje Srbije dalje preko njenih prirodnih plemenskih granica, njeno nacionalno širenje prostrano preko meda srpstva; dalje i šire na okeanu Jugoslovenstva. Jer, gospodo, srpstvo samo samcato, šta ono donosi? Mnogo slave starostavne, ali praktički? Eto tu je čas, da kažemo, šta srpski deo ovog našeg naroda može očekivati od svoje nacionalne osamljenosti, ako primimo teoriju tri naroda.

Srpski deo našeg naroda, koji se odlikovao naročito ratobornošću, od vajkada je imao tendenciju ekspanzivnosti. Ta ekspanzivnost je u nekim prilikama zauzimala i po neke oblike imperalizma i hegemonizma. No zdrav razum Srbije i intimni osećaj, da su Srbi sastavni deo jedinstvenog naroda sa Hrvatima i Slovencima, doveo je do ideologije unitarizma jugoslovenskog. U toj ideji, treba da budu zadovoljene sve ekspanzivnosti, pa čak i slovenačke i hrvatske. Zagreb proširio je svoje krila s jedne strane do Rakeka, sa druge strane do Caribroda; Beograd je zahvatio Ljubljanu i Suboticu, a Ljubljana se pružila niz more pa savila čak tamo do Negotina. Ovako gleda, gospodo, stvari jugoslovenski nacionalista. Ali, ako Srbi prime teoriju tri naroda, onda i oni moraju, da se povuku u svoje prirodne granice. Onda i oni malo što imaju od Svetskog rata i od mučnih i skupih pobeda. Hrvatska, Slavonija, Dalmacija te Slovenija, u svakom slučaju otpadaju iz njene kombinacije. Iz obazrivosti biću tu kratak, napominjući samo toliko: Bosna i Hercegovina mogu da postanu sporni teritorijum. I tamo bi Spahini ljudi mogli biti u zavidnom položaju, da otvore najnoviju i najunosniju političku Baš-čaršiju. U Vojvodini će biti vlašskog razgovora sa Madarima, Švabama, Rumunima i Slovacima Bunjevcima, a ni Srem neće ostati bez kubure. A Južna Srbija? da li će „večni pakt” biti jači od verovanja, da je sada Jugoslavija na istoku smanjena na samu Srbiju? I neće li novo probudene nade prevagnuti nad obavezama i nad razumom? Jedno je važno u tom slučaju. Srbija je otsečena od mora i ona se vraća u svoj prvobitni karakter kontinentalne države. Nešto, što će biti najzamršenije, jeste pitanje razgraničenja. Trebaće nova konferencija za razgraničenje i pozvaćemo u pomoć mađarske, švapske i italijanske stručnjake, da ne bi jedan od djelbenika zakinuo drugog za pedalj zemlje. A međutim će se postaviti pitanje: šta će biti sa Srbima u Lici, na Kordunu i Baniji. (Glasovi: To mi već znamo!) Je li znate? Šta sa onima u Slavoniji, šta sa onima u Dalmaciji i gde će prema Hrvatskoj biti granica države srpskoga naroda?

Da vas, gospodo, upozorim na nešto. U zadnju godinu dana zbrisano je sa lica zemlje u Zagrebu preko 30 solidnih radnja, od kojih su živeli Jugosloveni srpskog plemena, a sve zbog bojkota i napetih odnosa onamo. U Lici, u Baniji, na Kordunu, tako

mi se kaže, pojavljuju se ljudi, koji u malaksalosti već počinju tiho ali uporno ubrizgavati misao: „da se selimo iz Hrvatske, napustimo naše ognjište, ostavimo dedovinu i podimo u Srbiju, da nam dadu miran dom i snošljiv život, kad je Beograd od nas u ovim krajevima digao ruke”. Gospodo, ova moja najnovija informacija još je redak šapat, ali bojte se, ako to postane poklič stotine hiljada, i ako dobijete novu seobu unazad pod novim Čarnojevićem. Kad je gusto, Čarnojevića se uvek nade. On se sam stvori. U jedno se treba zamisliti! Niti će Srbi moći da okupe u jednu celinu sve krajeve, koje oni nastanjuju, a niti će to moći učiniti Hrvati. I na jednoj i drugoj strani ostaće t.zv. nespasena nacionalna manjina, a politički iredentizam na jednoj i drugoj strani sve će više trovati odnose između Hrvata i Srba. Neminovno će biti mešanje tudinaca, koji će postepeno sebi arogirati ulogu arbitra među nama. Srbija će ostati bez hrvatske i slovenačke industrije i trgovine. Eventualna konkurencija, — a neće faliti i prokos kod Srba, — upućivaće Srbiju na strana tržišta, i tako će rasti tuđinski uticaj kroz stranu robu i strani kapital. Srbija će ostati bez svoga stoletnog sna, bez mora, pa će i u tom pogledu biti ovisna od tuđina. Nadalje, postaviće se i tražiti obračun od utrošenog narodnog novca od I-XII-1918 pa na ovamo. Sve u svemu Srbija se vraća skoro u svoje stare predratne granice.

Otpor Srbije protiv te sudbine, bio bi bez rezultata. Rezultat mogao bi da daje samo mač, bačen na teulju. Ali to znači: samo oružana sila Srbije, samo ona, mogla bi istisnuti neke naročite koristi. Ali, ali! gospodo, ako su tu dva naroda, a po tome i dva posebna državna tela, oružana akcija Srbije nije više državna intervencija protiv neposlušnosti vlastitih građana; nije to više ugušivanje unutrašnjeg pokreta, nego taj zahvat sile jeste zavojevanje naroda protiv naroda, države protiv države. To je međunarodni konflikt! A da naši susedi u tom slučaju ne bi ostali mirni posmatrači skrštenih ruku, to je više nego li na dlanu.

Još nešto na adresu Srbije.

Ceo svet, pa i Konferencija mira, smatrali su Srbiju avangardom jugoslovenskog naroda i jugoslovenske države. Rezultati mirovnih ugovora u stvaranju naše države, smatrani su kao delo pravičnosti, ali i kao uspeh ratnih podviga i žrtava Srbije. Ugled same Srbije bio je veliki. I država naša dana nam je u veri, da će Srbija hteti, ali i znati očuvati i održati tu veliku državu. A sada, nakon skoro 20 godina zajedničkog života, da se odjedanput stvore tri naroda i tri, pa ako hoćete čak i federalističke, države! Pa šta će taj strani svet da misli o slavnoj, mučeničkoj i junačkoj nekadašnjoj Srbiji, koja ne samo da nije povećala i učvrstila nacionalni dominium, nego ga je smanjila, još gore: rasparčala i rasula?! Strani svet neće kriviti Hrvate, nego će odgovornost prebaciti na Srbiju, za koju strani svet traži da mora znati čuvati državu. Jer je ona svoju državu imala onda, kad su Hrvati živeli sapeti u lancima Beča i Pešte. U tom slučaju pada ugled Srbije očigledno, a kroz to dolazi i pad njenog međunarodnog uticaja.

Gospodo narodni poslanici, ova moja razlaganja ne bi bila potpuna, kad ne bih obratio pažnju na jednu stranu rizika, kojoj bi mogli ići u susret, a koje sam se dotakao na kraju moje reči u nedavnoj verifikacionoj debati.

Srbija u pogledu nacionalnog unitarizma Srba, Hrvata i Slovenaca, preuzela je na sebe angažman međunarodnog karaktera. Srbija je, stvarno, bila ugovorač na Mirovnoj konferenciji. Svi zahtevi teritorijalne prirode, kojima se tražilo stvaranje naše države, temeljeni su na principu narodnog jedinstva i prava samoopredeljenja naroda. Da nije bilo maksime, da nije bilo dogme o pravu svakoga naroda da odlučuje o svojoj sudbini i da se svi njegovi delovi sjedine u jednu državnu celinu, u jednu državnu organizaciju, ne bi bilo ni Poljske, ni proširene Rumunije, ni Čehoslovačke, ni država na severu Rusije. I zato i samo zato, jer su Srbija i Hrvatska i Slovenačka, a da i ne govorim o Crnoj Gori, nepopustljivo tvrdili, da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan narod, i samo zato, što su kao jedan narod tražili i svoje teritorijalno ujedinjenje u jednu državu, Mirovna konferencija je — uprkos raznim intrigama — dopustila, da se stvori današnja naša država. I kao jedinstven narod morali smo da platimo harač Istrom, Rijekom, Zadrom i otocima, te izvesnim drugim djelovima našeg teritorijalnog tela. A šta bi bilo iz nas, da smo na Mirovnoj konferenciji rekli, da nismo jedno i da nas prema tome nisu jednima ni smatrali?

Iz svega toga vidi se jedini mogućan zaključak. Stvar našeg narodnog jedinstva nije samo unutarnja, posebna naša kućna stvar, nije stvar raspre između Hrvata, Srba i Slovenaca, ona je stvar međunarodnog karaktera i obaveza. Mi smo na sebe primili garanciju, da smo jedinstven narod. Narodno jedinstvo je glavni i jedini preduvjet u međunarodnoj politici za stvaranje ove naše države, ali ne samo za to, nego i za opstanak ove države. Ako mi odustanemo od toga principa i proklamujemo tri naroda, mi time izazivamo dve vrlo teške posledice. Prvo: priznanje, oblo i potpuno, da smo obmanuli, prevarili Mirovnu konferenciju i velike sile, a po tome da smo učinili jedno nečasno delo. Drugo: da nisu postojale, još manje da danas postoje pretpostavke, zbog kojih je ova država stvorena. U tome času priznajemo, da Hrvati nisu iscrpeli svoje pravo samoopredeljenja kao narod za sebe, potom da je to njihovo pravo još uvek egzistentno i da po njihovoj volji i u času njihovog izvora mogu bez smetnje ma sa koje strane to svoje pravo da oživotvore. Time postavljamo, gospodo, večni Damoklov mač nad šijom naše države. Čak u državnom smislu u pravcu „međunarodno priznatih granica“, da se poslužim onom smicalicom Radičevštine, Jugoslavija ulazi u febrilno stanje neprekidne nestalnosti.

Zlokobne konfiguracije idu još i dalje. Ima država, kojima nije stalo do konsolidacije Jugoslavije i do njene unutrašnje kompaktnosti. Ima država, koje još i danas više manje javno ispoljavaju pretenzije na poneke delove naše države. Taj stav tih država u međunarodnoj nomenklaturi naziva se revizionizmom, težnjom i nastojanjem za revizijom mirovnih ugovora i njihovih odredaba. Naša je država od svog postanka zauzimala oštar negativan stav protiv revizionističkih prohteva, jer je bila načisto s tim da je i ona predmet gladnih i alapljivih pogleda sa strane. Neka naša država primi tri naroda u Jugoslaviji, onoga momenta je dato jako oružje revizionistima. Juridički tačno revizionisti će dokazati, da nije postojao i da ne postoji nikakav plauzibilan razlog što se od Madarske oduzelo Prekomurje, Medumurje i podosta od Vojvodine. Naći će se interesent, koji će ponovo potegnuti Londonski

pakt i tražiti njegovo izvršenje u ovoj ili onoj meri, jer se ustanovilo da su pretpostavke, radi kojih taj pakt nije bio izvršen, bile lažne. A para, teška para, i umešna propaganda u Dalmaciji i na Primorju neće propustiti da učine svoje.

Još jedna mala aluzija. Ima jedna kraljica, koja je dete familije Njegoš Petrović... Skupite sve ove razne oblake u jedno, a oni će to i sami učiniti, ako im mi damo prilike sa naše strane, onda imate oluju, imate buru sa gromovima i strelama, koje će na komadiće razneti naše nacionalno telo. A reperkusije u međunarodnoj politici? Druge dve države Male antante gube interes na samo postojanje ovog antirevizionističkog instrumenta. Stvaranje bloka Male antante izazvano je potrebom zajedničke odbrane od nasrtaja revizionizma. Čim mi otvorimo vrata revizionizmu, priznanjem da nismo jedan narod, mi nismo više interesantni za druge članice Male antante. Čak i taj međunarodni instrumenat postaje prilično deplasiran, jer onda će te dve države tražiti druge sigurnosti za svoju nacionalnu i teritorijalnu nedotakljivost. Balkanski pakt: tu prestajemo biti prva violina; „večno prijateljstvo“ sa Bugarskom: dolazimo u podređeni položaj. A Engleska: šta da kažem — Bog je visoko, a Engleska daleko! Francuska se u tom slučaju razočarava i misli: Kome nije svjetovati, tome nije ni pomoći. Ja kao da čujem izvesni potsmeh, izvesno odmahivanje rukom političara i diplomata, čiji mozak radi materijom kratkog roka od danas do sutra. Naći će se ljudi, koji će reći: fantazija, ugrišana mašta! Ali ovo nije fantazija, nego vizionarstvo čoveka, koji srcem i mozgom voli ovu državu, a koje će se ispuniti, ako mu se dadu razlozi i pobude sa naše strane. Mnogi i mnogi, koji su predviđali rasap Austro-Ugarske, bili su ismevani; mnogi, koji su proricali slom carizma u Rusiji, bili su proglašeni usijanim glavama. A ipak su te vizije postale stvarnost, jer im je hrane dala u prvom slučaju dvojna monarhija, a u drugom slučaju nesavremeni i zaostali režim. Mnogi se rugaju postojanju davola, ali čim smrt kucne na vrata, svaki najpre vidi davola, i kršćeci ruke zaziva Boga.

Da završim sa poglavljem Srbije i srpskoga naroda. Čuju se glasovi pojedinih Srba: „E, dodijalo nam je to večito natezanje sa hrvatskim pitanjem. Dosta je te muke i bruke; da se delimo. Istina je, Srbija će biti manja nego Jugoslavija, ali će biti homogena, mirna i zadovoljna“. Da, Srbija će uživati kad će je Dunav i Sava sapeti u zmijski zagrljaj i kad će joj se Dinarske gore ispred mora isprečiti kao kineski zid!

Gospodo, dohvatimo se zadnjeg poglavlja ovih razlaganja: Teorije tri naroda, gledane sa jugoslovenskog gledišta. Time će istovremeno biti dano i nacionalističko mišljenje: postoji li, — ne postoji li hrvatsko pitanje. Pre svega, šta je to nacionalizam? On je zbir svih etičkih osobina, skup potreba, težnja i snaga naroda, moralnih i materijalnih, u svrhu krajnjeg jačanja i napretka toga naroda. Nacionalizam je antiteza, suprotnost strujama, nastojanjima internacionalizma, koji je kulminirao u internacionalnoj himni „La nostra patria il mondo intero“ t. j. „naša domovina, ceo svet“. Toj pesmi ljudi bez otadžbine i bez pradedovskog doma suprotstavlja naš narod starosedelačke reči: „Svud je poći, ali doma doći“. Nacionalizam je antipod, protiv-otrov glajhšaltungu etičko-moralnog i etničkog vaskolikog ljudstva na kugli zemaljskoj; on je retorta za selekciju svih korisnih sokova čovečanstva u svrhu upotrebe i uspešne i zdrave primene na vlastito nacionalno telo. Nacionalizam

je prizma, kroz koju se sve posmatra i prima prema potrebama svoga naroda; dobro se uzima, ako je dobro za svoj narod, a odbija se i izvesno dobro i svako zlo, koje je štetno za svoju zemlju. Jeste, priznajem, nacionalizam je dobro shvaćen, zdrav, ne do kraja preteran „sacro egoismo”. Jugoslovenski nacionalizam, sadržavajući sve gornje osobine, ima i još jednu naročitu: da popravi krivice i grehe istorije nad našim narodom, da bude kohezioni sila svima komponentama jugoslovenskog unitarizma. On ima da izjednači, da izravna, da niveliše sve provincijske sitne raznolikosti, koje su se u vremenima pojavile pod uticajem ovde Bizanta, tamo Islama, onamo Rima i Zapada. Zato i zbog toga jugoslovenski nacionalizam je u granicama svoje legitimne delatnosti ekskluzivan i beskompromisan: jedna jugoslovenska nacija, jedna jugoslovenska država! (Burno odobravanje na levljici).

Veru u sad izraženu misao crpe jugoslovenski nacionalizam iz činjenica: jedna nam je mukotrpna prošlost bila, svaki naš nacionalni deo bio je izložen neprijateljskim napadima prvog suseda, jedan nam je jezik i jedna nam je narodna pesma, skoro identični narodni običaji. Kačić Miošić, hrvatski fratar, pesnik iz Dalmacije, tuguje zbog Kosova kao i Šumadinac i, što je važnije, iz istih razloga. Jedna nam je neprekidno povezana nacionalna teritorija. Presudno za jugoslovenski nacionalizam jeste jasna svest, da nam je jedna budućnost, zajedno ćemo živeti kao ljudi, odvojeni skapavaćemo kao ropski skofovi. I to: Jugosloveni imaju svoju ulogu na Balkanu i u Centralnoj Evropi ako su Jugosloveni i jer su Jugosloveni; Hrvati, Srbi, Slovenci, svaki posebno, prestaju u današnjem veku biti subjekt i padaju opet u objekte tuđeg računa i eksploatacije. Zato jugoslovenski nacionalizam ne može da primi teoriju, o tri naroda, zato jugoslovenski nacionalizam ne može da prizna ni da primi hrvatsko pitanje. Jer, primajući hrvatsko pitanje jugoslovenski nacionalizam dao bi puno priznanje, da je on sam, taj jugoslovenski nacionalizam, suvišan i nepotreban, logično tome, da nema ni razloga ni uvjeta za postojanje njegovo. Prema tome tim samim priznanjem velika unitaristička ideja počinila bi samoubojstvo! Ali od toga ne bi imali šta da triumfuju ni Veliko-Srbi, ni Veliko-Hrvati ni Veliko-Slovinci. Metak, koji bi ubio nacionalni unitarizam, ugasio bi život i Srbima i Hrvatima i Slovencima. Jugoslovenski unitaristički nacionalizam jeste srce tela kome su Hrvati, Srbi i Slovenci delovi — udovi. Srce, kad prestane da bije, smrtna ukočenost i hladnoća obuhvata čitavo telo bez iznimke. To je prirodni zakon svih bića i od toga nema iznimke. I zato mi, jugoslovenski nacionaliste i unitariste, smatramo i verujemo, da neko pitanje, specijalno hrvatsko, ne postoji u ovoj državi: Mi smo nosioci ideje izjednačenja svega našeg, što se pod jugoslovenskim suncem greje; mi smo propovednici staroga zaveta naše države, a branioci stečenoga. Mi smo vernici i fanatici misli, da u ovoj zemlji mora i sme da postoji samo jedan narod, jugoslovenski. Ali pored toga ne zatvaramo oči pred činjenicama, pred pojavama svakodnevnog našeg političkog života. Duboko verujemo i dobro vidimo, da je jedan deo našega naroda bolestan, teško bolestan. Ta bolest nije samo hrvatska briga i muka nego opštenarodna i jugoslovenska. Mi jugoslovenski nacionalisti stojimo zabrinuti pred tom pojavom, ispunjeni odlučnom voljom, da melemom, naglašujem melemom, ne ljutom travom na ljutu ranu, lečimo bolest i vidimo tešku ranu. Brigom, koja jednako skrbno obuhvata i Srbiju i Hrvatsku i Sloveniju, istražujemo pojavu, akutnost njenog

stanja, uzroke, koji su je stvorili i sretstva, koja je mogu efikasno i radikalno ukloniti. U prvom redu na sreću, na spas, na procvat baš tog bolesnog dela našeg naroda, drage nam Hrvatske. Još jednom da podvučemo, da nije istinita teza, da se Hrvati nikada nisu smatrali jedno sa Srbima. Da ne zalazim dalje u istoriju, dozvolite mi samo da spomenem jedan detalj iz nedavne prošlosti. Pojava hrvatsko-srpske koalicije na političkoj pozornici obeležava presudnu prekretnicu. Osnovno načelo srpsko-hrvatske koalicije bilo je, da su Hrvati i Srbi jedan narod. Tim apostolskim rečima srpsko-hrvatska koalicija je u najtežim prilikama i pod najmučnijim uslovima redom iznosila pobeđe, i protiv svemoćnoga i bezobzirnog Kuena i naslednika, kojima je stajala uz bok pomoć Beča i Pešte, pa i carskoga dvora. Golema većina Hrvata, pod Austrijom, velikom većinom glasala je za koaliciju i za ideju nacionalnog jedinstva: i pod banom Rauhom, i Tomašićem i Cuvajem. Kao klasičan primer navodim, da je hrvatsko-srpska koalicija propovedajući nacionalno jedinstvo, imala i te kako vidne i jake uspehe baš u Zagorju, osvajajući godinama i godinama i držeći kule Varaždina i Zlatara. Uverenje Hrvata, da su jedno sa Srbima, dovelo je do masovnih pokreta, i do pojedinačnih atentata. Atentator na bana Cuvaja bio je Jukić — Hrvat, a na Škerleca bio je atentator Dojčić takođe Hrvat. Revolucionarni unitaristički duh zahvatio je i univerzitetsku omladinu u Zagrebu i izazvao mnogobrojne sukobe i progone. Sarajevski atentat psihološki je bio, u izvesnom delu, rezultat i raspoloženja, koje je vladalo u Zagrebu i Hrvatskoj. Da li pamtite one mnogobrojne falange Hrvata, koji su za vreme rata stradali radi jugoslovenske ideje. Da li znate za ono mnoštvo Hrvata, koji su se solidarizovali sa Srbima i bili njihovi drugovi i borci? Divan Jugosloven — Hrvat, pok. Bogoslav Mažuranić, nekadašnji pravaš, drži na grobu isto tako pravaša, Jugoslovena — Hrvata, Erazma Barčića, posmrtno slovo, u kome kaže: „Ti si nam neustrašivo govorio, da nam srpska zastava treba biti jednako sveta i draga kao hrvatska. Za sad se borimo pod ovom zastavom, hrvatskom, da se naši protivnici ne sete; a kad izvojujemo novu, zajedničku Jugoslovensku zastavu, tada ćemo uz počast da spremimo stare”. Zar vam se ne čini, da je to bio prorok i preteča onoga, što se dogodilo i izvršilo pre nekoliko godina?

Osim toga, istorijski je nesumnjivo i nepobitno, da je većina Hrvata, posle sloma austrougarske, bila oduševljena idejom narodnog jedinstva i prožeta voljom za državnim ujedinjenjem sa Srbijom, i da je ta volja i dovela do Prvoga decembra. Pa kad znamo dobro, da ovo današnje stanje u Hrvatskoj nije davnašnje, da nije tradicionalna misao kod Hrvata, da nisu jedno sa Srbima, gde onda leži uzrok današnjeg stanja u Hrvatskoj? Ja sam iskreno iznosio uvek do sada, pa i danas sve negativne strane, ako hoćete, i pogreške i krivice Hrvata, a sada je pravo i Bogu drago da istu pesmu zapevam i na srbijansku ariju. Da li će vas zaboleti? Neka! Bolje je, da jugoslovenski nacionalista i unitarista kaže gorku istinu, jer je dobro mišljena, nego da je frankovci u žuči, u besu i u rušilačkoj demagogiji izbacuju. Ruku na srce, pošteno, iskreno i bratski: zar je Beograd bez greha i bez krivice za stranputno vrludanje Hrvata i našeg naroda u tome kraju? Da vidimo!

Pri stvaranju Vidovdanskog ustava srpska većina je odbila jedini pravi naziv i narodu i državi — Jugoslovenski. Ovde se u vidu naročite duhovi-

tosti, a stvarno u sarkazmu Jugoslavija izopačivala u Jugovinu. Jugoslovenstvu se imputiralo, da je tvorevina i patent Austrije; sve je brujiло od srpstva, koje se je stalno Hrvatima — Jugoslovenima bacalo udarcem pesnice na sto. Jedina jugoslovenska nacionalna stranka, samostalna demokratska stranka, gurala se od Davidovića do Pribičevića, dok nije 1925 godine žrtvovana Radiću i radikalima u hatar pre-nagljene i ne prirodne koalicije R. R. Samostalna demokratska stranka 1927 godine izložena je bila svima progonima vlade Vukićevićeve, pa se otišlo i tako daleko, da je vlada na svojoj listi u čisto hrvatskom kraju kandidovala jednog čistokrvnog Madara i bivšeg madarskog poslanika protivu jugoslovenskog nacionaliste.

Beograd, 1925 godine pravi pogodbu sa Radićem, koji ulazi u vladu i daje jasnu i određenu deklaraciju za državno i narodno jedinstvo i monarhiju, a 1928 godine to se završava metcima u Narodnoj skupštini i ostaju nam u kobnom nasleđu mrtve glave narodnih vođa. U međuvremenu politički Beograd tera u naručje Radiću Svetozara Pribičevića, goni ga da stvara SDK. pritiskuje ga sve više, dokle konačno ne zastrani tako daleko, da temeljne principe SDS menja za 180 stepeni, prima teoriju o tri naroda i Hrvatima kao posebnom narodu priznaje pravo samoopredeljenja bez Srba i van granica ove države. Policija po celoj državi radi po receptima GPU. Sud za zaštitu države fabricira mile goste za robijašnice, Maček i drugi bivaju izvedeni pred taj Sud i drakonski sudeni. Maček postaje sve uporniji, radikalniji, a na drugoj strani ruši se sve, što je jugoslovensko. Pravac državne politike stalno oscilira: jedanput Pribičević—Davidović sa socijalistima, malo kasnije homogena radikalna vlada, da ustupi mesto Davidovićevoj vladi, koja zavisi od jedne grupe Radićevih poslanika, koje je Radić poslao u Skupštinu kao svoju „Forpatrolu“. I dok Davidović sprema teren za svoju izbornu vladu sa Radićem ili uz tajnu pomoć Radića, opet se Beograd predomišlja i daje izbornu vladu PP. vladi tj. vladi nacionalnog bloka. Izbori 1925 godine u znaku unitarizma protivu partikularizma — jer postoji razlika između separatizma i partikularizma — svršavamo pobjedom nacionalnoga bloka. Ali, za divno čudo i na iznenađenje svijetu, blok se razbija; Radić iz tamnice dolazi na istu ministarsku stolicu, koju je zauzimao Pribičević. Od samostalaca u diskretnim razgovorima traži se, da budu lojalna opozicija i da predu u rezervu. Ovu reč „rezerva“ ističem zato, jer ću o tome malo docnije imati prilike da opet nešto kažem. Eksperiment sa Radićem krahira radi njegovog temperamenta. I opet homogena vlada Vukićevićeva i protivu Radića i protivu Pribičevića: Operisanje sa disidentima Radićevim u punom je jeku; svaki disident nosi u tu kombinaciju samoga sebe i dugo posle sebe. . . nikoga više. Pašićeva zvezda tamni. . . radikalska partija postaje fudbalska lopta. . . Pribičević se enervira. Demonstrira protivu Beograda i naopake beogradske politike, da ju natera u pravu nacionalnu liniju. Ne nalazi odziva. On praska. Njegova je parola: „u Beogradu uspeva samo onaj, koji je Beogradu najteži i najneprijatniji“. Po toj paroli udešava svoju taktiku. Ekstemporira. Oseća se usamljen. I opet jedno iznenađenje, jedan nov skok: pravi se „tvrđi grad“.

Davidović, koji je bio u istoj stranci sa Pribičevićem, čak je bio i šef te stranke, Davidović, koji je započeo jednu opasnu kibicažu sa „srednjom li-

nijom“ kroz „kongres intelektualaca u Zagrebu“; on, koji je ljevičario i sa socijalistima i sa Radićem, sad pravi ne vojnički „na levo krug“, nego politički „na desno krug“. Pribičević opaža svoju opasnu izolaciju; radikali i demokrati zajedno su u Vladi, a on u opoziciji, u koju se sklonio i Radić. Pribičević razmišlja: „Kad svi prave kombinacije i skokove od tri koplja u visinu a četiri u daljinu, pokazaću da i ja to umem“. To sad nije nervoza, to je ogorčenost, to je bes i strah od samoće i da Vukićević i Davidović ne privuku Radića.

I tako testo »prečanskog fronta« kroz otrovni kvasac razočaranja i izigravanja počinje da raste. Prvi je narastao hlebac seljačka demokratska koalicija u nameri da se ona proširi na Sloveniju, Vojvodinu, Srbiju i Južnu Srbiju. Despote u srbijanskim partijama osećaju opasnost. U Skupštini se stvara atmosfera . . .

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, ja bih Vas molio da skratite Vaš govor, jer je Vaše vreme već isteklo.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Onda mi je sve otišlo, ne vredi ništa. (Uzvici: Da čujemo, ovo su interesantne stvari!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Priznajem doduše da je materija interesantna, ali moja je dužnost da ukazem g. govorniku, da je njegovo vreme isteklo.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): U Skupštini se stvara atmosfera; raspoloženje na obadve strane je jednako. Grom i strela pada iz parabeluma Puniše Račića.

I svako bi posle toga pomislio da je dosta, da je nastupio zadnji čin, iza koga se ima spustiti zavesa. Ali ne, — nalazi se jedan dr. Korošec, koji svetuje, da se toj tragediji dade i epilog. Koliko će to da stvori zle posledice, koliko će to da stvori zlu krv u Hrvatskoj, to ne pita dr. Korošec.

Ali zar misli dr. Korošec, da će mu Hrvati ikada zaboraviti, da je noge svoje premijerske stolice umočio u krv hrvatskih vođa? (Pljeskanje na levice). Zar misli dr. Korošec, da će mu dr. Maček ikada oprostiti, što se je uspeo na predsedničku stolicu penjući se kao po stepenicama po glavama Basarićeka, Stipe i Pavla Radića? Džaba mu svi adžiluci u Zagreb, uzalud mu svo mešetarenje kod Mačeka! H. S. S. će mu, a pre a kasnije, — neka u to ne sumnja! — vratiti dug. U jednom času iskrenosti on je rekao da ga Hrvati kad više, kad manje mrze. To je dokaz njegove intimne strepnje pred časom, kad će od Hrvatske seljačke stranke primiti natrag glavnicu i — kamate!

I kad god Beograd pravi pogreške, tu je dr. Korošec. Zar politički Beograd ne vidi kletvu i usudnost političku toga čoveka za njega, za sam Beograd? Ali idemo dalje, jer dr. Korošec ima u mojim razlaganjima još jedno kratko ali posebno mesto. Sve što sam naveo na brzu ruku, a toga bi imao još mnogo da kažem, dokaz je, da je politički Beograd, ono nekoliko klika i koterija, koje su se Beogradu i Srbiji nametnule za tutore i vođe, stalno skakao s noge na nogu: čas na jugoslovensku, čas na S.H.S. nogu. Sve prema tomu, kako se ukazivala konjunktura. Politički Beograd — kad to kažem, shvatite to kao kraticu za već spomenute klika i koterije — umjesto da makne »hrvatsko pitanje« u zametku, umjesto da ukloni uzroke njegovom stvaranju i širenju, pronalazi uvijek nove načine, da ga više ili manje živim

podržava. Skoro svi politički gromovnici u Beogradu potrzavaju »hrvatsko pitanje«, kad im ono treba: jedni prave lijepo lice Zagrebu, kad, na račun Zagreba i preko Zagreba, hoće da ruše svog konkurenta sa vlasti. Drugi ruše novu vladu grmeći kako ona u Hrvatskoj dopušta da stvari idu po zlu i da se separatistička tendencija razvija do najopasnijih razmera. A svi, od prvoga do zadnjega, izredali su se u koketiranju sa Zagrebom neko pre a neko kasnije; i svi su imali svoj recept. Svi su davali garancije ali su i svi jednako bedno svršili. Jer trgovina sa političkim načelima, sa krupnim državnim i nacionalnim interesima, može da donese časovite koristi časovitog čara, ali na koncu konca ipak osvećuje se samim trgovcima.

Dokazom neka vam služi sudbina jedne nekada velike i mnogo zaslužne srbijanske stranke. Eto, to i takovo političko spekulatstvo urodilo je posledicom da Jugoslavija ni do danas nije imala i nema stalni, određen, nepromenljiv pravac državne politike.

Karakteristika naše državne politike jeste kolebanje, nesigurnost i eksperimenti. Večni i suprotni eksperimenti, ali uvek samo dva eksperimenta, koji se zamenjuju jedan sa drugim, uvek sa istim metodom za svaki eksperiment. Jedanput je bila potpuna labavost državne vlasti prema izvesnim pojavama, abdikacija na autoritet državne vlasti i začepijavanje ušiju prema blasfemijama i zatvaranje očiju pred orgijama ulice, pa onda opet iz jedne krajnosti u drugu, na režim »jake ruke«. Taj režim mogao je biti lekovit, da je poštovao zakonitost, pravdu, jednakost i čovečnost. Ali umesto toga zavladaše metode Čeke i agenata provokatora. Treba samo prelistati delovodne zapisnike Suda za zaštitu države, pa onda protokole redovnih sudova i policijskih nadležstava, pa ćete se zgroziti. A kad se doteralo do maksimuma, onda se opet koračalo punom parom natrag. I sada druga noga političkog Beograda opet sreće ka Zagrebu, a u Zagrebu opet bes probija elementarnom snagom, jer su svi ventili otvoreni odjedared. Iz njih para zviždi kao oluja, iz njih para peče kao goruća glavnja. Iz takvih postupaka, iz te nestalnosti političkog Beograda, iz pomanjkanja jedne jedinstvene, određene, nepromenljive političke linije rađa se jedno zlo opšteg značaja: u Hrvatskoj ne poštuju Beograd! Srbija im više ne imponuje! U danima jake ruke šapuće se od usta do usta: »izdržati, izdržati i samo izdržati. Opet će doći 1925, i danas nadodaju — 1935!« A kada nastupe dani sporazumaškog tepanja onda luduju i staloženi ljudi, a šta tek ulica. I onda, — pritisnuto jače, sve to bolje skače.

Upamtite, braćo, politika noža na pušku izaziva zviždanje ulice; politika kundaka dobija reakciju sa kamenicama; politika Suda za zaštitu države prouzrokuje bojkot; politika robije i vešala — prima odgovor u atentatima!

Ali, s druge strane, politika otvaranja svih ventila najedanput rađa sa eksplozijama, koje zadaju opekotine, koje su često vrlo opasne, a mogu biti u izvesnim prilikama spoljne politike i smrtonosne. O tome nas je dr. Pernar detaljno obavestio u svome govoru od 17 januara ove godine, i nas i Mačekove seljake. Ovi drugi su mnogo značajniji i mnogo pristupačniji ovakvim perspektivama!

Ja osećam jedno pitanje koje u polukrugu ove dvorane u zraku lebdi: „Dobro, sve je to tačno, sve to može da bude, ali lek tog bolesti? Diagnoza je dobra, ali dosta sa njom. Recept!“ Traži se recept? Ja ću ga kazati jedan časak kasnije. Jer u ovoj politič-

koj debati, gde se glasa o poverenju ili nepoverenju prema sadašnjoj Vladi, ne mogu to da mimoidem. Tako neučtiv neću da budem prema njoj.

Vi ste, gospodo, svi svedoci da sam kroz punih 19 meseci njenog opstanka, njoj, Vladi, posvećivao svoju naročitu i brižljivu pažnju. Od te moje prirodene ugladenosti i politike bon tona ne kanim ni ovom prilikom odstupiti, ni skrenuti na nepristojnu stranputicu. Zato je sad red, čak i krajnje vreme, da otvorim seriju mojih skromnih komplimenata i rovaš iskrenih priznanja Vladi mojih odličnih simpatija.

Ja sam u nekoliko pokušaja, kojima ste vi prisustvovali, nastojavao da sasvim ne osramotim tribinu sa koje govorim, i one koji su se u prošlosti često na njoj isticali i proslavljali.

Ja iza sebe neću ostaviti slavu, ali ću u skromnosti izvršiti svoju dužnost, a evo sad i prema Vladi, koja tako dugo sedi na širokim foteljama ovakva, kakva je.

Dakle — Vlada! Vlada g. dr. Milana Stojadinovića, koju po našem političkom nebu nose andeoska krila desno »jugoslovenske ljudske stranke«, levo krilo »jugoslovenske muslimanske organizacije«, (gledajte koliko ima jugoslovenstva, — jugoslovenstvo im je čak tako daleko išlo, da je i svoj trbuh obojila jugoslovenski sa »jugoslovenska radikalna zajednica«) — ta Vlada ima sada specijalni odnos prema hrvatskom pitanju. Vladine porodajne muke bile su u znaku likvidacije hrvatskog pitanja, definitive likvidacije. Prvi njeni koraci po našoj trnovitoj političkoj stazi išli su krivudavo, sad amo, sad tamo, ka Zagrebu. Bilo je posrtanja, bilo je spoticanja, bilo je zastajkivanja. To zato, jer se dogadalo da su krila gubila jednomerni tempo. Dešavalo se da je najedanput desno krilo, Korošec, zagrabi »šija«, a levo krilo, Spaho »voga«. Od toga »šija-voga« naš dobri dr. Stojadinović, pardon, naša omiljena JRZ izgubila je pokretnost, stala na mestu, i — eto ti belaja! Sad jedan Šol, u Šapcu, sad jedan Sibin ili Kerestinac, sad jedan Pernar u Gornjem Rajiću, sad jedan ili više Mačeka u izjavama u stranim novinama.

Ali, neka je hvala i slava dobroti i milosti Providnosti, koja kroz tri vere drži svoje ruke nad našom JRZ, ona još uvek uspeva da zgodnim kralom izvuče sebe iz neprilike i održava svoje teško glomazno telo, o koje su se prihvatili kao čičkovi stotine i stotine hiljada vernih, odanih i zaista »postojjećih« pristalica.

Jedanput je kralj, skraćeni postupak sa budžetom, drugi put jedan neopasan, ali dobro došli 6 mart, treći put do virtuoznosti sprovedeni općinski izbori, četvrti put, nestrpeljivosti beogradske U. O. prema Mačeku, i toliko, toliko drugih koje mi obični smrtnici ne možemo ni uočiti, a kamo li razumjeti.

Kako bilo, da bilo, ona je tu i ona nosi na svojim ledima politiku Vlade, pa i onu prema Zagrebu.

Današnja Vlada preuzela je dvostruku dužnost: prvu, po svojoj deklaraciji, da čuva Ustav iz 1931 god., i dugu da reši hrvatsko pitanje.

Ja koji nisam vešt izvesnim političkim finesama, vidim u tome samo čor-sokak. Jednostavan i priprost — kao što sam — ne mogu da vidim u toj stvari nego samo dva izlaza, dve mogućnosti: ili će ići breg Muhamedu, ili će Muhamed ići bregu! Prevedeno: ili će dr. Maček primiti okvir i načela Ustava iz 1931 g., ili će Vlada primiti principe dr. Mačeka i prikloniti se njegovim uslovima.

Ima li neki treći put? Ja čekam na proročanstvo mog dragog prijatelja i druga Banića, da dr. Sto-

jadinović bude veći Pašić od samoga Pašića, ali sve se bojim i strah me je ljuto... Jer pravo da vam kažem, čini mi se, da ni hrvatsko pitanje nije Muhamed, a ni Ustav iz 1931 godine, nego da su obojica bregovi, a dr. Stojadinoviću preostaje samo jedno, da šeta od brega do brega, dok se ne umori i dok mu se ne dogodi kao onome, koji je hteo da sedi na dve stolice!

Ovo je vrlo prijateljski rečeno.

Ali kako mu drago! Neka dr. Stojadinović brine svoju brigu i neka šeta do mile volje! Nama je stalo da imamo čiste račune i čist sto. Mi hoćemo da znamo, na čemu smo! Mi imamo pravo tražiti od Vlade, da jasno označi svoju unutarnju politiku i da ju dosledno i u delo provodi, da za nju nosi odgovornost i pred Krunom i pred Narodnim predstavništvom.

Kao da čujem, gde mi se dobacuje: Mi hoćemo sporazum sa Hrvatima? Pa lepo, a šta je to sporazum? Ko sklapa sporazum? Samo dva ravnopravna faktora, ugovorača, i to je hrvatski narod i srpski narod. Vidite, opet se vraćamo na ono što smo malo pre govorili: Nije međunarodni ugovor, nego je sporazum između dva naroda! Nije šija, nego je vrat! A da je Vlada dobro znala, da je to prilaženje stanovništvu dr. Mačeka, ona je to dokazala sa opštin-
skim izborima.

Dr. Maček je kao voda i predstavnik hrvatskog naroda tražio legitimne pretstavnike srpskoga naroda. Tu mu je Vlada išla do kraja u susret i sa zavidnom marljivošću i pripravnosću dala je u izborne spiskove uneti zavidne brojke, koje su na papiru legitimisale nju kao pretstavnik Srba. I sve bi išlo kao po loju, da vrag nije magarac, da u SDK nema i po koji Srbin, da Udružena opozicija u Srbiji nije vrisnula i nadala dreku, koja je došla do ušiju dr. Mačeka, koji je opet dao jednu izjavu, od koje se lice 5 maja 1935 godine razvedrilo i usta namestila na zadovoljan osmeh. Toga puta se lice dr. Stojadinovića nije smešilo!

Ali pošto je dr. Maček u svojoj izjavi iz opštinskih izbora video Korošca, Spahu i — vlast, nije iz učtivosti mogao da otkloni razgovor sa onim trećim, vrlo važnim elementom.

I tako se — šalu na stranu — ova troglava Vlada ipak mudro, mada naporno, probila do „Logorske kočee“ g. plemenitog Macepskog u deželi Koroščevoj.

Upućeni ljudi tvrde, da je g. Davidoviću samo zavist diktirala ono odmahivanje rukom: Martin u Zagreb, Martin iz Zagreba! Jer, prvo i prvo „Logorska kočea“ nije u Zagrebu, drugo, eh, drugo, treće, četvrto i sve ostalo i onako nije važno, kad je Ahasver mnogih vlada, prečasnii Korošec, bio kasnije na Prilazu br. 9 zadnja pošta Zagreb, i kad je posle njega svojom posetom počastio i usrećio Beograd vlasnik zagrebačke „Grafike“.

Ali i ta prašina je pala. I svi izjavljuju stalno po novinama, kako su zadovoljni, ali svi ostaju na linijama, na kojima su pre bili.

Sad mi, gospodo, recite onako, prostonarodno: Zar to nije mlaćenje prazne slame? Zar to nije koćenje narodnih snaga? Zar to nije koćenje narodnog poleta? Zar to nije traćenje vremena uzalud? I zar nije dosta tih eksperimenata, zar nije dosta tih eksperimenata, eksperimenata i eksperimenata... do vrazijeg časa?! (Pljeskanje na levici).

Znamo, da lečnici prave eksperimente nad psima, mačkama, pacovima, majmunima itd. ali ne nad lju-

dima! To je kažnjivo i zabranjeno. A mi imamo slučaj, da se u ovoj mutnoj zemlji prave eksperimenti, i to skoro uvek isti, a koji su dokazali i utvrdili svoj potpuni neuspeh, ne čak sa pojedincima ljudima, nego sa milijunima, sa celim narodom. I ako je od nas, dosta je i suviše! (Odobranje na levici). Hoće vam se igre sporazuma sa posebnim hrvatskim narodom? Izvolite! Ali po tome istom pravu sutra će vam doći Nemci, Madari, Rumuni, Arnauti i na bazi istog principa, na kojoj Hrvati traže, tražice oni svoj sporazum od Beograda. Kad ste načeli bure, morate ga istočiti do kraja! Jer Vlada priznavajući i samu tezu sporazuma Beograd—Zagreb prima sve konzekvence toga. No ona ih neće da vidi, neće da gleda drugog ugovorača onakvog, kakav je on, nego onakvog, kako ga ona u sebi, u svojoj komociji zamišlja.

Ali je istina nesmiljena i ona govori: Postavljanje države na bazu triju naroda znači od nje napraviti tronožac! I kako prsti na ruci nisu jednaci, tako niti narodi nisu jednaci, a po tome nisu jednake ni one tri noge, na kojima bi država imala počivati, i konzekvencija bi bila, da bismo mi imali — šepavu državu!

Ovde mi padaju na pamet razni govori, koji su u ovoj Skupštini održani prilikom nedavne verifikacione debate. Neki govornici, naročito sa desnice, kada se govorilo o strujama u Bosni i Hercegovini i o blagodetima režima d-ra Spahe i d-ra Behmena — kažu mi, da u dubini duše dr. Spaho nije loš čovek, ali da je dr. Behmen onaj pravi politički šejtan — stalno su naglašavali: »Srbi, Hrvati i Muslimani u Bosni i Hercegovini; odnosi između Srba, Hrvata i Muslimana u Bosni; sporazum između Srba i Muslimana u Bosni i Hercegovini«. Malo analize, gospodo! Srbi su naše pleme. Hrvati su naše pleme. Ali šta su Muslimani? (Glas sa levice: Nacionalna manjina! — Smeh) Ja, sem trećeg jugoslovenskog plemena — Slovenaca, ne znam za postojanje ma kojeg četvrtog jugoslovenskog plemena — muslimanskog. Pošto toga plemena nema, moram da pitam: a šta se ono krije pod onim trećim: Hrvati, Srbi i Muslimani? Da li to nije nagoveštavanje jedne nove, druge nacije? Koja bi ta nacija bila — znam dobro, ali bi onda nastupio rizik za njih, da im se vrati mera koju su našoj naciji davali oni, koji su njih i stvarali u Bosni i Hercegovini. Zato, gospodo, pamet u glavu, vi, vodi naših sunarodnika muslimanske vere, da ih ne odvedete u nesreću. Pamet u glavu i vi i vlastodršci, da ne stvorite iz ove nacionalne države na silu još goru i ludu Austriju. Ta molim vas — sporazum, svuda sporazum! Ama, molim vas, malo istorije. Garibaldi, kada je stvarao Italiju, nije tražio sporazum. On je slistio sve male republike, oterao napolitanske Burbone, Papi oteo državu, Papi — toj velevlasti! i zarobio ga u Vatikanu; i doveo na čelo nacionalne države i nacije narodnu dinastiju Savoja. A Bizmark — šta o njemu da govorim? Dovoljno je da naglasim njegov nadimak »Gvozdeni kancelar«. A naša Vlada? Šta ona na sve to kaže? Ona je za Ustav, ona je za sporazum, ona je za demokratiju. Ona je za Ustav ovako: Ustav priznaje samo jedan narod — jugoslovenski, a Vlada razgovara i hoće da se sporazume sa posebnim hrvatskim narodom; muslimane prima kao ravnopravan posebni faktor u Bosni i Hercegovini vizavi Hrvata i Srba; g. dr. Korošec priznaje tri naroda i traži da se državna politika tome prilagodi; a on je sam Ministar unutrašnjih poslova i prvi Potpretsednik JRZ. Vlada je dala izjavu: da se striktno

moraju poštovati postojeći zakoni, naročito o zboru, dogovoru i štampi. To je bio predmet jedne posebne izjave. Ali, zato Vlada dopušta reorganizovanje rasturenih i zabranjenih stranaka, njihove javne zbrove, uz asistenciju vlasti i žandarma, njihovo reklamiranje po novinama, javnu propagandu za poseban hrvatski narod. Vlada priznaje vodstvo tih rasturenih i zabranjenih stranaka, legitimise ga zvaničnim pregovorima samoga šefa Vlade i Ministra unutrašnjih poslova sa tim istim vodstvom. Ona — Vlada traži kecelju sramežljivosti da pokrije tu golotinju, i misli da je našla Arhimedovu tačku kada ispred onoga »HSS«, »SDK«, »SDS«, »DS«, »Zemljoradnička stranka« stavlja oznaku »bivša«. U toj budibogsnama umiješnosti ide se toliko daleko, da se govori čak i jedno čudo.

Vodstvo bivše HSS! Ja ne znam otkud može da postoji vodstvo nečeg, koje je bivše, koje je nekad bilo, prema tome, koje ne postoji. Tako oštrouman fifik nije niti naš Fifikus. Ali, ništa za to, što se time gaze vrhovni državni zakoni, što se time krnji i srozaava autoritet same države, a da o vlasti i ne govorim. Vlatko Radić, i inženjer Košutić vraćaju se kući nakon mnogobrojnih i plodonosnih provedenih godina u emigraciji. Šta su radili, zna se. I nikome ništa! Ja ovo ne spominjem da im naškodim. Neka ih, neka su kod kuće. Tu ne mogu biti tako teški kao vani, a i pravo je to, da se vrate u domovinu. Ali, šta onda sa Tasom Dinićem, šta sa Vojvodom Vasiljem i drugovima? Zar još nije, gospodo, dosta tih muka i patnja njihovih! (Živeo! — Pljeskanje na levice). Gospodo, zovite Perčeca u domovinu. Pa, mi vam nećemo braniti. Ali, onda će trebati Vlada da se s njim duelira i razračunava. Dr. Stojadinović je kao šef previše dragocen, i ja se nadam da će se drugi iz Vlade javiti da ga požrtvovano zamene, recimo mali Miha ili mali Voja. Ako je Kaluderčiću krivo što njega nisam spomenuo, prosto mu je da se javi kao volonter. Ali, mi, mi ćemo onda biti gledaoci, posmatrači. Zašto ja ovo govorim? Ne da se gone Hrvati, ne da se zabrani delovanje HSS, ne da ih se kažnjava radi toga, nego zato da se ne prave nelegalnosti, zato da se uzakoni ono što treba uzakoniti. Ja govorim zato da Vladu nateram na čistinu, jer jedanput mi moramo znati: ili je ona muško, ili je ona žensko. (Jedan glas sa levice: Možda je srednjeg roda!) Ko je to kazao, da je ona možda srednjeg roda? Ako je još i taj zapetljani slučaj, gospodo, e, onda .. onda s njom dru Kolesnikovu! No, poglavlje: sporazum Zagreb—Beograd treba zaključiti i otkriti ono što bitno u sporazumu leži što se pred našom javnosti ljubomorno krije i taji. Preduvet za sporazum jeste priznanje posebnog hrvatskog naroda. Ali da sporazum bude oživotvoren, on treba da prođe kroz svoje »faze«, koje je odredio dr. Maček. Te faze jesu: prvo, pred-radnje: stvaranje na srpskoj strani partnera dr. Mačeku kroz legitimno poverenje naroda srpskog; drugo, atmosfera, to je jednako: stvaranje duha međusobnog poverenja, što u običnom govoru jeste jednako: gušenju jugoslovenskog nacionalizma i puštanje punog maha hrvatskom separatizmu; treće, razgovori; ti razgovori su oktroj novog izbornog zakona nakon cenzure, donesene po dr. Mačeku, raspust ove Skupštine, slobodni izbori za novu Skupštinu, neprirodno jačanje Mačekove liste, afirmiranje narodnosnih lista, koje će podupirati Mačeka. Prema tome većina nije više unitaristička u ovoj Skupštini. Izbori za konstituantu posle toga! Ali, sve to, go-

spodo, bez obaveza i garancija od strane dr. Mačeka. A tek onda, kada bude gotova ustavotvorna skupština, tek onda je dr. Maček voljan da stupi u pregovore.

Prema tome, tek onda će Vlada i ova strana znati zapravo šta hoće dr. Maček. Ovo je sve tačno, ma koliko to Maček i Vlada krili. Kako se vidi, Vlada u ovoj stvari nije samo u neodređenom stavu, nego čak i u potpunom mraku. Isto kao i u pitanju sporazuma, isto tako je ova Vlada neodređenog pola i u stvari svoga Veltanšauunga. Danas je u svetu podela u glavnom u dva tabora: ima sistem demokratski ili autoritativni. Vlada, koja je prethodila današnjoj, bila je autoritativna. Njene metode su bile jasno ocrtane po tome sistemu i ta Vlada je javno i otvoreno naglašavala svoj karakter autoriteta. Današnja Vlada je obrazložila svoj dolazak i jednim od najvažnijih ciljeva svoje dužnosti: borba protiv autoritativizma i fašizma te uvodenje demokratskih sloboda i reforma demokratskog kursa. Medutim, punih 19 meseci vladavine Trifoliuma nije dalo ništa od demokratije. Njene metode su ne samo autoritativne nego čak diktatorske. Hoće da se igra teranja vraga sa đavolom, hoće autokratiju da tera sa diktaturom. Stvarno, ta Vlada nije ni demokratska ni autoritativna. Ona u tome pravcu nema dužnost, da se u tome pravcu deklarise, rečima i delom. Ako je za demokratiju, neka onda donese demokratske zakone i neka vlada demokratskim metodama, a ako je načisto da bi je slobodni izbori otpirili, onda neka ima kuraži, da se nazove autoritativnom. Ne znam, zašto se Vlada boji jasnoće u tome? Danas svi ljudi i političari normalnog mozga načisto su da demokratija ili autoritativizam nisu nikakav cilj, nego su to samo sredstva, koja se upotrebljavaju prema prilikama i potrebama naroda. Čak prosveteni autokratizam mnogo puta daje jače garancije za tačnu i ispravnu slobodu nego li lažna demokratija. Ali ova Vlada od obadva sistema preuzela je samo ono što je zlo u njima. Od autoritativizma uzela je samo nasilje, a od demokratije uzela je samo demagogiju. Eto tako današnja Vlada i u tome pravcu jeste nestabilna, ili, bolje rečeno, bez pravca i bez programa. Zato i imamo u državi takove nemoguće odnose i prilike.

Претседник Стеван Ђирић: Молим господина говорника да изволи завршити свој говор.

Dr. Janko Baričević (nastavlja):Ta Vlada ne može da bude ispravna, ne može da ima određeni cilj već po tome, kako je ona sastavljena. Ja imam svoju naročitu slabost i simpatiju prema dr. Korošcu. O njemu sam svoje mišljenje kazao, ali sada treba još nešto, da se o njemu kaže.

Ako je on pristalica teorije tri naroda, pa šta on radi u Vladi, koja se je deklarirala za principe Ustava iz 1931 godine? Da nije, valjda, opet ona ista opasna uloga, koja je pratila izvesne nezgode u vreme, kada je pred slom Austro-Ugarske bila stvorena u Češkoj mafija, u vreme kada je nekoliko dana pre sloma, ta mafija pokazala naročitu brigui pažnju prema dr Korošcu, čuvajući ga u zatvoru zbog toga da se na naglom putu Prag—Beč, verovatno ka caru Karlu, ne bi prehladio? Zašto dr. Korošec o tome nikada ništa ne priča? Zašto sakriva te veoma važne momente iz njegove političke prošlosti, pre sloma Austro-Ugarske monarhije? Jer kada bi mi sve to tačno znali, kada bi upoznali njegovu ulogu, onda bi nam bila jasna uloga koju igra u ovoj državi, i koju hoće da igra i u ovoj Vladi. Po

svemu izgleda da je i on čitao ulogu Taljerana, koji je onako lepo, onako tačno, onako lojalno izvršio misiju, koju mu je Napoleon bio poverio prema ruskom caru. Bojim se, da bi g. Korošec mogao biti dobar sledbenik Taljerana u tom pravcu. Izgleda da svi ne poznaju g. Korošca. Imate, gospodo, mogućnosti da ga upoznate. Stavite ga na kušnju, na probu: povucite Konkordat sa Vatikanom, ili u Narodnom predstavništvu pokušajte oboriti Konkordat, pokušajte ga oboriti, pa da vidite, šta je g. Korošec, hoće li ostati u JRZ i hoće li i dalje biti prvi potpredsednik JRZ. Eto, iz tih razloga, gospodo, kao i dr. Korošec, — gospođin dr. Krek na zboru u Grosuplju nakon jednog veštačkog „ako“ postavlja jednu nečuvenu i izazovnu tvrdnju, „onda je nacionalista svaki propalica“; to su reči g. Kreka!

Uostalom, koji dočekaju da memoari Stojana Protića budu predani javnosti, imaće prilike da vide kakvo je mišljenje imao g. Stojan Protić o dr. Korošcu kao političaru. Njegovo mišljenje u celosti se poklapa sa mojim mišljenjem, samo je njegova frazeologija neposredna i svaku stvar o gospođinu Korošcu naziva svojim imenom, dok sam ja sputan obzirom da se sa ovoga mesta moram da služim „parlamentarnim izrazima“. Eto, zbog toga i još mnogo toga, gospodo, imamo „hrvatsko pitanje“. I ako ga konačno otvorimo, otvorili smo i pitanje naše države.

Iz tih razloga, mi jugoslovenski nacionalisti odbijamo otvaranje hrvatskog pitanja, a zagovaramo uklanjanje hrvatskog pitanja i uzroka, koji za posledicu imaju raspoloženja, koja su se skoncentrisala u hrvatskom pitanju. Stvoreno je jedno psihološko stanje nepoverenja i otpora i volje za izolovanosti Hrvata od ostaloga naroda. Uverenje da su tlačeni, kradeni, zapostavljani, da su građani drugoga reda i da za Beograd nisu dovoljno pouzdani, to uverenje bila je hrana, koja je terala mak na konac onako, kako ga danas vidimo.

Hrvatsko pitanje nije ništa drugo nego gomilanje građanima političkih grešaka i krivica, koje se sada cementiraju u blok armiranog betona od prkosa i povrednog ponosa. Hrvatska je bila 19 godina kunić, domaći zec, na čiji račun su se praktično i sa jedne i sa druge strane Save i Dunava učili politički i „političari“. Za mnoge beogradske političare, a za sve politikante uopšte, bila je Hrvatska kolonija, škola, kao Indija za drugorodne sinove britanskih lordova. A Hrvatska niti je bila niti će biti kolonija ma koga, a pogotovo ne velike Srbije, jer ta uloga joj nije namenjena ni po pretečama Jugoslovenstva, ni po stvaracima ove države, ni po ulozi Jugoslavije na Balkanu i u Centralnoj Evropi. Hrvatska je inkriminirala to, što je dato Srbiji mnogo više poslaničkih mesta, nego što bi joj po broju stanovništva išlo i tako da je stvoren majoritet poslanika Srba, a protiv Hrvata. Srbijanski političari odgovorili su s pravom: „U Srbiji su glasali mrtvi junaci i borci za slobodu i ujedinjenje. Kosti, meso i krv poginulih na polju slave imali su prava da dadu svoj glas i za očuvanje ove države“. A ja bih Crnome Vrh, zakrvavljenoj Drini, Mačkovom Kamenu, Kajmakčalanu i drugim spomenicima oslobodilačkog i ujediniteljnog rata dao sto glasova za jedan, ali bi te kuglice poštovao od srca i ne bih dao, da se unižavaju i da one posluže partiskim računima i smicalicama; da su kuglice onih, koji su od olovnih kuglica izginuli, — dale za Naciju, a ne za klike i trgovačke spekulacije, onda iz Hrvatske ne bi došao glas prekora i protesta, jer i u Hrvatskoj se sa ponosom i pietetom spominju za-

služne srpske vojskovođe i junaci. Aferu sa Velebitkim ustašama trebalo je tretirati onako, kakva jeste, kao rezultat tudinskog plaćeništva i krijumčarstva, a ne po nesrećnim metodama i nekontrolisanim govorima državnih tužilaca stvarati od njih ideologe i mučenike za jednu ideju uopće, a još manje nacionalnu.

I kaže se: kako ćemo? Gospodo, lako ćemo; treba hteti pa umeti. Prvo i prvo Srbija treba da bude prava Srbija, duhovno i nacionalno onakva, kakva je bila pre rata, da se vrati u ulogu duhovnog Pijemonta Jugoslovenstva, da ne dopusti, da od nje prave surogate. Hoćemo da osetimo srce i mozak seljačkog naroda srbijanskog, koji prama svojoj rodnoj krvi u Hrvatskoj nikada nije osećao ni bijesa ni mržnje.... Taj srbijanski seljački narod neka nametne političkome Beogradu svoju čvrstu volju za nacionalno i državno jedinstvo i neka odbaci i pokopa svaki separatizam, i hrvatski, i srpski, i slovenački. I neka pode metodama ljubavi, pravde, jednakosti i ravnopravnosti prema seljaku u Hrvatskoj. Ljubav je pokretna sila svega. Nas je, i Srbina i Hrvata i Slovenca, privukla međusobna ljubav i osećaj da smo jedna krv, jedan rod. Ali treba onemogućiti sve ono što vodi mržnji. I najrođenija braća hoće često zlaćanima da s' pobodu nož'ma, a kada im noževi otupe, oni kidišu vučjim zubima, kidišu jedan drugome na grkljan: da kidaju meso svog mesa, da prosipaju krv svoje krvi. Pokažimo ovu ljubav Hrvatima ne laskavim rečima i paradnim manifestacijama nego srcem na dlanu. Oterajte političke špekulante koji igraju sa svim kartama. Iznesite u stvarnosti takvo jugoslovenstvo, da Hrvati neizbežno i nepogrešno osete, da vi hoćete biti jedno celo s njima ne radi premoći i iskorišćavanja, nego zato da kao jedni u zlu jednu muku mučimo a u dobru jednu sreću srećimo. (Odobranje i pljeskanje na levice). Dajte zajedno, braćo, srce i stvornost. Uklonite nevaljale i pokvarene činovnike, siledžije; gonite korupciju, spasavajte seljaka u Hrvatskoj i njegovu privredu! Gradite železnice, mostove, popravljajte ceste, dižite škole i prosvetu, strogo poštivajte zakone i čuvajte pravičnost a nadasve čovečnost; radite tako, da Hrvat nikada ne može da stekne uverenje, da je za njih Jugoslavija najgora od najgora, nasuprot, da je ona za njih bolje od najboljega. Radite tako i imaćete u Hrvatskoj čisto, filtrirano jugoslovenstvo. Eto, gospodo, to je program jugoslovenskih nacionalista, koji ne poznaju hegemonizma i ne dopuštaju u jugoslovenskom narodu ni povlašćenih ni podvlašćenih. Kad — povredjen zakon, red i poredak neumitno traži zadovoljenje, izvucite iz rupe intelektualne začelnike, gospodske špekulante i dangube, koji harangiraju u narodu i narod seljački teraju u propast, a s druge strane kod vlasti intervenišu za dobre poslove, za masne pare. Postupite tako, pa nećete imati Pernarovih govora kao što je bilo 17-I-1937 godine odmah posle sastanka Stojadinovića i Mačeka. Gospodo, ne mogu a da iz toga govora ne izvučem one tačke koje su najmarkantnije. On kaže ovako: „Hrvatski narod ne priznaje čine posle Sv. Katarine 29 oktobra 1918 godine, niti čine posle 1. decembra 1918 godine. Naročito hrvatski narod ne priznaje prvi decembar 1918, kada je Hrvatska bila samostalna država. Hrvatski narod hoće da bude svoj gospodar, da je Bog gore, a dole on, hrvatski narod. Ako kome nije pravo, neka ide kuda hoće. Jedan narod ima pravo na revoluciju. Hoće li to hrvatski narod učiniti i kada, zavisi od prilika.....“

Претседник Стеван Ђирић: Господине посланиче, Ви цитирате речи једне особе изван Парламента, г. Пернара. Ми ни по чему не можемо знати да је он те речи рекао. Према томе, такве изјаве и такве цитате, који не почивају ни на каквим аутентичним и провереним доказима, ја могу пустити ради обавештености г. г. народних посланика да буду споменуте у најбољој намери, али их не могу пустити у стенографске белешке.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Gospodine Pretsedniče, ја никакo нећу да kritikujem ovaj Vaš stav, али u vezi sa Vašom opaskom треба да кажем једно. Ја сам политички човек, и ја сам јавно, не анонимно цитирао речи др. Пернара. Ако сам ја лажно цитирао, Gospodine Pretsedniče, др. Пернар ће наћи начина, да ме демантује и чак повуче на одговорност, а, Gospodine Pretsedniče, ја и као приватно лице и као политичар и као народни посланик никада се нећу закланјати u тим стварима за имунитет, него ћу сам тражити да се изручим суду. То није, Gospodine Pretsedniče, никаква polemika sa Vama, него само једна konstatacija, која ми је била потребна. Иначе ја се не мешам u вашу дискреционалну власт. Ја изјављујем да одговарам за ovaj citat, али морам остати при своме уверењу.

Претседник Стеван Ђирић: Ја сам захвалан да је господин посланик имао храбрости да изјави да одговара за своје цитате, али при свему томе морам остати при ономе, што сам већ казао, и ја не могу допустити да то што сте изјавили уђе у стенографске белешке. Ја не могу допустити да од једне стране особе — господина Пернара, односно његових накнадних изјава, зависи, шта ће ући у стенографске белешке а шта не.

Dr. Janko Baričević (nastavlja): Gospodine Pretsedniče, ја sa tim Vašim objašnjenjem uopšte не polemishem. Vaša је то stvar cenzurisati, izvolite, како znate; али ја сам ради образа и чести smatrao потребним да то кажем; и носим punu odgovornost, од које нећу бежати.

Да се zacarilo право jugoslovenstvo u našoj državi, Pernaru, nakon takvih reči, dogodilo bi se ono isto, što se ovih dana dogodilo frankovcu Dr. Buču u Koprivnici, да је од seljaka bio najuren i да mu nisu dopustili да govori. Danas Pernar ovako govori, а istodobno је najsvemoćniji kod Savskog Bana Ružića, који је политички izvršilac volje, intencija i politike — mislite Dr. Stojadinovića? Ne, Dr. Korošca, и opet Dr. Korošca.

Vi nećete možda, gospodo, nacionalizam i unitarizam jugoslovenski? Hoćete sporazum? Onda hoćete tri naroda, onda hoćete i federaciju i sve oño, što s njom i по njoj dolazi. Nećete režim jugoslovenskog nacionalizma i unitarizma, onda hoćete vladu razjedinjavanja, jer Vlada jugoslovenskog Kralja ne može biti nego nacionalna jugoslovensko-unitaristička. Protivno је anahronizam i kontradikcija. Hoćete režim triju naroda? E, onda pogledajte u oči ove teške i neizbežne činjenice. Imate srpski narod; imate hrvatski narod; imate slovenački narod, ali, gospodo, u našoj zemlji imate једну Monarhiju, imate једну Dinastiju, imate једног Kralja... (Pljeskanje na levice).

Ја сам слушао често puta, а треба и на то да одговорим, како су нам неки другови са деснице са извесном dozom теške zloradosti dobacivali: nemate nikoga за sobom, не smete u svoje srezove. А, gospodo, varate se, има u Hrvatskoj Jugoslovena. Али ако ih nestane, и kad ih nestane, onda će то бити за-

sluga naopake beogradske politike, која nas је svakog drugog дана izdavala i zabijala nam nož među plećke, čak i onda, kad su naši naponi bili najjači i kad su naši uspesi bili vidni. Jugoslovenske nacionaliste iz Hrvatske upotrebljavali su u prilici kao klin protiv izvesnih pojava u Hrvatskoj, да onda те iste nacionaliste zbog nove konjunktуре izbiju drugim klinom а la Karlo Kovačević, Šibenik, Najdorfer, а sada možda са klinom Maček—Košutić. Takvu nesređnost pojmova nigde на svetu nećete naći, него samo u ovoj zemlji. Да има pameti i državničke mudrosti, nacionaliste i monarhiste trebali bi да буду stožer prikupljanja svih snaga nacije u državi. (Odobranje). Gospodo, nijedan Hrvat neće да postane Srbin, а bogami nijedan Srbin neće да postane Hrvat. Па зар nije jasno kao sunce на nebu, да је потребан taj lek, taj amalgam koji се zove jugoslovenska nacija, jugoslovenski narod. Ја neznam да li су то neuravnoteženi mozgovi ili destruktivni, patološki tipovi koji bacaju ludačku parolu: „razjedinimo se, да се onda opet slobodno i konačno ujedinitimo!“

Dozvolite mi на то samo једну prispodobu. Odsecite mi glavu, otkinite mi noge, iščupajte mi srce, па me onda iznova lepите i oživite.... ako ste kadri.

Moj добри prijatelj Milan, али не Stojadinović, već Milan Banić, реће mi nedavno да сам romantik u životu i politici. Možda су моје reči, možda је moj stil помало romantičan i staromodan, али зато gledam kroz praktične naočare: veliku zemlju са prostranim i plodnim poljima, sjenovitim šumama, vrletnim gorama, divnim morem, bogatim rudnicima са nebrojenim tvorničkim dimnjacima, gustu železničku mrežu, која svakom sinu ove zemlje čini pristupačnim njene lepote i garantuje mu napredak; vidim napredna sela, radnike dobre volje i poštenу inteligenciju. Svugde pacifisti али koji су gotovi, да се preko ноći преобразе u divlje tigrove, ако im ко dirne u pčelinjak и mladunčad.

Možda u mojim rečima ima pokatkad romantike, али она не засenjuje realnost pogleda, nada и težnji, ако će Jugoslavija znati да bude Jugoslavija.

U početku, kad sam prvi put čuo, smatrao sam teatralnom fanfaronadom harangu Musolinija u rečima: „A ki l'Italija, а ki la vitoria?“ — са odgovorom mase: „A noi!“ Али сам видео, да је та haranga, taj poklik stvorio cjelovit italijanski narod и да је on danas cela Italija. Nacionalizam Jugoslovena треба да bude ceo organizovani jugoslovenski narod, čitava Jugoslavija. са poklikom: Kome Jugoslavija? Kome pobeđa? — Nama, jugoslovenskim nacionalistima! (Burno odobranje!).

Jedan govornik је juče postavio zabrinuto pitanje: Да nije možda ujedinenje и oslobodenje došlo prerano или prekasno? Ne, ono је došlo tačno u svoje vreme. Оно је moralo да dode u taj čas, jer је sudeno и ujedinenju и oslobodenju да се još uvek kroz teške muke и patnje provlači, dok dode до svoga vrhunca, до svoje pobeđe. Veličina Jugoslavije и jugoslovenske nacije biće onda, kad će svi delovi našeg naroda platiti svoj težak harač и račun čovečanstvu. Али.... ako ova Skupština, ако ova Vlada, ако srpski deo našeg naroda, и ако други faktori prime hrvatski problem и njegove uslove, tada треба, да сви ti faktori budu logični и konsekvantni; onda dajte hrvatskom narodu ono što је njegovo, dajte mu što ga по pravu samostalnog naroda ide. Али budite pošteni и iskreni, и podite до kraja: proglasite jugoslovenstvo subverzivnom и protivzakonitom idejom. Proglasite jugoslovenske nacionalne unitariste rušitelji-

ma reda i poretka u državi! Zabranite jugoslovenstvo, zatvarajte Jugoslovene! S njima pod Sud za zaštitu države! Udarajte im na čelo žig „državni neprijatelj broj 1“! No tada Jugoslovenima iz Hrvatske ovde više nema mesta. Oterajte nas preko granica srpstva u kazamate slobodnog hrvatskog teritorija. I prisilite nas, da i mi shvatimo kako je nesavremena i smešna trvrdoglavost, biti „päpstlicher als der Papst“ — biti veći Papa od samog Pape. Naterajte nas, da po-kajnički uvidimo greh svojih iluzija i da Anti Paveliću pošaljemo homogijalan telegram. Jer je onda vod Ante Pavelić, a ne Maček! Sugeriše nam se stav: budite rezerva. Rezerva može biti samo najamnička trupa ili kanonenfutter. Nacionalna ideja ne može nikada biti rezerva ni sidro spasavanja, za pokušaje dijamentalno oprečne, koji negiraju veliku ideju velikog naroda. (Odobranje na leviци). Smatrati nacionalizam rezervom, znači od njega stvarati instrumenat tj. de-gradiranje nacionalizma. To znači pretvarati cilj u sredstvo. Za taj posao, za taj rad, za takvu izdaju ideje i samih sebe, ne može niko zadobiti jugoslovenske nacionaliste i unitariste. Ideja narodnog jedinstva i njena nosilica dinastija Karadorjevića je vod, a nacionalisti su snaga, stvaralačka i organizatorna.

Pri kraju jedno pitanje i gospodi Pretsedniku Vlade i Ministru policije: Da li će i ova moja odbrana jugoslovenskog nacionalizma biti zabranjena kao kuga? Da li će i opet čitatelji ovih mojih skromnih reči biti ganjani kao zlikovci? I konačna poruka: Čujte vi svi vi svi Velikohrvati, vi svi Velikosrbi, vi svi Velikoslovinci (Glas: Tih i nema), — kaj'te se, dok je za vremena, kaj'te se!

Ja rekoh i — spasih dušu svoju. Amin. (Burno i dugotrajno pljeskanje na leviци).

Претседник Стеван Ђирић: Господо народни посланици, са вашом дозволом сад ћемо прекинути седницу, а настављамо је после подне у 4 сата. (Седница је прекинута у 14,25 часова).

(Наставак седнице у 16.40 часова)

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, настављамо јутрос започету седницу. (Гласови са левице: Нема кворума! Извршите прозивку!) Има кворума, господа посланици улазе још у дворану и док би се вршила прозивка кворум би већ био ту. (Повици: Пређимо на рад). Реч има народни посланик г. Љубомир Јовановић.

Љубомир Јовановић: Господо народни посланици, не желим дубље да улазим у критику овог предлога буџета, али ћу се постарати, да изнесем извесне моменте из унутрашње политике створене радом појединих министара у Влади г. Стојадиновића. Прво ћу обратити пажњу на практичан рад и акцију Владе г. др. Милана Стојадиновића.

Преузимајући власт г. Стојадиновић нам је у име Владе прочитао декларацију у овом Дому, из које смо могли сазнати, да је његова Влада ставила себи у задатак да ликвидира политичка прогањања претходних влада из пређашњих режима. Сви грађани ове земље, а нарочито они који су били предмет честих полицијских прогањања, поздравили су ову декларацију Владе г. Стојадиновића са највећим одушевљењем, јер је та декларација, поред осталог, садржавала обећање да ће се у најскорије време донети слободни и слободоумни политички закони који су били укинута Манифестом од 6 јануара 1929 године. Било је грађана који су веро-

вали да ће се повратити они слободоумни политички закони, које је народ малене Србије пре рата уживао, за које се за време минулих ратова борио и који је обећавао нашој тада потлаченој браћи Хрватима и Словенцима. Један од тих грађана господо посланици, био сам и ја. Морам да признам да сам веровао, да ће се Претседник Министарског савета г. др. Стојадиновић заложити да у најкраће време ови закони буду донесени, ово у толико пре, што се је г. Стојадиновић налазио заједно самном у опозицији за све време шестојануарског режима, и што је сваком приликом оштро критиковао и нападао реакционарске и назадњачке законе који су донесени за време диктаторских влада. Међутим, ево, већ ће се напунити две године од како г. Стојадиновић неограничено влада, а ни један једини слободоумни закон не предлаже Скупштини на решавање.

Изгледа ми г. г. посланици, да се је г. Стојадиновић одомаћио са законима г. Николе Узуновића, и да је тек сада, пошто их овако галантно примењује, дошао до убеђења да није потребно да их мења, те се поставља питање, господо, посланици, зашто чланови данашње Владе нису сарађивали са г. Узуновићем; зашто су на сва уста нападали његов режим и губили време у опозицији за време од 6 година, када не мисле да систем управљања промене?! (Пљескање на левици).

Додуше, поједини Министри из Кабинета г. др. Стојадиновића врло често на свима зборовима обећавају доношење слободоумних политичких закона, али су сва њихова обећања остала до сада илузорна и они продужују да управљају истим законима и истим методама као што су управљали њихови предходници из минулог режима. Дешава се, господо, често да г. Драгиша Цветковић држи контрадикторне говоре. Тако, једном приликом предпрешног лета говорио је у Нишкој бањи пред претседницима и деловођама општина како ће се општински избори извршити са тајним гласањем. А одмах после три или четири месеца, Влада га је демантовала. Мене би, господо, било срамота да држим такве вашарске политичке говоре пред људима који су ми поверење дали. Г. Цветковић у неколико махова није пазио шта говори, и ја морам да се дотакнем његовог говора и ако смо Алексинчани, у коме је тражио да иде к њему депутација поклонствена па ће им жеље у свему испунити ако буду верни поданици и верни припадници партије Ј. Р. З. Методе насиља се продужују и под Владом г. Стојадиновића. Рекорд у прогањању носи његов Министар социјалне политике г. Драгиша Цветковић. Он се је тако лепо пласирао код Министра унутрашњих послова г. Корошца, као да то њихово познанство датира из неког језуитског конвикта. Изгледа ми да је г. Цветковић добио одрешене руке за Моравску бановину. Поделили су Министри земљу, па сваки по свом ћефу прогања своје политичке противнике по оној: „Ја сам паша а ти си субаша“.

Кад ово наводим, господо посланици, имам пуно доказа и примера. Упутио сам интерпелацију г. Министру унутрашњих послова противу начелника Среза алексиначког Гојка Ружића за бесправно и противзаконно хапшење грађана вароши Алексинца за време последњих општинских избора. Наме, похапсили су носиоце опозиционе листе и 9 кандидата за одборнике са његове листе и осудили их на 20 дана затвора и 4000 динара новчане казне

зато што су се састали са г. др Драгољубом Јовановићем, народним послаником за Срез пиротски. Ово је хапшење извршио начелник Среза алексиначког уочи избора, те је носилац опозиционе листе Божидар Дачић, са 9 кандидата за одборнике, остао у затвору и на дан избора и неколико дана после избора. Све је ово учињено по инструкцији г. Драгише Цветковића, упркос што одлука о изреченој казни није била санкционисана од више власти, те према томе није била ни извршена. Начелник Среза алексиначког, г. Гојко Ружић, сам је своју одлуку огласио извршном и зато је и добио положај управника полиције у Нишу, одмах после избора.

А знате ли, господо посланици, кога је г. Цветковић дао ухапсити? Своје негдашње најбоље пријатеље! Људе које су га за време шестојануарског режима као опозиционари прихватили, бранили и подигли на положај на коме се сада налази! Истина је, да им је г. Цветковић тада много причао о слободама. За њега су тада биле уске слободе које је обећавала радикална странка. Он је тражио програм француске социјалистичке странке, да би за навек народ Југославије добио широке слободе. Када помислим на обећања г. Цветковића, сетим се доба француске револуције и речи г-ђе Роланд када је поведена на губилиште и када је узвикнула: „О, слободо, колико се злочина почини у твоје име”.

Ето, господо посланици, г. Министар унутрашњих дела не одговара на интерпелације. Слабо га видимо у овом Дому. Изгледа ми да је много забринут за судбину Конкордата. Г. Корошец се увек на време удаљи, када види да брод почиње да тоне. Није ли он то учинио и пре неколико година, јер не заборавимо, да је он један од твораца шестојануарског режима, и да се је благовремено евакуисао када је видео, да у свом крају губи терена.

Не треба да нас чуди, што се и германски фашизам преко организације „Збора” почео да пласира у нашој земљи. Треба само да читате листове на немачком језику, који су плаћани од национал-социјализма, и који се штампају у Војводини. У тима се најпогрдније напада демократски облик владавине, па преко ње и осећај нашег народа. Свакако је познато г. Министру унутрашњих послова, да национал-социјалистичка и комунистичка пропаганда расипа огромне суме новаца код реакционарских и германских елемената, да би продрла и заразила наш народ са идеологијом које су њему од увек биле одвратне.

Не треба пак г. Претседника Стојадиновића да чуди, што га светска штампа третира германофилом. Услуге које г. Стојадиновић чини фашистичким идеологијама дају право многим да верују да је г. Стојадиновић германофил. Уосталом и његов начин управљања може се карактерисати са фашизмом.

Наша пословица вели: Не пљуј у стари бунар јер ће се вода кад тад појавити.

Влада је заборавила на наше савезнике са којима смо ослободили ову нашу напаћену земљу, са којима смо, високо држећи заставу, довели ову земљу до сјаја и величине. Све се бојим да не дођемо у положај 1879 године и да нам се не рече, да се обратимо Немачкој као некада Аустроугарској.

Господо посланици, постараћу се да вам прикажем маневре које Министар шума и руда г. Јанковић изводи под сугестијом свога колеге г. Цветковића, а које најбоље илуструју рад ове господе Министара и њихово „старање” за благодат народа.

Ово Министарство, данас у доба ове тешке економске кризе, када се и последњи динар треба да одвоји за наоружање које је неопходно потребно за одбрану земље од моћних непријатеља, не води ни најмање рачуна о издацима који тешко падају на терет и грбачу преоптерећених пореских обвезника. Они немилице расипају државне новце ради њихових политичких интереса и изборне тактике.

Поменута господа Министри у договору нескрупулозно доносе Уредбе које повлаче собом огромне и сасвим непотребне материјалне издатке. Ова напаћена земља је већ навикла на валсовање државних чиновника и службеника, чија деранжиранија коштају државу огромне своте новца. Али овога пута поменути г. г. Министри, ради партиског интереса, пронашли су генијалан изум, наиме, када им се само прохте, селе богами и целокупна надлештва и доносе Уредбе, чија извршења за време изборне кампање самовласно суспендују, да би што ефикасније гласаче дотичне вароши задобили, а бираче другог града придобили. Такав један политички потез кошта Министарство шума и руда тј. државу 200.000 динара.

У прилог мог тврђења навешћу вам један еклатантан пример. Министар социјалне политике и народног здравља г. Драгиша Цветковић за време последњих општинских избора издао је под пуним потписом један плакат, и позвао Алексинчане да гласају за листу ЈРЗ. У том плакату им је скренуо пажњу и обећао им да им ако гласају за његовог кандидата, неће селити из Алексинца Дирекцију шума и руда и да ће Уредба о селидби бити анулирана, у противном ово надлештво биће пресељено. Дакле, као што видите, господо народни посланици, то је било једно свечано обећање једног активног Министра, а за доказ о мом излагању ево вам овај плакат Министра г. Цветковића, који ћу вам прочитати: „Грађанима града Алексинца. Данас има да се обаве општински избори за град Алексинац. Важност ових избора је огромна. Град Алексинац има да одлучи: хоће ли ићи путем напретка у заједници самно, за његову лепшу и бољу будућност; или ће прихватити политику свађе и раздора, гледајући немоћно како му из дана у дан одлази из његове средине све оно, што условљава његов бољи живот.

Својим радом учинио сам да вам се гимназија доврши; да вам учитељска школа не оде и да Шумска дирекција остане у вашој средини. Грађани, водите рачуна о томе, да само пријатељски односи и наша заједничка сарадња може од Алексинца да створи оно, што је жеља свију вас, да створи један завидан и напредан град Сви на гласање и за листу Алексе Поповића. Ваш пријатељ Драгиша Ј. Цветковић, Министар социјалне политике и народног здравља”.

Г. Министар социјалне политике и народног здравља је помоћу чиновничког гласачког кадра и отвореним насиљем једва напобирчио мизерну и релативну већину, и његов је кандидат изабран. Али замислите колико су Алексинчани били разо-

чарани, кад су пре неколико дана сазнали, да се Шумска дирекција у пркос томе пакује и сели из Алексинца, а знате где иде? Баш у изборни град Министра г. Цветковића — у Ниш. Говори се, да су инструкције за ову селидбу дате поверљивим актом, да би се и последња интервенција од стране лаковерних грађана вароши Алексинца осујетила, да Дирекција не иде из Алексинца, коме гравитира 20 срезова.

Можете, господо посланици, и сами увидети каквим се све триковима служе Министри Стојадиновићевог кабинета да би добили присталице за своју новоскелепану странку. Изгледа ми, да су им најомиљенија средства празна обећања, којима они свакодневно опсенирају наивне и лаковерне грађане, а верујте ми да су са обећањима овакве врсте велики кавалери-центлмени.

Господин Драгиша Цветковић личи ми на ону причу из митологије Грчке, кад су се богови и богиње посвађали око златне јабуке. Тако вам је нешто и са вароши Алексинцом. Убацио је златну јабуку, давши разноврсна обећања. Најпре је говорио да се Шумска дирекција неће преместити из Алексинца. Па кад је она и поред тога премештена, онда, немајући могућности да се брани, издаје један плакат у коме је казао да је то морало тако да буде, пошто је Ниш бановинско место. Мене би било стид да тако говорим. Па зар су Чачак и Тузла бановинска места. У Тузли је, ако се не вaram формирна нова Шумска дирекција. Уосталом, и не жалим што се он тако показао према Алексинчанима, али ми је жао што су моји другови, који су у ЈРЗ а чији срезови гравитирају према Алексинцу, дозволили и смели да дозволе да Шумска дирекција из Алексинца оде. Свакако су се плашили да ција г. Драгиша Цветковић својим очима не хипнотише и не анатемисе.

Ту скоро наредио је да дође поклонствена депутација у Београд, обећавајући јој да ће изградити код г. Министра правде да им да суд у Алексинцу. Али као што видимо од свега тога нема ништа. (Један глас: А што им није обећао и Патријаршију!) Господину Драгиши Цветковићу дати обећање, то је исто као некоме рећи добро јутро. (Један глас: Па ништа га не коштају!). Он се не сећа шта је рекао пре пола сата (*Велимир Милијановић*: Зар тако твој кум?!).

Даље, рекао је г. Цветковић Алексинчанима да ако не добију суд да ће се он постарати да добију водовод. Обећава да им да 5 до 6 милиона динара. Како је могао то обећати кад смо ми добили једва пола милиона динара да довршимо гимназију у Алексинцу. Ја жалим што њега сада овде нема, али ћу имати другу прилику, кад буде претрес буџета у појединостима, да се поново сретнем са њим и да се јуначки упитамо за наше здравље.

Са ових разлога које сам навео а истовремено и са разлога што г. др. Стојадиновић није поступио по принципима радикалне странке, ја ћу глаголати против овог буџета. (Одобравање на левици).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Богољуб Кнежевић.

Богољуб Кнежевић: Господо народни посланици, сматрам за непотребно да излажем рачунску страну нашег буџета, јер сматрам да је наш уважени колега г. Ото Гавриловић једним бриљантним начином, са пуно познавања ствари, изнео прави и верни приказ стања нашег буџета.

Ја ћу, господо, да се осврнем укратко на политичка разлагања господе предговорника из опозиције и истаћи своје побуде, ради којих ћу овога пута дати свој глас за овај буџет.

Господо народни посланици, централно питање којим су се сви говорници из парламентарне опозиције бавили у току ових неколико дана јесте хрватско питање. Господо, ја сматрам за непотребно да претресем, изнесем и изложим све оно што смо већ чули. Али, господо, ја ћу само да констатујем и подвучем једну чињеницу о којој морамо и требамо повести рачуна. Ми смо овде; у току ових неколико дана, баш о томе истом питању, о томе истом проблему чули два мишљења, која се у основи косе. Чули смо мишљење нашег уваженог колеге г. др. Косића, а чули смо и излагање и концепције наших другова и колега г. Милована Грба и г. др. Јанка Баричевића која се углавном подударају.

Господо, говор г. др. Косића је за ово неколико дана био предмет претресања у нашим посланичким редовима. Г. др. Косић је са својим схватањима, да се тако изразим, био у моди. И ја сам из онога што сам видео и чуо стекао уверење, да је он збиља овим говором добио легитимацију за Загреб. Мој је утисак да је њему главни циљ то и био.

Али, господо, и ако је у основи код г. др. Косића било добронамерности да својим говором ипак послужи и задацима овога Дома и општој ствари, ја ипак не бих могао да акцептирам оно што је он наводио, не бих могао да се сагласим са оном његовом тезом да смо ми и Хрвати два народа, да су Хрвати једно, а Срби друго. То је разлог, господо народни посланици, да ја заступам исту тезу и исто гледиште које су овде у току јучерашњег и данашњег дана заступали Милован Грба и Јанко Баричевић.

Али, господо народни посланици, ја сматрам да је ова дискусија о буџету била прилично скупљена. Да бисмо ми могли правилно да проценимо рад Краљевске владе, да проценимо политичке прилике у нашој земљи, потребно је било да се обазремо и на друге појаве и у друштву и у земљи, па да, с обзиром на те чињенице, проценимо, да ли Краљевска влада заслужује поверење или га не заслужује.

Господо народни посланици, ја морам да нагласим и при томе остајем, да је потпуно непотребно понова доказивати оправданост оне тезе коју су изнели и бранили г. Грба и г. Баричевић да су Хрвати и Срби један народ.

И ја сматрам, господо, да смо ми један исти народ и да има несумњиво пуно, много маркантних доказа, непобитних примера, који јасно као дан говоре, који су светли као сунце, да смо ми један народ, да смо једно и да ћемо бити једно. (Пљескање код већине).

Господо, и ви са ове леве стране, и ви са деснице водите рачуна, да ће нас бити и да ће нас једног дана нестати, биће и наших странака, и једнога лепога господњег дана доћи ће свима тим идеологијама кад-тад крај, али ће једно несумњиво остати, а то је велика југословенска идеологија и југословенска нација, (Пљескање код већине). . . . која не сме да буде предмет ни погађања ни ценкања, која мора да буде увек изнад свих. (*Др. Српко Вукаловић*: Са овом изјавом можете одмах да ступите у клуб Националне странке!) Та и таква ми-

сао, такво моје осећање југословенско ниуколико мени не затвара врата, да седим на оној страни и да себе назовем, да сам исправан и добар члан Југословенске радикалне заједнице. (Пљескање на десници. — Један глас са левице: Шта говори Коршоц, а шта Ви?)

Да бих одговорио г. др. Косићу, који се чак позвао на антрополошка излагања и једним енциклопедиским ставом доказивао да је антрополошким испитивањем хрватске расе утврђено, да је она нешто друго, а да смо ми Срби нешто друго, ја нећу да износим никакве друге доказе у циљу одбране тезе коју заступама него ћу се позвати на свакодневне живе примере, које свакога дана овде запажамо, који нам најбоље показују и илуструју, да смо ми и Хрвати један народ. (Пљескање).

Нас овде има неколико стотина другова. Има нас и Срба и Хрвата и Словенаца, и у одбрану моје тезе нећу да наводим други пример, до живи маркантни пример, који ће јасно казати, да смо једно ми Срби и Хрвати, браћа, један народ по крви и осећањима. Тај живи пример је национално схватање и прошлост нашега колеге Анте Ковача, јунака и ратника, национално схватање и прошлост једнога Николе Кабалина, кога лично не познајем, национално схватање и идеологија једнога Јанка Баричевића, и ја, као члан југословенске заједнице морам признати, да сам у националном погледу с њима на истој линији, да сам исти Југословен као и они, да сам са истим схватањима и националним тежњама које и они гаје. (Одобравање и пљескање на левици и узвици: Браво!)

Сва та господа, коју сам ја споменуо, то су добри Хрвати, али су још бољи Југословени, и ја, господо, сматрам, да чак и они, који се данас сматрају као вођи Хрвата немају већу квалификацију или право да се назову бољим Хрватима, него што су господа чија сам имена поменуо. (Пљескање на левици. — Један глас са левице: Лепо, али у чије име Ви говорите?)

Нећу ја, господо народни посланици, да понављам оно, да истичем оно исто, што су тако лепо, убедљиво истакли г. Баричевић и г. Кабалин и г. Ковач, да смо ми Срби и Хрвати били жртва једне наше тешке неумитне судбине, да смо осећали на нашим леђима ударце туђина, утицај црква и злу ћуд нашег вековног непријатеља, који се кроз дуго векова старао, да нас разједини, да у нама укорени свест и уверење, да ми нисмо једно исто, него да смо два народа. (Одобравање на левици.)

Господо, велику замисао и идеологију великог Југословена Штросмајера сви знамо. Ми смо и с ове и с оне стране Саве и Дрине у њој однеговани, али мене чуди, да наш уважени колега г. др. Косић овде износи једну тврдњу, која стварно нема ослоња у науци, а још мање у истини. Наиме, он се позива на мишљење нашег уваженог професора и духовног вође пок. Скерлића, и цитирајући један његов напис хоће да докаже, да је пок. Скерлић био на истоме гледишту, на коме и он, и то тек данас, сада, да су Срби и Хрвати два народа.

Међутим, господо, кад се узму стенографске белешке, сматрам да немам потребе то да цитирам, и кад се прочита оно што г. др. Косић вели да је Скерлић навео у тим местима, видеће се, да је Скерлић о другоме мислио, да је желео друго да истакне и каже а не оно што му г. Косић импутира и да је код Скерлића увек било пречишћено ни-

тање, јасно и чврсто као каква верска догма, да су Срби и Хрвати један народ. (Бурно одобравање.)

Е, господо, ја сам казао, да нећу да понављам оно, што су моји предговорници изнели и сматрам, да оно што ћу сада подвући, нисмо у току ово неколико дана чули од мојих предговорника.

Господо, ја сматрам да не би било ни политички, ни умесно рећи, да хрватски проблем не постоји. И ја се слажем, да он постоји, али, господо, ја сматрам, да је погрешно тврђење хрватских вођа, да је тај проблем последица неке неравноправности, створене од стране Београда на штету Хрвата, а за рачун Београда. (Мирко Урошевић: Браво, бато! Тако је!)

Ја сматрам, господо, да је поред других разлога за постојање тога проблема и његову компликованост у многеме узрок и морална криза, тешка морална криза, која игра своје коло широм наше земље још од рата на овамо. (Мирко Урошевић: Тако је! Алал ти вера!)

Оболео је, господо, морал, оболели су појмови о дужностима, и није никакво чудо, да се данас сматра за допуштено оно што до јуче није било допуштено. Није никакво чудо, да људи са највећих друштвених положаја заборављају, где је граница између дозвољеног и недозвољеног.

Таморална криза, господо, у границама наше Србије наступила је због дуготрајног ратовања, због великих душевних емоција и напрезања нашега народа и она као таква оставила је трагове и у србијанском делу нашег југословенског народа на његов јавни живот.

Ја ћу као Србијанац бити искрен и то ћу искрено признати. Ако ми, господо, повучемо једну паралелу између јавног живота нашег србијанског сељака данас и оног његовог политичког живота и ступња, на коме је био пре рата, ми ћемо видети, да је наш јавни живот у том погледу у једном — нећу да кажем срозавању, али у сваком случају у једној декаденцији.

Шта ми запажамо код нас у Србији као последицу те моралне кризе, која — као што рекох — донекле има за узрок овај хрватски проблем?

Запажамо, господо, једну апатију код нашег живља према свему јавном животу.

Услед дуготрајних ратова наш народ био је презасићен јавним животом, и кад је он оставио пушку 1919 године, повукао је се у своје колибе, куће и села у жељи да их обнови, у жељи да се освети својој породици, у жељи да дахне слободним дахом и да гледа да збрине своју муку.

И због тога, господо, доцније сви апели, који су на тај народ били упућивани са разних страна у овоме или ономе циљу, или са овом или оном тенденцијом, били су остављени без одзива. Ишао је наш народ на изборе, гласао, давао свој глас и веровао својим вођама, али није био одушевљен.

Осим тога појавила се још једна друга појава у нашем србијанском делу народа, појавио се један не много симпатичан опортунизам у политичком схватању нашега народа. Све се посматрало кроз рачуницу, кроз опортунистичку призму.

И видите, господо, те појаве на територији, на којој ја живим, оне су биле предмет покушавања неких политичких људи, да на бази тих чињеница, те болести, створе неке покрете и да на бази тога створе чак и странке. Богу хвала, они нису успели. Но, у Хрватској се нешто друго дешавало. Када је та болест и тамо узела маха, и када је хрватски део

нашег народа оболео од те бољке после рата, он је већ био под утицајем њиховог вође Радића, који је својим бистрим оком, својим свежим умом схватио ту појаву, видео народ на прекретници и оболео и постарао се да га баш на бази тога брзо окупи око себе, и, захваљујући својим везама и ранијим односима с тим народом, он је збиља успео да народ око себе окупи.

Е, господо, ја рекох малочас и нагласих, да је смешно оспоравати постојање хрватског проблема. Али, господо, ја ћу истаћи једно своје опажање, и ја верујем да се већи део од вас с тим неће сложити! Имам једно мишљење које гајим, имам једно своје опажање које нећу да сакријем, а то је ово. Тај хрватски проблем је више политичког карактера, него економског и социјалног. Та чињеница мени улива много оптимизма и даје ми једно дубоко веровање, да ћемо ми успети да све то преболемо и све то излечимо, и да ћемо једнога дана поћи правим путем који нам је био намењен и којим треба да пођемо. Неко је, господо, рекао пре неколико дана у овоме Дому, с овог места, да је хрватски проблем — проблем који датира тек од неколико година; а ја, господо, додајем: да се с тим не слажем, јер је хрватски проблем једна појава која датира од дана уједињења па све до данас. И, господо, баш зато што хрватски проблем не почива ни на економској, ни на социјалној бази, него што је он један чисто политички проблем, тај и такав хрватски проблем може се на један политички начин, од стране политичких људи за једно кратко време ликвидирати. Ми имамо један маркантан пример за потврду овог мог тврђења. 1925 године, ако се не варам месеца марта, једног лепог дана у Народној скупштини вођа хрватског племена Стјепан Радић, кроз уста свога синовца Павла Радића, за цигло један час хрватско питање скида дефинитивно са дневног реда. (Глас са левице: Само се Ви надајте и овога пута!) И да није било оних фаталних, трагичних момената јуна месеца 1928 године, када се она несрећа по све нас догодила, ја верујем да и поред оне опструкције Радићеве у Скупштини, хрватско питање не би било истицано, јер оно не би више било истакнуто на оној основици на којој се сада истиче. Ако бисмо, господо народни посланици, стали на становиште да је хрватски проблем економски и социјални на које стаје Удружена опозиција, нарочито њен загребачки део, а које прећутно, дискретно присваја као своје наш колега г. Дошен, ми бисмо онда, поред хрватског проблема, требали да имамо и војвођански проблем; па би браћа из Босне са пуно права могли да кажу: да су њихови односи кудикамо мање сређени и регулисани него и у Србији и у Војводини, и онда би постојао, и то с правом, и босанско-херцеговачки проблем. Па, господо, питање је шта ћемо са гладном Зетом? Шта ћемо са неуређеном Јужном Србијом? Све су то проблеми, а ја, као Србијанац, кажем у том случају: ако посматрамо хрватско питање као економско и социјално, а не као политичко, као што се то жели да претстави из Загреба, онда би те још како постојао и српски проблем. Ако бисмо данас ствар тако поставили, онда би се баш они, који су то хрватско питање истакли и који на бази тога стварају своју политичку каријеру и свој политички живот и рад, у рачуну преварили.

Е, господо, дозволите ми сада да браћу Хрвате у једноме окривим што се дошло до овога стања те да ми овде и данас ломимо копља око тога, да ли смо ми један народ или не и како да нашу земљу уредимо те да се због тога вратимо на оно што смо требали да уређујемо и преговарамо још 1918 год. Хоћу, велим зато у многеме да окривим и један добар део хрватских вођа, који су, господо, у току свога политичког рада од ослобођења и уједињења до данас у више махова, уместо да поштено послуже својој земљи и своје племену и своје народу, из чисто личних рачуна и повода ишли једном кривудаваом стазом, и показали пуно недоследности, пуно несталности у току свога политичког рада. Нећу, господо, да помињем личности, али, господо, као млад човек ја сам запазио неке појаве од стране неке господе Хрвата, неке господе министара којих сам се стидео као добар грађанин у овој земљи. Ја сам у току неколико прошлих година, нарочито у току шестојануарског режима запазио те појаве. Та се господа примају за министре у таквом једном режиму ма да су дотле бити носиоци демократије, и њени убеђени поборници, проповедајући своје демократско убеђење и осуђујући све личне режиме. Али, та иста господа за ноћ за 360 степени окретали су се, мењали су за ноћ своје убеђење и сутрадан говорили друго. Па су, господо, та господа министри за све време док су били под тим режимом служили тај режим, а знате докле? Дотле, док су били министри. Сутрадан, када су ма из кога разлога испали из Владе, ти су се људи враћали на место где су били идејно и раније и ударали по свом сопственом раду и по ономе што су дан два раније бранили и штитили. (Одобравање)

Баш од прилике овде негде у центруму, у овом Независном посланичком клубу постоји један господин који је био Министар Краљевске владе, мислим у неколико махова. Био је присталица Радићевог покрета. Био је у своје време члан републиканске сељачке странке, па је тај господин доцније био у току ауторитативног режима члан једне Краљевске владе. Па сам ја тога господина Министра у друштву г. Узуновића и г. Максимовића, једног лепог дана видео како је освануо у граду Крушевцу и онде у близини цркве и куле цара Лазара он удара и по демократији и пере руке од свега што је било, одриче се своје прошлости и говори о своје новом ставу као о своје новом вјерују, као једином добру и једино спасавајућем систему за ову земљу. И, господо, народ је био добронамеран и слушао је своје вође и био је готов да следи речима тога новог апостола. И ја сам, господо, веровао све до скоро, да је тај господин на истој идеолошкој и политичкој линији. Али сам се запањено када сам видео, да је он наједаред на истој линији где је био пре уласка у Владу шестојануарског режима и да је сада прононсирани присталица др. Мачека.

Има један други господин, опет Хрват, мислим родом из Далмације, ако се не варам духовни отац г. Паштровића, који је тако исто певао песме шестојануарском режиму и поштено му служио, али само дотле, док је и он био Министар, а чим је испао из Владе он се је вратио на место где је био и раније и по том истом режиму ударио. Данас се стара игра понавља и он наставља даље, огрћући се плаштом ултра Југословена!

Господо, таквих има повише и видите, драге колеге, ти превртачи политички, они су у многоме криви што се створила једна оваква психоза између Хрвата и србијанског дела нашег народа. (Манфред Паштровић упада у реч.)

Господо народни посланици, г. Паштровић је мало узрујан али ја ћу прећи даље. Господо, ја сматрам да је једна од многих грешака у нашем јавном животу и та, што су се за решавање хрватског питања јављали и звани и незвани, и способни и неспособни те због тога данас видимо, да се на томе питању изграђује једна читава професија и то уносна! Имамо масу професионалаца који су своје интересе везали за те односе између Београда и Загреба и чији су рачуни такви да не смеју дозволити да се дође до споразума и да се једног дана створи оно што је створено марта 1925 године.

Господо, ми данас видимо да се по разним Барајевима, по разним улицама, Његошевој и другим, групице људи, који су на себе узели и патент демократије, који тврде да су прогутали камен мудрости и да су једини компетентни и достојни због свога ранијег политичког испосништва да се појаве у улози преговора са Загребом. И, господо, ми смо видели те факторе из Његошеве улице и те факторе из Барајева да су после једно дво и вишегодишњег табанисања између Купинца и Београда на крају крајева дошли на полазну тачку, и да су дочекали то, да им њихов партнер г. Мачек каже да они са њим нису на пољу споразума постигли ништа и да ће г. Мачек по питању споразума разговарати са оним који буду доказали да су стварни и легитимни преставници србијанског дела нашег народа!

Но, господо, данас у Београду постоји Народна скупштина. У њој има око 300 народних посланика. Могу, господо народни посланици, извесни фактори из Загреба и Београда да оспоравају легитимност ове Скупштине, да се упуштају у расправу и решавање хрватског питања и мимо ове Скупштине али ја, господо, кажем да они, који уживају поверење ове Скупштине, да су они једини надлежни и власни да на себе приме и то бреме и ту част да пруже руку Загребу, да са њим разговарају, преговарају и споразуму. Сам др. Мачек свој рад заснива на својим дубоким политичким уверењима. И сами добро знате, да је Народна скупштина један демократски инструменат, те самим тим, ако би се пошло од схватања г. Мачека баш из ове Скупштине као демократске институције треба да пође акција и добра воља, а ја осећам да је пошла, за правилно решење тога хрватског питања.

Господо народни посланици, ја сам у току ових неколико дана чуо од стране мојих предговорника са левине више приговора на ток и обављање последњих општинских избора. Па, господо, сви ми не живимо у Енглеској и Француској, ми живимо у Југославији и сви добро знамо како су се избори вршили и они ранији, како ови сада а и то како ће се вршити они који ће следовати. Ми, господо, с обзиром на наша схватања, прилике и менталитет од рата до данас, знамо, какви су се избори дешавали, какви се дешавају и какви ће бити, па баш зато налазим и тврдим, да нико нема права да оспорава правилност ових избора.

Господо, и неки говорници са леве стране, али нарочито београдска удружена опозиција,

удара по резултатима општинских избора, који нису фалсификат Југословенске радикалне заједнице, већ једино и стварно расположење народа и ударајући по истом желе да претставе да Југословенска радикална заједница није легитимисана да преговара са др. Мачеком. Али, господо, ја ћу нешто да вам напоменем: Удружена србијанска опозиција изражена у вођама Давидовићу, Јовановићу и Миши Трифуновићу, је овога пута позвала у борбу све своје снаге, и није абстинирала. Позвала је на бојно поље свакога свога да битку не би изгубила али је ипак била тучена. Ја, као народни посланик, који има тесне везе са народом, и који прати расположење народа са пуно пажње, могу да кажем и тврдим да, и ако је Удружена опозиција напрегла све своје силе и снаге да на изборима постигне извесне резултате, да је на истим доживела потпун крах.

Господо народни посланици, наш политички живот збиља је много оболио, и ја се радујем што могу да констатујем, да смо ми ипак у фази једног изграђивања, и да идемо напред, или, господо, ја ћу вас сада упозорити и потсетити на једну чињеницу, коју сте можда изгубили из вида у току ових неколико дана, због нагомиланог материјала који је пред нама.

Ако ми млађи људи који смо се у новије доба почели бавити политиком, нећу да кажем, окрећемо вером, али у току овога идејног дармара, ради стабилизовања прилика и обезбеђења интереса свога краја, и пређемо овом или оном покрету, сами себе касније за ово нападамо и осуђујемо што смо пошли тим путем. Да би стекли убеђење о тежини тога нашег „греха“, ја ћу вам прстом указати на гест једног старог господина, господина Љубе Давидовића, који се данас јавља у улози некога вођа, али ја бих рекао, вођа без војске. Тај господин, као што знате, био је централиста, унитариста, један од твораца Видовданског устава и, добро знате, господо, у своје време и као Претседник Владе и као народни посланик љубоморно је бранио ова своја убеђења, љубоморније и убедљивије него један Стојан Протић, или који други.

А данас, господо, ми смо дочекали, да тај Љуба Давидовић јавно каже, да је оно заблуда што је он говорио, да за Хрвате нема живота у једној онаковој заједници какву је ми замишљамо овде, и да је вољан, да жељама Хрвата у погледу њихових тражења изађе до крајњих граница у сусрет. И тај стари господин нема куражи да каже, докле би то ишло, да ли би се то попуштање граничило са самоуправама или би ишло до федерације. Он преко својих емисара намигује и поручује Загребу да би он у концесијама према њему био јако издашан и да би се са њим лако могло доћи до споразума! Али, да се бацимо у прошлост, да видимо шта је г. Давидовић раније говорио: Дана 15 априла 1921 године тај исти господин казао је од речи до речи у Уставотворној скупштини ово: Аутономије су немогућности. Да нека област добије своју аутономију она мора бити ограничена. Допустите ми, господо, само једну успомену. Када смо радили Крфску декларацију, најбољи међу добрима, који су онда претстављали наш неослобођени део народа, рекао је у првој својој речи: „Ја сам против федерација!“ Господо, одмах је рекао и зашто. Вели „не можемо се разграничити“. Тачно, господо, тачно,

Не може се замислити, тешко је наћи Хрвата који би замислио Хрватску без Срема, а мало је Срба који би мислили да Срем треба да се одвоји од Србије. И можда бисмо још на првом кораку нашег јавног живота дошли у опреку, можда би смо још на првом кораку морали да идемо у борбу, да прве дане заједнице наше обележимо нашом рођеном крви. То, господо, нити сме нити треба да буде. Не, у немогућности је то господо.

Ево, господо, један стари политичар, један вођ, какав преокрет, какав салто мортале прави кад су у питању партиски рачуни! И доиста је, господо, наш јавни живот болестан те га морамо са пуно озбиљности и са пуно више објективности повести унапред.

Ја лично сматрам да никада између добронамерних Срба и Хрвата не треба да дође до дискусије о овоме о чему ћу сада неколико речи да кажем. Али, господо, оно што сам ја чуо летос у Војводини у једној војвођанској бањи и оно што сам чуо синоћ од нашег колеге г. др. Дошена млађег, мене руководи да ја и те ствари истакнем и да кажем следеће: Говори се да је Београд своју власт, свој положај, свој доминантни утицај злоупотребио у односу према Загребу и према Љубљани и да је Београд своје људе, Србијанце, пласирао по свима местима на свима положајима, и да све важније функције у земљи обављају људи из Београда, Србијанци. А, господо, да вам нешто кажем. Ја мислим, да је то само једна фраза али ипак смишљена, рачунска фраза али да она не одговара правом стању и истини.

Господо, ја нисам био скоро у хрватским крајевима, али врло добро знам да нас Србијанаца као чиновника „преко“ има сасвим мало, да их у Словенији скоро и нема, а у Хрватској их је врло мало. Али, господо, тврдим, да у Србији, нећу ићи даље него од мога Крушевца, да тамо има $\frac{1}{2}$ прећана чиновника а $\frac{1}{2}$ Србијанаца. Господо, ја нећу да истичем овај однос у нашој војсци. Ја се радујем што је тако, радујем се јер сам уверен и јер осећам, да кроз нашу југословенску војску провезава југословенски дух и инстинкт, баш зато што у војсци имамо много синова из Словеначке и Хрватске, јер је баш зато војска и сигурна, стабилна и одговара југословенским осећајима нације. Али, господо, факат је, да ми немамо на највишим командним положајима Хрвате и Словенце. Немамо их због тога, што Хрвати и Словенци у току ових 18 година нашег заједничког живота нису због временске немогућности могли да изграде и тај командни кадар за нашу војску. А, господо, да ми узмемо за нашу војску једног Саркотића, бившег генерала аустриске војске, и њему подобне, са његовим схватањима која су иста и сада као и раније у доба постојања Хабсбуршке монархије, ја сматрам, да ни један Хрват не би то одобрио. Али, ми имамо као команданте пукова и баталона и Словенце и Хрвате, тврдим и више их је него Србијанаца. (Гласови: Где, у војсци?) Ја вас молим ради проверавања ове моје тврдње у односу чиновника у чиновничкој хијерархији: да закорачите само неколико десетина метара одавде у зграду Министарства финансија, па ћете видети, да у том надлештву које је у центру Београда, нема ни 10% Србијанаца, све су то сами Словенци и Хрвати! Ја то, господо, поздрављам, и мило ми је што је тако, камо лепа срећа да и Србијанци оду у Загреб и кажу, као што кажу браћа Хрвати овде, да им је

тамо добро. Али, господо, ја сам имао прилике да разговарам са нашом браћом Србима који су намештени као чиновници у крајевима Хрватске, па сам, господо, са болом у души слушао не жалбе него вапај очајних људи, који желе да спасу своје голе животе, који су им у Хрватској доведени у питање. (Гласови: А ко је крив томе?) Видећемо. Ја кажем, господо, и на другој страни треба да буде толико исто добре воље, толико широких схватања и толико добронамерности, као што је на страни Србијанаца, и ја верујем, да би се самим тим створио један добри предуслов, терен за стварање наше заједничке будућности.

Летос, господо, као што рекох, провео сам неколико недеља у Војводини, и ја сам тада био непријатно изненађен оним што сам тамо чуо. У вези са тим да напоменем, господо, да сам слушао и излагања г. Дошена, али, пре свега, ја сматрам да г. Дошен није легитимисан да говори у име Војводине и да ће га многи Војвођани са ове исте стране овога Дома увек демантовати и од његова се схватања оградити. Али ја сам чуо од правих Војвођана многе ствари које су ме као доброг Југословена заболеле. Они веле: „Ви сте Србијанци криви за тешко стање у нашим крајевима; ваше чиновништво нас подави, оно није на висини свога позива! Желимо да код себе видимо и имамо наше људе. Почевши од бана па до најмлађег чиновника створена је корупција и болесни односи од којих Војводина пати“. Побијао сам ово и позивао у Србију да видимо колико тамо има Војвођана, и како се хвале са нашим и нашом средином. Али једно незаслужено неповерење остало је код Војвођана укорењено, неповерење које има свог корена у несавесној агитацији политичких штребера и трговаца.

Господо, овде је се пре три дана, 17 овог месеца, наш колега Косић у улози некога енциклопедисте осетио побуђеним да изнесе неколико крупних истина, па је поред осталог казао, да је национализам нас Срба био пун романтизма и романтике и да Срби, који су ратовали, заносећи се том романтиком, нису гледали стварности у очи и нису ствари посматрали онако, како оне јесу. Ја, господо, питам њега: зар су 1,500.000 душа, које даде србијански део нашега народа, дате заблуди?! Зар је он дао те жртве у једној романтичарској предрасуди?! Зар тај народ није ишао из победе у победу, из страдања у страдање са дубоким веровањем да је оно што ради добро, потребно и велико?! Зар би, господо народни посланици, тај народ ишао из рата у рат, из победе у победу, да није осећао једну истинску, дубоку љубав према својој браћи, признајући свакој од њих право, које је он стекао и имао?! (Пљескање).

Па, господо, ја сам као србијанско ђаче више година пре рата у нашој историји учио о тројединој Краљевини Хрватској, Славонији и Далмацији. И, господо, ми смо се још онда као деца напajали љубављу и правним положајем и правима наше браће Хрвата и нама су наши стари још онда говорили, да правни положај наше браће Хрвата није исти, као што је био положај наше браће из Јужне Србије. И према томе, кад смо улазили у рат и стварали ову заједницу, имали смо пречишћене појмове о свима правима браће Хрвата али и о свима њиховим дужностима и према томе код нас није било романтичарских заблуда и предрасуда у погледу права и односа између нас и њих.

Господо, ја сам свакога дана од уторника до данас слушао вапај са левице за политичке законе. Господо, имам утисак, да је вапај за те законе ушао у моду и да се кука више из навике него ли из стварне потребе, мада и сам осећам потребу, да се што пре до тих закона дође. Господо, кад је реч о тим законима, добро знам, да су ти закони једна крупна друштвена и државна потреба, али баш зато што је то тако, што ће ти закони да имају тако велики утицај на наш друштвени, политички и државни живот, потребно је, господо, да се ти закони донесу са пуно пажње, са пуно обазривости, а не да се донесу преко колена.

Господо, и влада пре ове и она је кокетовала око доношења ових закона, па смо дочекали и њен финале а од закона није било ништа.

Господо, за ових неколико дана чујем, како се не само по влади, него и по режиму и странци, којој припадам, шиба због неке верске нетолеранције, која влада у нашем народу и због Конкордата, који је данас пред Скупштином. Господо, ја сам православац. Али сматрам, да ни припадници православне цркве, ни браћа католици и муслимани, немају разлога да пре времена изражавају бојазност за решење овога питања, јер ће се овде тај законски предлог изнети и док ми о њему са пуно савести не дамо свој суд, Конкордат не може добити пуно важну снагу и моћ.

Господо, чуо сам од једнога бившег министра који је министровао доста дуго у овој земљи, који је био Министар правде о петوماјским изборима, како говори о дезорганизацији државног апарата, како се у истом појављују силне злоупотребе и како се у чиновничкој хијерархији ствара један дар-мар, па тај господин као пример наводи неко прогањање учитеља, наводећи да се учитељи разгањају и јуре из места у место, иако тај Министар врло добро зна, да ми у нашој земљи имамо не дивизија, него корпуса учитеља и да премештаји тих учитеља нису ништа ненормално, него обична појава коју просветна потреба изискује. (Жагор.) Али, господо, тај исти г. Министар који шиба режим због размештаја учитеља, заборавља шта је он радио пре само две године! Он о петوماјским изборима није премештао него је отпуштао судије, старешине судова, државне тужиоце и друге органе правосуђа, отпуштао је људе који су имали права на пензију само зато, што нису имали исто политичко мишљење као он. За доказ овога тврђења ја располажем непобитним чињеницама. Још и данас један део тих људи лута без службе, ни крив ни дужан. И такав човек, који је као министар ударао специјално на судијски апарат, није квалификован да говори о дезорганизацији чиновничког апарата.

Господо, малочас неко од предговорника, мислим колега г. Љуба Јовановић поменуо је наше односе са иностранством. Господо, ја сам одрастао у предкумановској Србији и ја добро знам, — ми смо однеговани у тој традицији, — да су нам једини искрени и стварни пријатељи били Русија и Француска. Ја добро знам, и у току ратова и пред сам рат, колико је жртва и колико је љубави указивала Француска према нама. Добро знам, господо, како је Француска раширила своја недра и примила наш живаљ, наше избеглице у току овог рата. Па, господо, нисмо ми незахвални, умемо ми то да ценимо и ја дубоко верујем, да нема те владе која ће заборавити на то, на ону заједнички про-

ливену крв, заједничке патње, заједничка страдања и победе и свему томе окренути леђа. Нема ни владе која ће то да уради. Али баш зато што са Француском имамо не само уговорне обавезе, него што имамо једну истинску и стварну љубав која је ушла у нашу крв, баш зато имамо једну дужност да поведемо рачуна и о нашим односима и са другим земљама и да не стварамо злу крв са државама које би могле на много начина да нашkode нашим интересима.

И, господо, ту скоро у Финансијском одбору пре неколико дана Претседник Краљевске владе г. др. Стојадиновић изговорио је једну паметну реч, дао је једну државничку изреку. Ја знам, да она вама неће годити, али је чујте! Он је изјавио: Јесте, за нас не постоје ни франкофилска; ни германофилска политика, ми водимо југословенску политику, не заборављајући на наше обавезе и на наше савезе које имамо и које смо стекли.

Господо, ја сматрам да су таква схватања о нашем спољнем положају према осталим земљама потпуно умесна, и да је то једна здрава спољна политика, којој ми сви треба да дамо своје поверење.

Господо, г. Воја Лазих данас пре подне у критиковању рада Краљевске владе истакао је једну чињеницу, која не стоји онако како је он изнео. На територији Србије и Јужне Србије важи један пропис грађанског парничног поступка од 1861 год. — § 472, по коме се нашем земљораднику не може да прода извесни земљишни минимум и г. Воја Лазих, знајући као стари деловођа то добро, осуђује Краљевску владу што је земљораднике, дужнике Аграрне банке лишила те законске заштите за дугове, по којој су земљорадници као дужници заштићени по постојећој Уредби о регулисању земљорадничких дугова. Па, господо, ја сматрам да ми колико нас има не смемо да дозволимо да интерес нашег сељака буде изигран и оштећен, јер је то интерес наше земље. Али, господо, када ми добро знамо да је Краљевска влада учинила један одлучан гест, и највећи део сељачких дугова свела за половину, и кад је остатак од 50% определила да се плаћа за један дужи период времена, онда се ја питам, господо, када су то тако минимални дугови који имају да се плаћају у тако дугом временском размаку, да ли је правично и поштено, да се ти и такви дужници крију иза таквих законских одредаба и да ипак кажу својим повереницима да немају довољно и да не желе да плате ни остатак тога дуга?

Господо, говорим о Влади а осећам вашу нетрпељивост и осетљивост. Ја ћу вам дати могућности да мало протестујете. Господо, ја ћу овде навести нека факта, неке чињенице које стоје, љутили се ви или не љутили, признавали ви то или не признавали, јер је то све оно што се не да обићи. Од доласка ове Владе ми осећамо у нашем јавном животу једно ново струјање, један нов дух, осећамо, господо, један нов живот каквог није било раније, осећамо једну нову еру, која нас враћа оним временима када смо уживали пуна, неограничена права и неограничене слободе. Господо, кукамо за законом о штампи, кукамо за слободом кретања а ја, господо, указујем прстом на чињеницу, да у крајевима где ја живим данас може неометано свако у границама постојећих закона да се креће и да разлаже своја политичка схватања и уверења, почев од г. Драгољуба Јовановића па до г. Љубе

Давидовића. Свакоме је, господо, дата могућност да критикује добронамерно рад сваког јавног фактора, почев од Претседника Владе па до последњег пандура. (Анте Ковач: Нека дође у Савску бановину, да тамо држи збор, па ће видети! — Жагор.) Молим господо, мање узрујавања. (Жагор на левици.)

Господо, ми заиста имамо један реакционарни закон о штампи и ја хоћу овом приликом да уложим свој глас заједно са Вама и да замолим надлежне факторе, да се што пре донесе један слободомни закон о штампи. Овај закон о штампи ми смо имали и пре доласка ове Краљевске владе, па смо ипак пре ове Владе у дневним листовима читали једино кретање криминалитета у нашој земљи и ништа друго, тако да је свака јавна реч и мисао била замукла. Данас, пак, господо, иако исти закон постоји, ми видимо једну релативну слободу писања, видимо један слободомнији начин изражавања. Па, господо, тешко вам је признати факт, да је Краљевска влада наследила један наметнути терет са ваше стране, наследила једно наопако решавање сељачких дугова, па да је то тако наслеђе, и тај тако наслеђени терет, једним мудрим, једним одлучним, једним мушким гестом пресекала и решила, не можда идеално добро, али на сваки начин онако како је то једино било могуће и подесно.

Господо, за мене је гласало 75% сељака од укупног броја мојих бирача. Ја сам од људи који се овде ређе виђа на говорници, јер више времена проведем у средини мојих бирача. Отуда позитивно знам да су земљорадници највећим делом задовољни са Уредбом о регулисању сељачких дугова и осећају да им је њоме указана стварна помоћ. (Узвици на десници: Тако је).

Па, господо, ја ћу да вас упозорим на још један по вас горак факат, горак зато, што је то једна добра квалификација за рад Краљевске владе и за њен позитиван резултат. Господо, г. Воја Лазић јутрос рече, да је скок цена аграрних производа последица случајности, а ја, господо, кажем, није то последица случајности, него је, господо, то последица мудрог и паметног рада наше Краљевске владе, а поглавито њеног Претседника. (Пљескање на десници). Ја добро знам како је наш народ поздравео скок цене наше стокe, скок цене нашим житарицама. То је народ, господо, осетио, и ја не знам, како је ове године питање дувана било регулисано у другим крајевима наше земље, али знам да је код мене ове године дуван, а мислим и на другим местима, плаћан четири пута више него што је плаћан 1933 и 1934 године.

Па, господо, морате признати да је незапосленост знатно умањена и да се коракнуло у напред, и у том погледу а пре неколико дана прочитали смо, да је Влада донела једну уредбу о минималним радничким надницама, којом је животни стандард нашег радника побољшала и обезбедила му минимум егзистенције. Сем тога, господо, пре извесног времена имали смо то задовољство, да поздравимо национализацију нашег рударства и наше индустрије, да осетимо и видимо како се ударају нови и здрави темељи нашем рударству и свима другим духуватима нашег привредног живота. Крупна су то дела, дела која ће пружити благодети и вама и нама и нашем потомству. И, кад је реч о томе, онда треба да то поздравимо без обзира на партиско при-

падништво и то са пуном објективношћу, какву изискује важност овога посла.

Да напоменем нешто и о јавним радовима. Ја да споменем факат, да су до последњих годину и по дана крајеви у којима ја живим били у погледу јавних радова пасторчад. Ми смо били без пруга, без путева, без мостова, и без јавних установа. Ова Краљевска влада нашла је начина и могућности да пружи не само обећања него да моме као и другим суседним крајевима пружи много више него ма која влада од ослобођења до данас. (Пљескање на десници).

Ја ћу, господо, и Краљевској влади и вама свима народним посланицима да упутим једну молбу, један апел. Овде пред скупштинским одбором налази се Закон о иступима. Крупна је потреба нашег народа да до тог Закона што пре дођемо. Није то ствар која има неку политичку позадину, нити је то ствар и ћеф адвоката, него је то једна народна, сељачка потреба, да се што пре до тога закона дође. Ми у нашем правосуђу имамо данас једну болесну појаву. Ми видимо и осећамо да је за наш народ у селу правда скупа, да не кажем и недостижна. Господо, донет је кривични закон; кад, ви знате. Тим законом и његовим уводником је на територији на којој ја живим општинским судовима узето право суђења свију ситних кривица и данас се дешава код нас једна тешка појава, која нашег мирног и добродушног сељака тера у очај, наиме да комшија комшији украде или поништи који струк кукуруза, да му преоре бразду па је тада оштећеник принуђен, да би нашао законско задовољење, да за ту багателу пешачи по 30 километара до вароши у суд и да се ту за ту багателу суди. Он је био принуђен и да плаћа високе дијурне за излазак суда на лице места и да се тек после неколико година донесе пресуда, услед оскудице у персоналу код судова, ако ствар у опште не застари. На тај начин народ стиче уверење да нема правде и да се правда може само за скупе новце да купи и да је за њега недостижна.

С обзиром на то што је тај законски пројекат једна добра ствар, ја сам слободан да вама свима упутим један апел, да настанемо заједно са Краљевском владом, да се што пре донесе тај закон, али онако како ће се народу истински помоћи, да се врати право општинским управама да те народне мучице и муке саме суде. (Глас: То Ви у Одбору кажите). Заједно ћемо то урадити г. Калемберу! —

На крају свога излагања ја ћу са неколико речи да се дотакнем једне тешке и незахвалне улоге и мисије, коју је на себе преузела странка којој ја припадам, Југословенска радикална заједница:

Југословенска радикална заједница, признали ви то, господо, или не, — факат је: она је једно велико дело и једна мудра творевина. И колико сам ја пратио наш политички живот, приметио сам да је жеља свих позваних политичких фактора — пре 6 јануара 1929, била та, да се у нашој земљи створи једна оваква или њој слична политичка групација, која ће изићи из верског и регионалног оквира, и која ће да прикупи под своју заставу сва племена наше земље. Господо, и Југословенска национална странка има сличне смерове, ја то признајем; и она тражи да се изиђе из тог уског верског и регионалног оквира. Нека и

она и надаље у томе правцу ради. Ја јој у томе раду желим успеха. Да ли ће она у томе и успети, — то је друга ствар; али се овде не може оспорити факт, да је у Југословенској радикалној заједници претстављен данас и србијански и словеначки део нашега народа и муслимански живаљ у Босни. Кад сам се ја дотакао у мојој глави тога проблема и говорио о њему, морам рећи, да ако узмемо да постоји хрватски проблем, онда морамо признати да би и Босанци још тим више могли рећи, да постоји босанско-херцеговачки проблем. Баш зато и кажем, господо, да је Југословенска радикална заједница узела на себе једну тешку и незахвалну дужност. Ја сам, господо, са свима вама заједно слушао овде један дуел између два наша друга, Бошка Зељковића и Нурије Поздерца. То је, господо, једна веома озбиљна појава, то је једна тешка расна борба. То је појава пред којом ми не смемо да зажмуримо. (*Милан Петковић*: На терену је још горе!) Верујем, и баш зато што је тамо још горе, ми морамо овој ствари погледати право у очи, а не смемо завлачити главу у песак, као за ових последњих 20 година. Ми сви морамо добронамерно да учинимо крупне жртве, и ми одавде и ви отуда, ми из Србије и ви из Босне, а тако исто и пречани и муслимани из Босне и Јужне Србије, а Срби Босанци на првом месту, те да се ови болесни односи једнога дана излече. Видите, господо, Југословенска радикална заједница дирнула је у то осино гнездо. Она је примила на себе ту незахвалну дужност да то питање среди. (*Милан Петковић* упада у реч). Ја потпуно разумем ваш бол и ваше протесте и схватам их потпуно, али вас баш због тога и молим, баш специјално вас Србе—Босанце, патриоте, мученике са вешала, из казамата за време рата, да будете велики до краја. (*Милан Петковић*: Докле?) Српско је племе осуђено да пати и носи крст до краја! (*Узвици*: Докле!) Даваћемо жртве док смо живи; и зато ја кажем: Југословенска радикална заједница понела је и осуђена је да носи тај крст и немојте јој сметати у том њеном великом делу.

О другим њеним акцијама и подухватима нећу да говорим, него хоћу само да вас потсетим на ту њену улогу и да кажем: да овај њен рад, овакав какав је, схватам потпуно и да га одобравам и да ме он и руководи да овој Влади дам своје поверење и гласам за буџет који је поднела. (Бурно одобравање и плескање на десници).

Потпретседник Фрањо Маркић: Има реч народни посланик г. Иван Мохорич.

Ivan Mohorič: Gospodo narodni poslanici, ja neću da polemiziram sa mojim predgovornikom, ali pošto je on sam priznao da nije skoro bio u prećanskim krajevima, ja ću biti slobodan da vam ovde pročitam jedno rešenje sreskog načelnika u Logatcu, koje je dostavljeno mome kolegi narodnom poslaniku g. Stanku Lenarčiću, koji mu zabranjuje pet sastanaka sa biračima, koje je on prijavio, sledećim rešenjem pod Br. 2309 od 12. II. o. g.; Sresko načelstvo u Logatcu. Logatec, dne 12. II. 1937. Gospod Lenarčić Stanko, narodni poslanec, Nova vas, občina Bloke. Na vaše prijave z dne 9/2. 1937, s katere prijavljujete prireditev sestanka političnih somišljenikov s sledećim dnevnim redom: 1. Poročilo o političnem položaju. 2. Hrvaško vprašanje. 3. Likvidacija kmetskih dolgov, za nedeljo dne 14. t. m. od 2 uri popoldne v Ložu v gostilni Bravec ter ob 5 uri popoldne v Starem

trgu v gost. Benčina in v nedeljo dne 21. t. m. Ob 2 h popoldne na Rakeku v gostilni Domicelj, ob 4 h popoldne na Uncu v gostilni Gnezda ter ob 8 h zvečer v Planini v Vilharjevem domu, odločam na podlagi § 11 zakona o društvih, shodin in posvetih iz leta 1931, da se prijavljeni sestanki iz obzira na javni red i mir ne morejo vršiti.

Proti tej odločbi imate prave pritožbe na kraljevsko bansko upravo dravske banovine v Ljubljani, ki jo je vložiti tekom 15 dni po prijemu te odločbe pri podpisanem oblastvu.

Taksa po t. p. 5 z. o. t. v. znesku 20 din. je predpisano vničena na rešitvi. (Glasovi sa levice: Eto to su te velike slobode! — (*Miloje Rajaković*: To je samo jedan izuzetak! — Graja.).

Gospodo narodni poslanici, danas je već treći dan budžetske diskusije i moje kolege dali su sebi ozbiljnoga truda da prikažu aktuelne političke probleme sa raznih gledišta, sa raznih posmatranja, i ja nalazim da u toku ova tri dana uspelo je da se mnoge stvari razbistire i da se postave na svoje pravo mesto. Ja bih zato uzeo slobodu ne samo kao izvestilac manjine Finansiskog odbora nego i iz razloga uravnoteženja budžetske debate da se vratim na predmet koji je zapravo na dnevnom redu t.j. na raspravu budžeta.

Gospodo, mi nemamo jedan običan budžet pred sobom. Da je to tako, dokazuje nam već to što se je g. Ministar finansija kada je pisao svoj ekspoziciju našao pobuden da napiše sledeće: „Podneti budžetski predlog ne razlikuje se ni po svome pravcu ni po svojoj suštini od budžeta koji mu je prethodio. I on kao i sadanji budžet iskazuje iskreno i otvoreno stanje našeg finansiskog kapaciteta i u tehničkom pogledu obezbeđuje budžetsko jedinstvo”. Gospodo, g. Ministar finansija morao je da ima stvarnih i to krupnih razloga da to na prvoj strani svoga ekspozicije napiše. On je osetio da treba ovako da se izražava da odmah na prvoj strani ubedi Narodnu skupštinu, a pogotovu vladinu većinu, da nema razlike između ovog i ranijeg budžeta. Međutim, kad je dočimje, u sredu, dao plenumu svoj ekspoziciju ovde, on je priznao da je taj budžet povećan za 625 milijona dinara. Dakle, jedanaest puta toliko koliko je bio povećan prethodni, koji je bio povećan za svega 57 milijona dinara. On si je dao u sredu velikog truda da prikaže celu impozantnu fasadu budžeta i stanje naših državnih finansija, i on je odustao od polemike, koju sam očekivao, naime sa izveštajem manjine Finansiskog odbora, koji je cifarski tačno razraden, koji je lapidaran, koji je naveo ceo niz ubedljivih i frapantnih razloga za stav koji je manjina zauzela.

On je pokušao da nas uveri da ima izvesnih znakova po kojima je naša privreda oživela, dapače, da se ona jača, šta više da ima i poleta u njoj i da opravdava nade na optimističko posmatranje situacije. A pored toga kao jednu značajnu činjenicu naveo je, da sve to oživljenje reklamira kao zaslugu sadašnjeg režima, kao zaslugu Vlade dr. Milana Stojadinovića.

Gospodin Ministar finansija bio je u svome izlaganju u sredu ovde pred nami veoma nepotpun i veoma jednostran. On je iz svoga filma, koji je ovde pred nami prikazao, cenzurisao sve ono što bi moglo da pokvari „hepi end”, da završi sa priznavanjem umesnosti povećanja budžeta i onih kreditnih operacija koje se u Finansiskom zakonu pokazuju. Gospodin Ministar suviše dobro poznaje sve nedostatke i sve nepovoljne strane naše privrede, ali mu nije ni-

kako išlo u račun da ovoga puta i o tome nešto malo govori, jer to nije bilo spojivo sa tezom koju on ima da brani.

U kakvoj situaciji je građen naš budžet? Naš budžet, koji je pred nama, građen je u jednoj situaciji gde se naša privreda nalazi, posle pet godina posledica jake krize, potpuno osiromašena, potpuno iscrpljena, gde se jedva pokazuje neki znak života, posle četiri godine umrtvljenja zbog narkoze koja je bila data našem narodnom privrednom organizmu moratorijumom.

To je situacija na unutrašnjoj strani. Ako posmatramo međutim spoljnu situaciju, u kojoj je ovaj budžet raden, vidimo da je ceo svet zahvatila jedna groznica naoružanja i da se ne pita kakve pare treba da se mobilišu za svrhe, da se osigura bezbednost države. Kao treći akcesorni momenat bio je najzad taj, da smo imali izuzetno jednu dobru žetvu, a nije važno da smo mi imali dobru žetvu, nego da je druge države, naši susedi, nisu imale i da je prema tome ta dobra žetva mogla da nađe vrlo dobru prodnu.

Pod ovim okolnostima ovaj budžet je sastavljen i rešeno da se cifre povećaju i da se angažuju zajmovi na svima stranama u vidu nabavaka i u vidu kreditnih operacija bez obzira koliko to iznosi i bez obzira ko, kad, kako i na koji način treba da te zajmove plati.

Gospodo, na taj način se išlo na posao. Treba samo uočiti cifre pa videti kakve su bile posledice opšte svetske krize u našoj privredi. Sva okona privreda po celom kontinentu počela je već u 1933 godini da se oporavlja; u 1934 godini nalazimo u celoj Evropi znakove veoma znatnog poboljšanja, a kod nas nastupa to poboljšanje, i to kao izuzetna posledica dobre žetve, tek u 1936 godini. Zbog čega se je proces oživljavanja kod nas tako odugovlačio. Vama je poznato da je tome kriv moratorijum, koji je 1932 godine donet kao provizorium, a koji je stalno produžavan, jer ni jedna vlada nije htela zagristi u tu kiselu jabuku i da reši kreditno pitanje i pitanje seljačkih dugova.

G. Ministar finansija je počeo zapravo svoj ekspeze na taj način, što nam je prikazao povećanje privredne aktivnosti na berzama i građevinskoj delatnosti. Ali, gospodo, zbog čega je građevinska delatnost u prošloj godini ojačana. Mi znamo da je u prošloj godini u veliko nastupio jedan zahvat groznice devalvacije u celom evropskom kontinentu i da je tu bila opasnost da će devalvacija u jednoj zemlji zahvatiti devalvaciju u drugoj zemlji i da i mi nećemo moći izbeći toj opasnosti. Tako je nastupilo i kod nas, da su oni, koji su došli do mobilnoga novca i koji su uspeli da spasu makar i sa gubitkom nešto od svoje imovine iz banaka i štedionica, smatrali da mogu to povoljnije i sigurnije da investiraju u nekretnine, da grade razne građevinske objekte i samo tome begu od dinara imamo da zahvalimo ovu potenciranu građevinsku delatnost, koja se ovde pojavljuje. Ja se, gospodo, tome i ne čudim, jer dok ima mogućnosti da se od jednog građevinskog objekta dobije renta, knjiga iznosi 7, 8, 9 i 10%, onda je interes svakoga štediša da posle dobrog iskustva sa bankama, ne deponira svoj novac još jedanput na rizik da može izgubiti sve ili da će možda morati da proda svoje uložne knjige za 50%, ili da danas dobije kamatnu stopu 2—4%, da se potruži za veću i pouzdaniju mogućnost ukamaćenja. To je prva teza koja pokazuje da građevinska delatnost nije produkt so-

lidnih elemenata, nego da ima svoj izvor u tome što su prilike u našem kreditnom sistemu toliko nesredene i dezolantne, što je on u potpunoj deruti, i što ne može da pruži mogućnost ukamaćenja koje se može drugde da postigne.

Gospodo, što se tiče žetvenoga prinosa tu su takode citirane cifre, koje su impozantne i koje se periodično pojavljuju, i mi smo uspeli da tako tu žetvu unovčimo da imamo sada jednu polovinu milijarde potraživanja na kliringu od Nemačke i Grčke.

I vi ste pre nekoliko dana čitali u novinama da je naša delegacija nesvršena posla morala da napusti Berlin, jer kad su čuli u Berlinu da ćemo biti prinudeni ako se ne ubrza rad na likvidaciji tih naših klirinških potraživanja, ograničiti izvoz u Nemačku, da su u tome momentu Nemci prekinuli sve pregovore sa nama. Mi imamo potraživanje u Italiji 50 miliona lira iz vremena pre sankcija, potraživanja za koja ne znamo kad ćemo moći da ih naplatimo. Sada znamo sigurno samo toliko da smo izgubili na vrednosti kod tih potraživanja 40% zbog devalvacije lire.

Pod ovakvim uslovima naime da mi dajemo bezkamatni zajam Nemačkoj u vremenu kad ona vrši naoružanje, i da joj dajemo našu stoku za konzerve, mi ćemo uvek moći plasirati naše produkte uz tako neizvesne uslove. Višak koga naša agrarna produkcija može da da, možemo uvek pod takvim uslovima da plasiramo. Ali pitanje je, kako dugo možemo da to radimo, i da li je interes države da to uopšte radimo. Gospodin Ministar finansija spomenuo je i potrošače u zemlji. Mi znamo da tri četvrtine naše zemlje nema viškova i da ne mogu da izlaze na kraj sa sopstvenom produkcijom agrarnih produkata i životnih namirnica. I tih potrošača možemo uvek imati, ali ako se prouči malo statistika vojvodanskih mlinova videće se da ti potrošači ni onda kad im se za 75% spusti vozarina na železnici nisu u stanju ni ovako 25% spuštene vozarine da plate i traže i zajam da mogu da nabave kukuruz, a o pšeničnom brašnu ne može biti ni govora. I tu vidimo da Ministarstvo saobraćaja mora da doprinese 35 miliona dinara na smanjenoj vozarini za to da se sprovede svako-godišnja akcija, ona akcija koja se obično sprovodi kad treba da se pomognu kukuruzom izbori. Tada mora 35 miliona da se podnese na razlici vozarine, da se ti pasivni krajevi ishrane, a i iz drugoga fonda to jest cementnog fonda mora da se da druga tangenta, drugi kredit da se pasivni krajevi bar sa kukuruzom donekle, iako u nedovoljnoj meri, snabdevaju. Prelazim preko toga što se uvek na partijski koeficijent iskorišćuje, i ako bi organizovana pomoć pasivnih krajeva drugo iziskivala. Ja žalim što se nije našao sistem, što se nije našao neko pobuden da organizuje pomaganje pasivnih krajeva nezavisno od svih današnjih aspiracija. Da tu akciju za pasivne krajeve postavi na drugu realniju bazu, pozitivniju i konstruktivniju, pa da ti krajevi ne budu upućeni na milostinju nego da se podiže kućna delatnost ili da se zavode melioracioni radovi, pa da se na taj način stvara kupovna sposobnost tih krajeva, pa da se na taj način osposobe da budu u stanju da sami kupuju hranu pa da mogu oni da podnose i transportne troškove, i to i za bolju hranu, a ne samo za kukuruz.

Tako, gospodo, izgleda što se tiče žetvenog prinosa i unovčenja žetve.

Sad prelazimo, dalje, na nove radnje i preduzeća. Tu je g. Ministar finansija izneo koliki je broj radnja povećan po pojedinim područjima komora. Ali ovde nije naveo Dravsku banovinu, jer sam mu ja za Drav-

sku banovinu ranije bio prezentirao cifre, koje su negativne. U Dravskoj banovini imalo je u zanatljivstvu u toku kriznih godina 1932 do 1935 prijavljenih zanatskih radnja 4.202, a objavljenih 7.974, dakle smanjeno je 3.772 radnje. Kao što vidite, obrnuta pojava od onoga što vidimo drugde.

Trgovačkih radnja u istim godinama bilo je prijavljeno 3.156 radnji a objavljeno 7.278 radnji, dakle i ovde je broj smanjen, i to za 4.122 radnje.

Prema tome, ne može se generalisati o poboljšanju na celu zemlju, nego vidimo da mnogi krajevi imaju obrnutu situaciju.

Zbog čega je ovde u Srbiji relativno broj radnji u porastu? Zbog toga, jer je zakon o radnjama, koji je stupio na snagu 9 marta 1932 godine, ukinuo zakon o seoskim dućanima još iz sedamdesetih godina prošloga stoleća, prema kome se nisu mogle na selu obavljati i otvarati trgovačke radnje. Bila je određena kilometarska distanca od gradova u kojoj su mogli da se otvaraju samo mali seoski dućani, koji smeju da prodaju svega 6 artikala. Sve ostalo bilo je skoncentrisano u gradovima.

Sada je ta koncentracija prestala, trgovina je počela da se dekoncentriše. Ali pogledajte vi sada čaršiju po gradovima. To je danas jedna kulisa, koja je potpuno prazna, iza koje nema ništa drugo nego lepa reklama.

Ta dekoncentracija ne znači jedno jačanje. Naprotiv i za potencijal našeg urbanizma i za sve vrste ustanova kulturnih i socijalnih u gradovima znači jedan minus, jer se privreda širi na selo, ali uostalom promet nije u toj srazmeri porastao.

Broj radnji porastao je u borbi za životom, u borbi za egzistenciju, a mi znamo da su danas sitne radnje proleTERSka preduzeća. Ko to ne veruje, ja ga žalim, ali može lako da se uveri.

G. Ministar je dalje govorio o saobraćaju. On je još pre toga naveo da je u toku 1936 godine osnovano 44 novih akcionarskih preduzeća sa 157 miliona dinara akcionarskog kapitala. On je dodao da je to pretežno rudarski, a mi znamo da sama čista dobit od Trepče iznosi više nego povećanje akcionarskog kapitala za celu zemlju i da ako Trepča nije mogla da izvozi do punog iznosa svoju zaradu, mogla je da apsorbuira svo povećanje koliko je ovde navedeno kod podizanja i osnivanja novih akcionarskih preduzeća.

U pogledu saobraćaja g. Ministar finansija naveo nam je jednu impozantnu cifru od 39.000 natovarenih vagona, koliko se je saobraćaj povećao. Ja sam malo zavirio u najvažnije podatke, koje je za 10 godina publikovalo Ministarstvo saobraćaja ovih dana. Ja tu vidim sledeću situaciju.

Železnice su imale 1926 godine prtljaga 21.951 tonu, a 1935 godine — to je poslednja godina, koja je u statistici navedena — 6.000 tona. Dakle od 21.000 spali smo na 6.000. Brzovozna roba 110.000 tona u 1926 godini, a u 1935 godini 58.000 tona. Sporovozna roba 1926 godine 15 miliona tona, 1935 godine 9 miliona i 700 hiljada tona.

Dakle, gospodo, mi smo ovde kod privatne robe osetno pali, ali međutim režijska roba je porasla od 2 miliona 100 hiljada na 3 miliona 100 hiljada tona. Dakle režijska roba je porasla za 50%, ali ono što plati — ja pretpostavljam da privatna roba plati, ona je pala kod prtljaga na 30%, odnosno kod brzovozne za 50%, kod sporovozne za 40%.

E, ovako, gospodo, ispada ta analiza, ako se iza fasade malo osvetle prostoriije, koje se iza nje nalaze.

Ako god. 1932 uporedimo sa god. 1935, onda vidimo da je privatna roba porasla za 73 miliona neto kilometar tona, a režijska za 75 miliona neto kilometar tona. Posledica je toga, da danas od naše spoljne trgovine kod izvoza 70% ide vodenim putem, a samo 30% ide železnicom, a mi imamo u Dravskoj banovini tu sreću, da nemamo plovnih reka niti mora i da plaćamo ceo ovakve politike.

Gospodo, kod uvoza je situacija samo za 2% bolja. Tamo 68% ide vodenim putem, a 32% ide suvozemnim putem.

Tako vidite, gospodo, da i ovde, ako se cifre analiziraju, ne vidimo da je ovaj prividni spoljašnji znak, ovaj efekat, koji Narodna banka toliko nekritički u publikacijama svoga Odeljenja za studije prikazuje, uvek ostvaren. Gospodo, mi imamo mnogo materijala i za vojsku, koja ima naročitu sniženu tarifu, to je jedna desetina od normal tarife, međutim i to je natovaren vagon i tih pošiljaka nema malo.

Mi moramo malo kritičnije da posmotrimo situaciju, i onda kad tako zavirimo u te cifre, mi vidimo, da moramo da znatno reduciramo taj optimizam i da postavimo stvari na svoje mesto.

Gospodo, ja sam vam već rekao, šta je posledica toga. G. Ministar je kazao da naše rečno brodarstvo napreduje. Kako to rečno brodarstvo napreduje, to je on pokazao u poslednjem prikazu budžetskih prihoda i rashoda, jer je tamo bilans za račun plovidbe ispao beo, dakle nije efekat njen prikazan. U završnom računu 1934/35 godine svega ukupno daje 2 miliona dinara. Ako se pomisli, koliko smo prošle godine odobrili zajma za Rečnu plovidbu, i koliko bi kamate za tih 30 miliona iznosile, možete računati, kakav je to rentabilitet od 2 miliona dinara.

Ali Rečna plovidba ima jednu kolosalnu karakteristiku, da suzbija državne železnice, dakle ne samo da ona zaraduje, nego i kviri posao i bilans železnica.

Sad, gospodo, dolazi naše pomorsko brodarstvo. Naše pomorsko brodarstvo je bilo zaposleno. Ono je toliko nedovoljno, da ne može ni da deservira naše potrebe spoljne trgovine. Mi smo imali jedan volumen pomorske trgovine u 1935 godini od 24 miliona tona, od toga je bilo bruto uvoza 6 miliona, izvoza 18 miliona. Od toga je išlo pod jugoslovenskom zastavom za tuzemstvo 7.400.000 a za inozemstvo 7.200.000 — ukupno 11.900.000 — A pod italijanskom zastavom naša roba, koja je morskim putem išla, iznosila je za 1935 godinu — jer situacija za 1936 godinu nije publikovana, — 9 miliona tona, i osim toga učestvuje još 14 stranih paviljona u našem pomorstvu.

U prošloj godini bila je Abisinija i druge komplikacije u Sredozemnom bazenu, i nemojmo se čuditi, da je ta tonaža, koja nije dovoljna da deservira i ovo malo, što mi sa skandaloznim uredajem luka i očajnom vezom sa pozadinom možemo da izvozimo, niti ovo malo ne može da u potpunosti deservira. I tu mislim da uopšte ne može da se postavlja pitanje, da li je naša mornarica zaposlena, ili nezaposlena.

Gospodo, sad dolazimo na uloge na štednju. Kod uloga na štednju moramo malo više da se pozabavimo. Tu je ovde rečeno: U toku 1935 godine uloženi na štednju su povećani za 340 miliona, a u 1936 god. za 551 milion. Na drugom mestu nam je rečeno, da je od ovih 340 miliona, koliko je ukupno uloga na štednju, preko 2/3 apsorbovano od strane Poštanske štedionice i Državne hipotekarne banke.

To mi daje povoda, da moram da vam malo obrazložim kreditnu politiku, koja se vodi sa uložcima na štednju kod ovih dvaju zavoda.

Poštanska štedionica imala je uloga na štednju 1926 godine 8 miliona dinara; 1930 godine imala je 209 miliona dinara; 1932 godine 442 miliona dinara; 1933 godine 564 miliona dinara; 1934 godine 718 miliona dinara; 1935 godine 850 miliona dinara; 1936 godine 982 miliona dinara. Dakle može se kazati okruglo 1 milijardu.

Pored toga kod čekovnog prometa bio je talog, koji je ostao tamo kao uložci — u 1936 godini na kraju 1,466.000.000 dinara, dakle ukupno sa štednjom 2,448.000.000 dinara.

Tome treba dodati još Hipotekarnu banku. Hipotekarna banka imala je 1926 godine 188.000.000 dinara; 1932 godine imala je već 724.000.000, 1936 godine dostigla je 1,169.000.000 dinara. Ako tome dodamo još stanje fondova, dobijemo ukupnu cifru 2,981.000.000 dinara, ili ukupno ova dva zavoda imaju danas 5,429.000.000 dinara.

Ako to uporedimo sa cifrom od 10 milijardi, koliko je prema ovom poboljšanju, koje je g. Ministar finansija naveo, vidimo, da ta dva mamutska zavoda danas već otprilike 54% apsorbiraju ukupne štednje.

Gospodo, to najzad ne bi bila nesreća, da oni vode jednu politiku, kakva se politika očekuje u interesu opšteg stanja naše privrede, i u interesu onih krajeva, u interesu onih ulagača, od kojih zapravo taj novac potiče. Međutim šta vidimo?

Ta dva zavoda danas su glavni rezervoari i najveća opasnost za g. Ministra finansija. Ja bih voleo da nikada nisu došli u njegovu kompetenciju, jer danas je to taj vrtlog, koji ga stalno dovodi u opasnost bezplanskog zaduživanja, iz koga zagrljaja on neće nikada moći normalnim putem da se oslobodi. Mi vidimo, gospodo, kod Poštanske štedionice da je državnoj blagajni i državnim nadležstvima od ovog novca, koji sam maločas naveo, pozajmljeno, po najnovijem bilansu, koji je ovih dana publikovan, jedna milijarda 176 miliona dinara, a celokupnoj privatnoj privredi 128 miliona, dakle ciglo jedna desetina. To je ekonomska uloga koju taj veliki zavod sa 75 milijardi godišnjeg obrta provodi. Gospodo, od te jedne milijarde 176 miliona kroz budžet je regulisano samo 600 miliona, a sve ostalo visi u vazduhu. Kakvo je to jedinstvo budžeta, kada pola milijarde visi u vazduhu, gde nema nikakvog ovlašćenja u Finansijskom zakonu, da svako nadležstvo po svojoj kreditnoj sposobnosti, koja uopšte ne postoji, može s odobrenjem g. Ministra finansija, odnosno Ministarskog saveta, da zaključuje zajmove. Kuda to vodi? Je li takva politika mogućna. Da li to znači oživljavanje narodne privrede, ili apsorbovanje i za neplodne svrhe popunjavanje blagajničkih manjaka. (Na levlci pljeskanje). Državna hipotekarna banka i Poštanska štedionica to su danas dva glavna zavoda koja provode tezauraciju. Mi vidimo da kod Državne hipotekarne banke gotovina iznosi 31-XII-1935 godine — jer bilans za 1936 godinu je u štampi i nisam ga mogao dobiti — 509 miliona dinara. To znači pola milijarde neplodnog novca. Kod Poštanske štedionice 1. januara 1936 godine gotovina je iznosila 275 miliona, 15. novembra 617 miliona, 15. decembra 553 miliona dinara. Samo kod ova dva zavoda možemo uzeti da je prosečno 1 milijarda držana u kasama, koja je otrgnuta plodonosnom saobraćaju, koja je otrgnuta privredi, koja ju je i stvorila i koja je i

daje. Mi vidimo kako se rapidnim tempom apsorbuje od ovih mamutskih zavoda naš novac, i ja se sa zebnjom pitam kada će oni da povuku i apsorbuju u sebe i onu poslednju paru koja je do sada služila privredi i bila još u privatnim zavodima. Ja mislim da to vreme nije više daleko. Jer mi smo videli da se naša privreda i njeno novčarstvo spasava samo administrativnim merama i da mu se dao poslednji ubod i udarac baš Uredbom o zemljoradničkim dugovima, gde samo u Dravskoj banovini kod tamošnjih štedionica i zavoda ima da se otpiše 73 miliona. Da se otpiše jednom Uredbom 73 miliona, ja ne znam ko ima kuraži da uzme tu odgovornost na sebe. I veće Dravske banovine, koje je imenovano i koje je u službi današnjeg režima, primilo je ovih dana jednu rezoluciju, koja ukazuje na očajno stanje tih štedionica, koje se nalaze pred pitanjem: tu bi or not tu bi — biti ili ne biti! Jer one sa zebnjom očekuju kada će da nastupi njihov kraj. To je gospodo, stvarano kroz dve-tri generacije, sa teškim mukama. (Pljeskanje na levlci). Niko nema prava da digne svoju ruku i dovede u pitanje opstanak onoga što nam je dalo mogućnosti da izdržimo veliku borbu protiv Italijana, protiv Nemaca, protiv germanizacije, i da smo stvorili ono malo što smo imali samostalnosti. Dalje, g. Ministar finansija govorio je onda o izvozu stoke, stočnih proizvoda i voća na strana tržišta. Gospodo, danas izvoziti na strana tržišta, to je predati svoju svojinu u Božije ruke. Ali da bi to bilo barem u Božje ruke nego su to ruke Narodne banke. Gospodo, zamislite vi samo kako prolazi jedan naš izvoznik! Vi znate da Narodna banka ima pravo da uzme 50% od valute koju prima izvoznik za izvezenu robu. Ako je naš obrt sa inostranstvom 4 milijarde, onda 50% su 2 milijarde. To se obračunava po zvaničnom kursu. Taj zvanični kurs diferira od berzanskog kako kad i kako gde, ali možemo da računamo 10—15%. Gospodo, 10%—15% na te dve milijarde je 200 do 300 milijona a to je prihod koji nije nikada kroz budžet sproveden a koji uzima Ministar finansija za one razlike koje mi vidimo u budžetu u valuti kod raznih pojedinih resora a koje stvaraju za njega jedan prihod koji je jedna poreza na izvoz koji se kod nas naplaćuje u vreme kada druge države daju izvesne premije i svemoguću povlastice i javni kredit. (Odobranje na levlci).

Ali ne samo to, gospodo, mi imamo te famozne kliringe o kojima je g. Ministar finansija govorio. Kod nekih kliringa smo aktivni a kod deset smo pasivni. Pasiva, kako nam je naveo, iznosi 415 milijona a aktiva 490. Međutim ako smo aktivni prema Francuskoj, prema Švajcarskoj ništa vam ne pomaže; vi do realizacije ne možete doći. Ako smo aktivni prema Nemačkoj, prema Grčkoj, mi imamo danas svojih 25 ili 26 miliona rajhsmaraka potraživanja u Nemačkoj, ali do tih para ne možemo doći. Danas se otvoreno govori, ako ste u inostranstvu, u Tirolu, u Austriji, u Švajcarskoj vi ćete čuti kako stoji sa markom. Tamo je privredna diktatura. Ona je mnogo jača kod nas i može jednog dana da se dogodi isto što se dogodilo sa Švajcarskom i Francuskom, sa francuskim frankom, što se dogodilo i sa drugim valutama u sredenijim zemljama, da bude dekretirano i mi možemo ovde stotinu milijona sa potezom pera da izgubimo.

Gospodo, kakva je to privredna politika, kakav je to uspeh i zasluga, ja vas pitam, ako mi ovde u neizvesnosti nestrpljivo čekamo kada ćemo moći

po jedan ček na berzi da prodamo, da ga unovčimo, To je rizik veliki i ako o tome govorite u čaršiji, ako govorite sa onima koji to osećaju na svojim ledima, oni će vam kazati kroz kakve su muke prošli i najzad poslovi su se poslednjih godina završavali sa velikim gubitcima.

Ja mogu sa sigurnošću da vam kažem da je znan deo ako ne potpun iznos rezerve iz boljih godina da su one konsumirane gubitcima, koje smo pretrpeli delimično i zbog devalvacije a delimično zbog promenljivih intervalutarnih odnosa i čekanja. Jer, zamislite na pola milijarde potraživanja koliki je tu gubitak samo na kamatama ako se mora da čeka. Narodna banka misli da bankarsko tehničkim merama može da doskoči toj stvari. To je čista zablude. To je iluzija. Ne može se bankarskim merama doskočiti u toj stvari. Zavela se kontrola uvoza i to je išlo samo na pola. Mesto da se pristupi u vreme kada jedna klasična zemlja kao Engleska kontingentira svoj uvoz, kada se ona cenka sa Australijom, sa Kanadom, sa svojim dominionima sa kojima je vezana po Otavskom sporazumu, kada se cenka za svaki kilogram koliko će dati kontingenata, nama se u Skupštini tvrdi da ekonomska i finansijska politika Kraljevske vlade nije doktrinarna, mi zadržavamo jedini u svetu ovo klasično načelo, i mislimo da mi sebi možemo dozvoliti neograničeno najveće povlašćenje. Ne trebamo mi nikakve, kontingente, kaže Vlada. Kako to respektuje inostranstvo i šta nam daje za to? Ništa. Međutim mi bi imali ovde najefikasnije sretstvo da naše mušterije dovedemo do toga da drugičije poštuju i honorišu prođu naših agrarnih proizvoda.

Gospodo, mi smo u završnom računu pokazali budžetske uštede. O toj stvari treba govoriti. Zaista, ako sravnimo ove dve godine za koje imamo završne račune mi vidimo da je bilo od prilike, ako se ne varam 1935/36, prema 1934/35 za 251 milion bolja naplata prihoda. Ali, gospodo, šta znači to da je godina završena sa uštedom? Ja mogu da završim sa uštedom ako poručim materijal za tekuću potrošnju na kredit, ja mogu da budem aktivan, ja mogu da zavaravam javnost da sam postigao uštede. Ali sada da razgledamo kako izgleda to fiskalno rasterećenje sa kojim se toliko ponosi sadašnja Vlada.

Ja ću da vam navedem samo najkrupnije cifre. Imao sam za upoređenje završni račun za 1934/35 i budžet taman kada je sadašnji režim preuzeo vodstvo poslova u veliko i sadašnji budžet za 1937/38 godinu. Zemljarina proračunata u završnom računu 456, ostvarena 441, za 1937/38 predviđena 460, dakle na istoj liniji. Kod kućarine predviđeno 280, ostvareno budžetom 280 itd. Ali sada dolazimo do cifara koje su interesantnije. Porez na poslovni promet završni račun predviđa 490; ostvareno 500, budžet za 1937/38 760 dakle više 260, jer mi znamo da je u prošloj godini, kada nije bilo opozicije, kod budžetske rasprave vladina većina izglasala, ne znajući da to glasa, 25% povišenja ovoga poreza, a onda je g. Ministar još malo pripazio da uredbama malo dotera naplatu, organizuje i dotera fiskalni efekat; koji sada pokazuje ovde povećanjem od 500—760 dakle to jest za 265 miliona dinara.

Kod taksa vidimo ostvareno prema završnom računu 666 miliona a sada je predviđeno 819 miliona, dakle povećanje od 153 miliona. Kod vozarinskih taksa predviđeno je 220 miliona prema završnom računu, a sada 300 miliona. Kod carina ostvareno je 660 miliona, a sada se predviđa 868 miliona. Dakle

više 208 miliona. Kod Monopola ostvareno je prema završnom računu 1 milijardu 537 miliona, a sada je predviđeno 1 milijarda 911 miliona, dakle plus od 374 miliona.

Gospodo, ako učinimo zbir onoga što je ostvareno u Glavnom završnom računu i što je predviđeno u sadašnjem budžetu, dodemo do krupne brojke od 1 milijarde i 300 miliona dinara, što je svakako lepa i impozantna cifra. Ako dodate opterećenja, koja rezultiraju iz valutnih diferencija pri izvozu kod Narodne banke, onda ćete videti da opterećenja, koja kani sada i Ministar građevina i Ministar socijalne politike da navali na privredu, da to ukupno iznosi 1 milijardu i 760 miliona i to sve bez zaduženja koliko prolazi kroz letošnji budžet i Finansijski zakon a koje iznosi oko 10 milijardi.

Vidite, ova Narodna banka, koja dekretira, — zapravo nikada ne možete saznati ko dekretira, jer Narodna banka kaže, nas se to ništa ne tiče, to je naređenje Ministra finansija, a Ministar finansija odgovara, oni su akcionarsko društvo, ja ne mogu ništa da poručim, — ova Narodna banka, koja je mačehinski postupala sa našim izvoznicima, ona je uspela, da u toku od pet godina krize, otpiše na akcijskom kapitalu koji iznosi svotu od 180 miliona dinara, bez prošle godine, 196 miliona. Gospodo, jedan emisioni zavod upotrebljava krizu da otpisuje u celosti svoj akcijski kapital a i više.

Ta Narodna banka danas pruža celoj našoj privredi jednu milijardu i 531 milion dinara eskontnih zajmova, a po lombardu 261 milion. I, sada se izdaje jedna Uredba o zemljoradničkim dugovima, u kojoj se kaže: „Novčani zavodi, koji će dobiti od Privilegovane agrarne banke obveznice, oni će je moći kod Narodne banke lombardovati i ja vas pitam, kako će lombardovati te obveznice, koje će iznositi u svakom slučaju 1 milijardu i 500 miliona, pa čak i više, kako će da uokvire sadašnje odredbe o lombardu i odredbe sadašnjeg kredita, koji iznosi 260 miliona dinara. Tu je počinjena takva stvar, da ja ne nalazim parlamentarnog izraza, kako bi nazvao ovu uredbu Uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova.

Sad dolazimo na mere za oživljavanje narodne privrede i novčanog prometa na — javne radove.

Gospodo, ja nalazim da je to preterano ako se hoće reklamirati javni radovi za sadašnju Vladu kao njenu glavnu zaslugu. Mi znamo kada su sklopljeni ugovori sa društvom „Batinjol — Société européenne i ostalim društvima koja grade železnice. Oni još i danas grade i g. Ministar saobraćaja je izjavio da će predati saobraćaju 400 kilometara pruge baš na osnovu tih ugovora. Ti su ugovori dakle od ranije. Dalje, još pod Srkuljem stvoren je fond od trošarine na cement kod Ministarstva građevina koji služi takode za javne radove i ishranu pasivnih krajeva. Dakle i to je od ranije. Zatim dolazi jedna milijarda unutrašnjeg zajma za javne radove. Pa to je bilo u izbornom proglašenju i mi smo sa tim vršili najveću agitaciju! (Odobranje na levici.) I to je dakle od ranije vlade. I, gospodo, ova je Vlada samo sprovodila reviziju ugovora sa železničkim društvima i g. Spaho je prošle godine rekao prema stenografskim beleškama: Mi smo vodili pregovore ali nismo potpuno uspeli. Ja mislim da je ova stvar toliko interesantna, pošto smo vezani za jedan niz godina, možda za čitavu jednu generaciju da otplaćujemo te dugove, da bi bilo od interesa za širu javnost, a naročito za parlamentarce da saznaju, ko je bio u tome poslu, šta je ko tražio, kako su pregovori tekli, gde se je

uspelo a gde nije i zbog čega se nije uspelo u tim pojedinim momentima, i da li postoji danas mogućnost da imamo u tome pogledu još nešto očekivati.

Gospodo, ja nalazim da ovaj fond koji je svoje vreme pod drugim pretpostavkama osnovan kod Ministarstva građevina, da njemu više nema mesta. Ako se danas želi da se oživljuje privreda ne treba da se opterećuje tako važan artikal kao što je cement sa 3000 dinara trošarine po vagonu. Ako već uzimamo milijardne zajmove za javne radove onda neka se briše tako neracionalno opterećenje najvažnijeg građevinskog materijala kao što je cement.

Ali sada dolazimo na samu suštinu kompleksa pitanja, koja se nameću kod javnih radova. Mi nismo nikada bili u mogućnosti da govorimo o programu javnih radova, o prioritetu, o načinu izvođenja radova, o racionalnosti, o uslovima, a pogotovu o političkom delu javnih radova. I, gospodo, šta se dešava? Mi imamo jedan banovinski fond za javne radove. Ti fondovi bili su najjači pritisak kod opštinskih izbora i kazalo se: sutra si otpušten ako ne glasaš za Vladu. (Odobranje na levisi.) Gospodo, nisu javni radovi tu da budu partiski instrumenat za akviziciju glasova. To mora da se po sasvim drugim kriterijumima prosuđuje i sprovodi. (Odobranje na levisi.)

Što se tiče fiskalnog opterećenja ja sam naveo cifre. Ja sam izneo i Okružnicu Dravske finansijske direkcije o transferaciji i egzekucijama i hteo bih da dodam samo još jednu stvar. Ja žalim Gospodina Ministra finansija koji je potpuno izgubio iz ruku svaku vlast nad svojim podređenima.

Šta danas rade banovine, šta danas rade gradske i seoske i druge opštine to je jedna potpuna finansijska anarhija. Gospodo, mi smo na najboljem putu da opet dodemo u srednjovekovne odnose, i danas jedan delegat iz Skoplja iz Udruženja trgovaca konkretno mi je pokazao kakve postoje carinske barijere unutar zemlje. Roba se kod trošarine diskriminira, a Ministar finansija nije u stanju da učini tome kraj. Gospodo, ovako ne može da ide dalje da to svako uzurpira, također neke vrsti prava za finansijsku politiku, finansijsku politiku drugog stepena i trećeg stepena. Gospodo, ovde mora jedanput da se stvori red, da bude uspostavljen autoritet, da bude skladnosti u svima stvarima. Ministarstvo finansija primilo je dovoljno informacija i to znaju svi referenti Ministra finansija, ali do danas je nedostajao Ministru taj politički autoritet da on to sa finansijskog gledišta reguliše što je ne samo oportuno nego je i neophodno potrebno da to politički sprovede. On to nije u stanju i tu je potpuno izgubio krmilo iz ruku.

Gospodo, govorio nam je g. Ministar finansija o 300 uredbi, g. Ante Kovač bi skoro nešto dodao na to. Od ovih 300 uredbi je 55 privrednog, ako se ne varam, a 19 finansijskog značenja. Gospodo, od svih tih uredbi mi smo u Finansijskom zakonu primili i ozakonili 29. Ja se baš pitam kako su primljene baš ovih 29 uredbi a gde su ostale ostalih 9/10. Bilo bi od interesa da i ostale primimo na znanje, jer primanje na znanje nije baš tako težak zakonodavni rad. Ali ja se sećam da je ovlašćenje za uredbu bilo dato u cilju oživljenja privrednoga aktiviteta i sredivanja ekonomskih prilika. Takvih uredbi takođe je bilo svega 55, dakle za 55 je bilo ovlašćenje. Sada bi bilo interesantno da čujemo za ostale uredbi na osnovu čega su donete. Gospodo, ja se ne sećam da su date uredbi za fiskalne terete naročito ne da se subrogira njima poreski zakon,

čak da se menja poreski zakon i prema tome uvođenje finansijskih tereta ne bi moglo da se kaže da je u potpunom skladu sa ovlašćenjem. Toliko u pogledu tih uredbi, ali da se zadržim na jednoj koja je najvažnija od njih to je Uredba o likvidaciji zemljoradničkih dugova. Tamo npr. se menja Zakon o Privilegovanoj agrarnoj banci. Ljudima kojima je zakonom garantovano 6%, njima se reducira ukamaćenje akcija na 3%. Tamo se menja i Zakon o Narodnoj banci, što neće nikada biti sprovedeno. Tamo se menjaju i pozitivni sudski propisi i ja se pitam kako to može sve da bude jednom uredbom. Ako bi jedan od Vlade išao na Univerzitet i slušao predavanja i čuo mišljenja pravnika on bi se zaprepastio kako ovi naučnici govore o tom opasnom putu na kojem se nalazi naša legislativna tehnika. Gospodo, ja mislim da bi bilo već krajnje vreme da se malo pripazi na ove akte koji su na najboljem putu da nas diskreditiraju.

Gospodo, šta je pozitivan efekat svega toga? I posle likvidacije dugova, Gospodin Ministar toliko je postao skroman, da se danas zadovoljio da nam kaže: 38,000,000 dinara ušlo je u Privilegovanu agrarnu banku. Šta je to? To je 1% od prijavljenih dugova, a mi smo juče čuli da je trebalo da uđe 150,000,000 dinara po najmanjem računu a ušla je svega 1/5. Ja se pitam sada: šta će biti se tom Uredbom? Ona je neprovodljiva. Mi vidimo već na prvom koraku ovo: žetva će biti konsumirana. Dao Bog do godine isto tako dobru žetvu onda će se dobiti opet oko 1% mesto 5%. Kako će na kraju ta stvar da ispadne? Nikako ne može dobro da ispadne, a da ne govorim o tome, da u Dravskoj banovini ni jedna ni druga Zadružna zveza pa ni Zveza gradskih štedionica nisu uopšte predale portfelje, jer se boje najsudbonosnijih posledica, ako ga predadu. Gospodo, istina seljaku time nije stvoren nov kredit, on nije organizovan. Ovaj mamut od Privilegovane agrarne banke mrtav je, on je dao dokaza o svojoj nesposobnosti već ranije a Uredba treba da služi samo pokušaju regeneracije ili oživljavanja ovoga mamuta.

Sada Gospodin Ministar socijalne politike daje si mnogo truda da reši neka socijalna pitanja. On je doneo Uredbu o minimalnim nadnicama. Šta će biti od toga? Ona je fakultativna. Neki ban će imati ambicije da to sprovede, drugi ban neće imati te ambicije. Šta ćemo imati onda? Kakva je praktična vrednost te Uredbe, ako se ona po banovinama ne sprovede, ako nije predviđen jedan organ, koji to koordinira, koji to sređuje i nadzirava. Ali ja se pitam šta smo sa proširenjem osiguranja i sa nadnicama postigli. Nije rešeno pitanje našeg seljačkog proleterijata, nije rešeno pitanje naročito našeg školovanog proleterijata, a to je najosetljivije pitanje. Ova cifra o našoj unutrašnjoj kolonizaciji gde ima za 10 godina smeštenih 34,000 lica, što je smešno, to je toliko skromno da ne kažem mizerno, da je bolje da se to ne navodi, ako nismo uspeli da se u većem obimu stvar sprovede.

Потпретседник Војко Чвркић: Господине посланиче, поред све стручности, којом критикујете буџет, који је тако потребан Народној скупштини ради њене одлуке, ја Вас ипак молим и опомињем да водите рачуна о Пословнику, те, према томе, слободан сам да Вам скренем пажњу, да је Ваше време одавно протекло. (Гласови са левице: Господин Мохорич је известилац!) Ви, господине посланиче, говорите у Ваше име.

Ivan Mohorič (nastavlja): Ja ću da vodim o tome računa.

Потпретседник Војко Чвркић: Господин се није пријавио да говори као известилац. Он говори у своје име.

Ivan Mohorič (nastavlja): Ja sam određen od manjine. (Glasovi sa levice: Izvestilac ste, možete govoriti u svako doba!)

Потпретседник Војко Чвркић: Познато ми је, да известилац може говорити у свако доба кад се јави за реч, али се онда јавља као известилац за реч. Сад господин говори као говорник у своје име.

Ivan Mohorič (nastavlja): Gospodo, ja nisam trebao da dobijem tu opomenu od Gospodina Pretsedavajućeg, jer sam ja zapravo iscrpeo one glavne navode, koji su bili u ekspozeu G. Ministra finansija i ja ne bih ni želeo da vas više zamaram, jer sam uveren da sam vam sa konkretnim ciframa, za koje mogu svaki momenat da tačno citiram, na kojoj se stranici u zvaničnoj publikaciji nalaze prikazao i drugu stranu ove fasade našeg budžeta.

Gospodo, i meni je stajalo do toga, ja nemam nikakvih drugih ambicija niti ih ima naša manjina, nego da stručnom kritikom doprinesemo da se u naše finansije jedanput zavede red... (Odobranje na levlci).. da ovo besplodno i bezglavo zaduživanje na račun budućih budžeta, na račun neke cele nove generacije, da to mora jedanput da prestane da jedan režim toliko angažuje za svoju vlastitu reklamu i da ovakvim načinom pritiskuje i da na taj način hoće da učvršćuje svoju poziciju. (Odobranje na levlci). Protiv toga se manjina buni i zbog toga je manjina prinudena, a ja napose, da glasam protiv ovog budžeta. (Burno odobranje i pljeskanje na levlci).

Потпретседник Фрањо Маркић: Господо народни посланици, реч има народни посланик г. Јосип Цветић.

Josip Cvetic: Gospodo narodni poslanici, Vlada g. dr. Milana Stojadinovića i njegove dvojice političkih drugova došla je na upravu ove zemlje sa velikom reklamom posebno razvijenog osećaja i brige za naš parlamentarizam, za zdravi parlamentarni rad. Ako išta pretstavlja ozbiljan parlamentarni posao, onda to pretstavlja generalna budžetska diskusija. Kolika je briga i kakav je smisao vlade g. dr. Stojadinovića u ovoj budžetskoj debati i njen osećaj za parlamentarni rad, pokazuje ova slika u ministarskim foteljama. One su prazne. (Odobranje na levlci.) Jugoslovenska radikalna zajednica pokazuje isto toliko brige i smisla za parlamentarni red, jer su i njene poslaničke klupe prazne, (Pljeskanje na levlci) mada je ona formirana uz veliku reklamu naime, da je potrebno stvoriti velike i jake jugoslovenske nacionalne političke formacije i da je jedna od takvih ona. S obzirom na ovako mali interes mislim, da bi bilo najbolje, da se mi svi svojih govora odreknemo, i da odmah predemo na glasanje o budžetu. (Veselost na levlci).

Gospodo narodni poslanici, pred nama je budžet za 1937/38 godinu. Budžet pretstavlja plan državnog gazdinstva, predviđen za godinu dana unapred, sa svima приходима i rashodima. Istina je, da budžet dobiva država, ali ne mora budžet da dobije i svaka Vlada. (Glasovi na levlci: Tako je!) Mi smo

stoga, gospodo, moji drugovi i ja prošle godine odbili da sudelujemo u radu oko donošenja budžeta za 1936/37 godinu, jer prošlogodišnji budžet nije bio realan, nije bio uravnotežen i nije bio prava i potpuna slika gazdovanja Vlade dr. Milana Stojadinovića.

Gospodo narodni poslanici, budžet uz svoju finansijsku stranu ima i svoju političku stranu. Tu se vide načela po kojima Kraljevska vlada želi da vodi politiku za jednu godinu dana unapred. Mi smo već prošle godine konstatovali, da je Vlada g. dr. Milana Stojadinovića, za svojih prvih 8 meseci, dovela do potpunog haosa osnovne pojmove javnog života i da je faktično stanje počelo da ugrožava našu državnu celinu.

Mi smo konstatovali, da ovakav rad Vlade dovodi u opasnost mir među pojedincima i da dovodi u opasnost mir među plemenima u našoj zemlji. Mi smo konstatovali, da su izvesne organizacije javno počele da traže ukidanje svih tekovina koje smo imali, a da slobodu kretanja ima jedino povlašćena Jugoslovenska radikalna zajednica i krajnje krilo udružene opozicije. (Odobranje na levlci). Mi smo konstatovali, da je time što je tražena hitnost za donošenje budžeta povredena najvažniji zakon, naš Ustav, i da je povredena Narodna skupština, jer su se našli policijski agenti iza govornica. Konstatovali smo i pokazali, da želimo miran i sreden rad u Narodnom pretstavništvu. Predvideli smo žalostan svršetak onakvih događaja, kakvih je počela da sprovodi Vlada g. dr. Stojadinovića u Narodnoj Skupštini, a punu odgovornost za to mi smo prepustili samoj Vladi g. dr. Stojadinovića. Završetak tih poslova bio je strašan prošle godine, i nikada se više ne povratio u Parlamenat Jugoslavije.

Unapređenjem nekih narodnih poslanika pravom sedenja u ministarskim foteljama (Odobranje na levlci), transportovanjem nekih narodnih poslanika sa levice na desnicu, i virmanisanjem nekih stavaka sa budžeta Narodne skupštine na budžet upravnika mitrovačke kaznonice, smirile su se strasti. Tako imamo ove godine mogućnost, da prvi put u jednoj smirenoj atmosferi pretresemo budžet u načelu, i da raspravimo sva pitanja naše celokupne politike, i da čujemo mišljenje i sa leva i sa desna.

Gospodo, Jugoslavija je zemlja paradoksa. Možda u nijednoj zemlji nema toliko paradoksa, možda ni u jednoj zemlji paradoksi toliko dugo ne žive kao u Jugoslaviji. Evo jedan: U svim zemljama je redovno Vlada čuvar Ustava i svih ostalih zakona. Ako se neke akcije pokreću za promenu Ustava i drugih zakona, one dolaze iz opozicije. Ako Vlada u drugim zemljama ima neke tihe veze sa opozicionim grupama, onda ih ima sa onima koje na svoj način čuvaju Ustav i zakone. U Jugoslaviji je obratno. U Jugoslaviji je Vlada pokušala da bude likvidator Ustava i svih zakona koji na njemu počivaju. (Odobranje na levlci). Ona je pokušala da drži veze sa onim najekstremnijim krilom opozicije, koji ovom stanju u Jugoslaviji poriče svaki pravni karakter, a svu silu i snagu sručila je na onaj deo opozicije, koji brani osnovnu ideju Ustava i svih naših zakona: jugoslovensku misao. (Odobranje na levlci).

Gospodo, razumljivo je da je ovakav rad Vlade g. dr. Stojadinovića, koja je uortačena sa dr. Mačekom, i to stvarno uortačena s njim na polju naše unutrašnje politike, postavio u javnu diskusiju sva osnovna pitanja jugoslovenskog nacionalnog života. Sve je pokrenuto kao tema javnog razgovora, i sen-

zacionalno se javlja, da je dr. Maček priznao granice Jugoslavije i dinastiju Karadorđevića. Već sama ta činjenica da ovo Mačekovo priznanje ima karakter jedne senzacije u Jugoslaviji, zasvedočuje kako smo dekomponirali sve ono što sačinjava naš jugoslovenski nacionalni i državni život. U takvoj dekomponiranoj atmosferi vodi se ova naša ovogodišnja načelna budžetska diskusija, i zato neka nikoga ne čudi, ako u ovoj budžetskoj debati slušamo govore slične onima što su izgovoreni u niškom zasjedanju srpske Narodne skupštine, u revolucionarnim sednicama Hrvatskog sabora, u istoriskim sednicama Narodnog veća i u Ustavotvornom odboru Narodne skupštine. Tema ma koje su metnute u naš javni život beleži jedan veliki uspeh udružena opozicija, koja nas je, uz pomoć Vlade g. dr. Stojadinovića, vratila de fakto u stanje od 1918 godine. (Pljeskanje na levisi). To će ostati za uvek istoriska zasluga ovog reakcionarnog triumvirata koji je vladao Jugoslavijom leta Gospodnjeg 1935, 1936 i 1937. (Jedan glas: Nije to tačno!) Gospodine kolega, ja nisam takav opozicioni govornik koji ima peh da mu vladina većina pljeska. — Sve muke koje će još ovaj narod i ova država morati da propati biće knjižene na dug g. dr. Milana Stojadinovića i Jugoslovenske radikalne zajednice. (Pljeskanje na levisi).

Gospodo, ova diskusija treba da ima eminentno načelan karakter. Ja, gospodo, ne želim da ulazim u ličnu diskusiju, treba se čuvati ličnih napada, ja sam daleko od toga, ali neka imena moram ipak pomenuti. Spomenuću samo u toliko u koliko služe kao živi argumenti za moja izlaganja. Ja vas molim, i vas na desnici, kojih je malo, toliko ste hrabri, i vas na levisi, da ovako shvatite moja izlaganja.

Koja je glavna oznaka ovog režima? Ja mislim da je po rečima najmerodavnijih od strane režima: likvidacija. Postavlja se pitanje: šta likvidira Vlada g. dr. Stojadinovića? Odgovor je jasan: ona likvidira jugoslovensku politiku, i to onakvu kakva je kodificirana u šestojanuarskom manifestu i u Ustavu od 1931 godine. U tim važnim dokumentima našim stoji, da se jugoslovenska politika ima shvatiti kao čuvanje jedinstva naroda i države i to kao najveći zakon za svakoga. Konstatujemo, da je jugoslovenstvo pod likvidatorskim čekićem jedne od najreakcionarnijih Vlada koje smo u Jugoslaviji imali, a puno smo ih u Jugoslaviji imali. (Pljeskanje na levisi).

Gospodo, da se objasnimo šta znači jugoslovenstvo. Jugoslovenstvo za mene znači onu duhovnu snagu našeg naroda, koju je on poneo sa sobom još onda kad se sa karpatskih visina spuštao u ove krajeve. Ova elementarna životna snaga našeg naroda ravnala je sudbinom našeg naroda, da nikad u istoriji nije došlo do oružanog sukoba između naših plemena, niti ikada do nekog smišljenog ratnog sukoba. (Pljeskanje na levisi). A na suprot toga, nekoliko puta u istoriji bilo je ozbiljnih pokušaja da se naša plemena sjedine i da dobiju svoju nacionalnu državu. Nacionalna naša država je konačno stvorena 1918 godine. Jugoslovenstvo, ako sve saberemo u jasnu definiciju, znači naučnu i dokazanu istinu: da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedan jedinstven narod. (Živo pljeskanje na levisi). Oni su kao jedinstven narod imali pred sobom jedan nacionalni ideal, a taj je bio: stvoriti svoju nacionalnu državu. Na jugoslovenskoj misli stvorena je Jugoslavija i razumljivo je stoga, da ona ima svoje moralno opravdanje samo do-

tle, dok počiva na temeljima one misli čija je dinamična snaga stvorila. (Pljeskanje na levisi).

Pokojni Kralj Aleksandar jednom je prilikom precizno stilizovao odnos jugoslovenske narodne misli i jugoslovenske države i borbe za nju ovim rečima: „Proroci i preteče Jugoslavije, njeni mučenici i junaci jesu večita slava i živa moralna snaga velike jugoslovenske misli. Kroz njih je nacionalna ideja slobode, ljubavi i jedinstva postala stvarnost, a ugledom na njih biti će slavna budućnost”.

Pored toga, što je jugoslovenska misao osnovana na narodnom jedinstvu, ona u savremenom životu našega naroda i naše države simbolizuje i pravdu i ravnopravnost, simbolizuje jednakost i na poslu i na vlasti za svakoga građanina ove zemlje, i daje mu sigurnost da može na svakom mestu Jugoslavije naći svoju rodnu grud, naći svoju otadžbinu, koja će mu dati prilike da razvije svoje i fizičke i duhovne sile. (Burno pljeskanje na levisi). Gospodo, Jugoslavija ne može da označuje samo ime jedne nacionalno-složene države, koja nije ostvarenje nikakvog nacionalnog ideala i koja nema pred sobom nikakvih etičkih ciljeva. Jugoslavija ne može da prestavlja teritoriju okruženu državnim granicama u kojoj razvijaju nacionalne ideale posebni narodi Srbi, Hrvati i Slovenci. Jugoslavija ne može da bude samo pandur i egzekutor Srbima, Hrvatima i Slovencima, jer su ovi do sada uvek one, koji su im bili samo panduri i egzekutori sa svojih leđa uspešno zbacili. Jugoslavija ima pravo da od svojih državljana traži otadžbeničku ljubav samo onda, ako je ona nacionalna jugoslovenska država. Samo u nacionalnim državama, u kojima se svaki pojedinac nekako osjeća da je krvlju i životom vezan sa svojom zemljom razvija se ljubav prema otadžbini, koju ne diraju propisi zakona i bontona, nego vječni zakoni krvi i zemlje. Samo za tako shvaćenu Jugoslaviju možemo očekivati da će svaki njezin dobronamerni državljanin reći: „Mlada je to zemlja te mi možda manje slobode pruža, i možda manje materijalnih dobara nego koja druga, ali ona je moja”. Ja ću vam, gospodo narodni poslanici, otvoreno reći, da su oni naši Jugosloveni, koji su živeli u Austriji, imali možda bolju administraciju nego što je ova naša, možda su u onoj konstelaciji lakše svršavali svoje svakodnevne poslove. Ujedno su znali, da u našoj mladoj državi neće biti sve bolje što se materijalnih dobara tiče, i da će teže svršavati poslove, pa su ipak čeznuli za Jugoslavijom. Zašto to? Zato, jer su znali da će biti njihova nacionalna država. (Burno pljeskanje na levisi). Zato oni i danas čuvaju baš ovakvu unitarnu Jugoslaviju (Burno pljeskanje na levisi). Nas nacionaliste ne zadovoljava ona argumentacija koja kaže za ovu smo državu zato, jer nam nema boljeg života izvan njenih granica. Nama to nije dovoljna argumentacija. Mi smo za ovu državu uvek i u svakom slučaju, pa makar znali da će nam ne znam koliko bolje biti u zajednici sa drugim velikim kulturnim narodima. (Burno pljeskanje). Ja to govorim iz punog uverenja, jer znam šta znači imati svoju otadžbinu. Svoju otadžbinu imati znači žrtve podnositi.

To je etički princip da iz rada za opšte dobro izviru prava pojedinaca. Jugoslovenska misao diktira Jugoslovenima da budu nacionaliste bez pogodbe, bez obzira na korist. Mi smo za to oštri protivnici jugoslovenstva od konjunktura. Mi energično vodimo borbu protiv onih, kojima je jugoslovenska misao dobra dotle, dok im nosi plate, ordenje i ministarske stolice.

Mi smo za jugoslovensku misao, jer je ona istina i jer je ona simbol svega najboljega u ovoj zemlji, i danas, kad je ispovjed jugoslovenske misli znak za navalu reakcije koja ovom zemljom diriguje. Mi fanatički verujemo u jugoslovensku misao, i ja vam kažem, gospodo narodni poslanici, da postoji jedna mlada grupa ljudi u ovoj zemlji koja vjeruje, da je posle svih žrtava što su za ovu državu podnesene, a naročito posle žrtve Aleksandra Karadorđevića, došao čas kada svaki od nas treba da na svakom mestu kaže svoje delovanje. Ja ga stilizujem ovako: Ne želim ni u jednom svom javnom poslu, pa ni u ovom parlamentarnom radu, da nastupim ni kao Srbin ni kao Hrvat, ni kao Slovenac, nego samo kao Jugosloven, kao jugoslovenski nacionalista. Ako bude jugoslovenski program ovako shvaćen i konzekventno proveden, naćiće on u pozitivnim stranama naše nacionalne duše i mjesta i odjeka. Veći dio naše inteligencije i našeg gradanskog staleža vjerovaće i steći će novih moralnih snaga u borbi za ovo i ovako jugoslovenstvo, koje ima svoju snažnu etičku pozadinu, jer su za njega povezane moralne vrednote koje treba da kao žive sile ostanu uvijek budne u našem nacionalnom životu. Ovako jugoslovenstvo naćiće odjeka u dušama širokih seljačkih slojeva, jer će jugoslovenstvo i jugoslovenska praksa ostvariti za njega, na poslu ove države i nacionalne zajednice, one elemente čestitosti i pravde, miroljubivosti i iskrenosti, koje je svaki naš seljak osetio kao bezuslovne zahteve sretnog i mirnog života u slobodi seljačkoga doma. Ja postavljam tezu, da je ovakvo jugoslovenstvo, puritansko jugoslovenstvo, duboko zakorenjeno u dušama našega naroda, i da samo treba savjesti i poštenja, da se ne stavljaju u pokret negativne sile, i, ako naša inteligencija oseti svoju odgovornost pred nacionalnom istorijom, postavljam tezu, da će naš narod do poslednjeg čoveka reći svoju reč: da svoju slobodu smatra kao dužnost čuvanja Jugoslavije. Samo nikad jugoslovenstvo ne može biti vlast pod kojom će jedan vladati a drugi slušati, jugoslovenstvo nikada ne može biti cilj likvidacije, u ime koje se može u ovoj zemlji vladati.

Jugoslovenstvo ima svoje protivnike na ekskluzivnim frontovima sa obadve strane, i sa hrvatske i sa srpske. Jedan deo protivnika jugoslovenske misli, na svom sastanku posle petomajskih izbora, apodiktički je ustvrdio: da su se kod stvaranja ove države sukobila dva suprotna mišljenja. Jedno je mišljenje bilo hrvatsko: da ova državna zajednica ima biti jača garancija za suverenitet hrvatskog naroda, a drugo je mišljenje srpsko: da ta zajednica ima biti proširena velika Srbija u kojoj će nestati i same hrvatske individualnosti. Dakle, moglo bi se reći dvije teze: mikromanska hrvatska i megalomanska srpska. Rezolucija nastavlja, da se iz sukoba tih dvaju stanovišta rodila razumljiva, velika i teška borba, pa konstatuje, da se je prvi deo te borbe katastrofalno završio u beogradskoj Skupštini 20 juna 1928 godine. To je tačno. Separatisti srpski i hrvatski postavili su dvije teze koje se moraju isključivati i doveli su do katastrofalnih događaja u ovoj državi.

Ko su bili politički nosioci tih koncepcija? To su bili oni isti koji danas po ne znam koji put iza šestoga januara donose rezolucije i sakrivaju se za formu sporazuma. (Odobranje i pljeskanje na levljici). Da, gospodo, mogućnosti sporazumevanja u načelnim pitanjima državne i nacionalne politike postoje, gospoda bi taj sporazum provela do šestog

januara 1929 godine. Kad nisu to učinili moraju nam dozvoliti sumnju, da se u pitanjima Jugoslavije i jugoslovenske nacije uopće sporazumeti ne mogu. Tragična krivnja opozicionog skupa, a pogotovu SDKoalicije jest u tome, što oni ne priznaju da je pored hrvatske i srpske teze kod stvaranja ove zemlje postojala i jugoslovenska teza. I ako su koji principi kod stvaranja Jugoslavije bili merodavni onda su bili merodavni jugoslovenski principi. Samo što je jugoslovenska ideologija bila u prvih 10 godina pastorče našeg javnog života, potisnuta od sporazumača i separatista svih mogućih forma. A kreditovanje jugoslovenske misli u našem državnom životu bio je šestojanuarski manifest. (Živo odobranje i pljeskanje na levljici).

Po priznaju zvaničnog opozicionog foruma sukob hrvatske i srpske misli, koji se neko vreme kretao i na koloseku sporazuma, urodio je tragičnim događajima od 20 juna 1928 godine. Jugoslovenska je misao šestog januara triumfovala, jer je za nju Aleksandar Karadorđević dao svoj autoritet i autoritet Doma Karadorđevića kao nosioca narodne volje. Po intencijama Kralja Aleksandra Karadorđevića postala je jugoslovenska misao opšta narodna misao i najviši zakon za Kralja i za svakog građanina Jugoslavije. (Živo odobranje i pljeskanje na levljici). Naš nacionalizam je djelo liberalne misli. Liberalna misao kako je došla u naše krajeve sastavljena je na jednoj strani rezultatom Francuske revolucije, koja je dala slobodnog građanina, a na drugoj strani je rezultatom velikog humanističkog pokreta, kako ga je u Nemačkoj propovedao publicista Johan Herder. Na osnovima slobodnog građanina i čovjeka slobodnog duha razvio se nacionalizam. Učvršćenju i izgrađivanju našeg nacionalizma trebala je da služi i naša demokratija, onaj politički instrument koji je pokrenula velika liberalna misao. Našem nacionalizmu trebala je da služi i liberalna ekonomija, koja je bila gospodarski oblik one iste misli iz koje je nikao naš nacionalizam. Ali naš narod kao da je od Boga određen, i po vremenu kad živi i po mjestu gde živi, da propati teške klice. Po vremenu u kome je naša država stvorena došli smo u takvu nepriliku, da nismo bili u mogućnosti preuzimati gotova i prokušana iskustva država zapadne Evrope, jer su metode političkog gospodarskog života, kako su bile puštene u život pred sto i više godina, proživljavale baš najveću krizu. Zato smo i mi prije šestog januara imali svoju specijalnu demokratiju, svoj specijalni parlamentarizam i specijalni sistem političkih partija. Mi smo imali do šestog januara demokratiju koja je bila antijugoslovenska, jer u ovoj državi nije izvršila onu misiju, koju svaka demokratija treba da izvrši u stvaranju jedne jedinstvene države. Naša mlada država trebala je takvu demokratiju, koja će moći povezati sve pozitivne snage u radu za zajedničko dobro, i koja će na taj način iz složne saradnje stvarati osećaje zajedničke pripadnosti i uvjerenje jednog i nacionalnog i državnog kolektiviteta. Nama je falila prava narodna, bolje reći, nacionalna demokratija. Mi nismo imali demokratiju koja bi izgrađivala Jugoslovene. Mi smo imali demokratiju koja je izgrađivala Slovence, Bosance, Vojvodane, Srbijance i Južno Srbijance.

Po rezultatu se ceni u politici a sve drugo je u političkoj proceni čista sentimentalnost. Ako po rezultatima koje su dale cenimo naše stare partije i naš stari parlamentarizam, videćemo gospodo, da je

rezultat bio katastrofalan. U našem neizgrađenom i nekonsolidovanom nacionalizmu demokratska poslovanja i partije, koje su to poslovanje provodile u našem političkom životu, upropastile su same sebe i diskreditovale naš pred šestojanuarski parlamentarizam, i dirnule čak u temelje same države. Ali one su udarene maljem u glavu i ne mogu se više sa-
brati.

U svim onim evropskim zemljama, u kojima je misao nacionalnog jedinstva bila još u formiranju, dok su zavađana demokratska poslovanja, demokracija je dobila svoj specijalni oblik. Primer za to je, gospodo, Nemačka i Italija. Ja sam rekao, da demokracija može izvršiti samo onda svoju zadaću, ako su učvršćene i konsolidovane veće društvene jedinice, kao što je u ovom slučaju nacija. Slobodu pojedinca moguće je razviti unutar granica nacionalnih i državnih, ali one moraju biti duboko urezane u dušu svakog pojedinca. Jer demokracija znači čuvanje i zaštitu prava pojedinca, a nacionalna i državna misao traži odbranu interesa celine. Naše partije nisu to mogle da nadu, one su nas dovele na teren partijskoga rata i današnji pokušaji, da se obnove, dovode nas do plemenskoga rata. Od partijskog rata avansovalo se na plemenski rat. Demokracija je, međutim, trebala da iznađe prosečno raspoloženje, da iskristalizira opštu volju narodnu. Kod nas je bio proglašen kult neke slobode svakog pojedinca i nastojalo se da se stvore takve političke prilike, da volja svakoga dođe do izražaja, da svaki može da kaže da se baš njegova volja provodi u upravi njegove zemlje i da ima osećaj: Ja vladam.

Gospoda iz opozicije pozivaju se na Francusku. Tamo međutim nije demokracija takva. Ta se demokracija odrekla u svom praktičnom radu nedostiživog fantoma da zadovolji volju sviju i svakoga. Ona je zbog volenté général prezrela volenté de tous. Nijedna od grupa francuskog političkog života, pa makar se kako one među sobom razlikovale, nije se odrekla svoje misije, da čuva i pomaže opće dobro Francuske Republike, da podržaje misao francuskog jedinstva.

U Jugoslaviji međutim, svaka grupa koja se proklamuje kao branilac te naše demokracije, smatra svojom dužnošću da se bori protivu jugoslovenskog nacionalnog jedinstva i da ne priznaje unitaristički princip jugoslovenske države. U citiranom već proglasu i zaključku udružene opozicije vidi se koje funkcije je naša vanparlamentarna opozicija namenila našoj demokraciji. Oni su rekli, da je 6 januar jedna nova forma, pod kojom je trebalo provesti velikosrpsku politiku u našoj zemlji. Hrvatski je narod međutim, prema svojem pravu, osnovanom na vjekovnoj prošlosti suprotstavio svoj moralni otpor gruboj sili i bezakonju. Zašto je suprotstavio? Zato da se sačuva hrvatska narodna individualnost, koju je apsolutistički režim od 6 januara hteo da izbriše, braneći tezu da je ova država Velika Srbija. To je stanovište g. dr. Mačeka i njegovih prijatelja. Grijeih je to protiv Jugoslavije. Mislim da se slažete sa mnom, da ništa nije manje grijeih ni onih, koji kao odgovor g. Mačeku kliču: Srbi na okup. Zato je i to grijeih, jer i srpsko okupljanje ima svoju tendenciju i srpsko okupljanje ima svoju dinamiku. Konačni cilj te srpske dinamike mora da bude formalna ili faktička Velika Srbija, analogno tome, kako je konačni cilj hrvatskog separiranja hrvatska državna individualnost. (Odobranje).

Dakle vidi se da ove grupe traže da demokracija čuva hrvatski, srpski i slovenački individualitet organizovan u plemenskim partijama. Zbog toga je 6 januar suspendovao naš staropartiski sistem i Ustavom garantovao da se on nikad neće vratiti.

Šestim januarom bila je stvorena mogućnost da se spremi teren za novu jugoslovensku nacionalnu demokraciju, koja će biti kadra da bude čuvar jugoslovenske državne egzistencije i jugoslovenskog ujedinjenog naroda i njegovih istinskih sloboda u nacionalnom i socijalnom pravcu. Pokojni Viteški Kralj Aleksandar bio je stvaran Neimar istorije svoga naroda. On je u ime budućnosti Jugoslavije, u ime velike budućnosti savladao malu i sitnu prošlost. On je u ime novoga i korisnoga suspendovao staro i beskorisno. On je živo gigantskim koracima sa svojim narodom koračao velikom cilju budućnosti Jugoslavije i njezinog afirmiranja u evropskoj i svetskoj istoriji. Kralj je stvarao i okretao istoriju svoga naroda. Koliko istorija poznaje kraljeve, ona nas uči da su kraljevi osim malih izuzetaka većinom konzervativni a mnogo puta i reakcionarni. Vladari su većinom zaustavljali širokogrudne pojedince i skupine svoga naroda i nisu dali novim mislima da se slobodno razvijaju. Vidite gospodo, kod nas se dogodilo to da se pokojni Kralj pokazao najširokogrudniji i najliberalniji građanin svoje zemlje dok smo se mi pojedinci iz društvene grupacije mučili oko našeg užeg jedinstva Srba, Hrvata i Slovenaca naš je Kralj bio već otišao korak napred i pokazao je snažnom, voždovskom rukom prema Istoku naše zemlje gde se nalazi mirni, trezveni i marljivi slavenski narod, Bugari. I Beograd i cela zemlja, dok su još bili otvorene rane poslednjih ratova, orila se na ovaj Kraljev gest od oduševljenja. Narod je osjetio Kralja kao svoga faktičnog vođu za lepšu i sretniju budućnost današnje Jugoslavije, koja po svojoj nacionalnoj misli nosi u sebi klicu zavezivanja sa Bugarima u kojoj bilo formi. Ta će veza značiti stvaranje potpunog jugoslovenskog jedinstva i kompletiranje jugoslovenskog problema na jugu Evrope, na Balkanu do čega mora doći danas ili sutra. (Opšte odobravanje). Time je Kralj pokazao da je nacionalni i politički vođa Svoga naroda. (Odobranje na levlci).

Mi smo, gospodo, konstatovali da je 6 januar bio preventivno delo za čuvanje jugoslovenskog državnog jedinstva. Taj je akt proveden uz puno akreditovanje jugoslovenske misli kao teze narodnog jedinstva. Danas se mnogo greši kad se uzima 6 januar kao prosta diktatura. Ne, gospodo, u tom aktu treba gledati dva važna momenta. Prvi je ono što piše: čuvati jedinstvo naroda i države — to je najveći zakon za Mene i za svakoga. Dakle jedna unutarnja koncepcija. A drugo su vanredne mere da je ta unutarnja koncepcija u početku provedena autoritativnim putem. Autoritativni režim je proglašen kao prolazna mjera ovim rečima: »Parlamentarizam koji je kao političko sretstvo po tradicijama Moga nezaboravljenog Oca i Moj ideal.« Kao što vidite, parlamentarizam je bio obećan i garantovan kraljevskom reči. Likvidacija onoga što se u šestojanuarskom režimu može likvidirati obećana je onda kad vrijeme za to dođe, kad se ispune uvjeti, a to je ono što sam izložio kad bude kod naroda osiguran osećaj jednog nacionalnog kolektiviteta. Pokojni Kralj je počeo likvidaciju toga autoritativnoga sistema 1931 godine, izborima narodnih poslanika. Po novom

Ustavu bilo je izabrano Narodno predstavništvo i ono je preuzelo na sebe jedan deo odgovornosti za politička dela koja su bila opravdana državnom potrebom a omogućena Kraljevom autoritetom. Kralj je ujedno pokazao metodu kojom treba postupati od ponovne demokratije zemlje i podvukao je postepenost u tome poslu.

Gospodo narodni poslanici, danas se vodi utrka o prvenstvo u likvidaciji šestojanuarskog sistema. Likvidira se ono, što je Kralj označio kao trajno. Likvidira se jugoslovenska misao. A ono što je Kralj Aleksandar označio kao privremeni sistem vladavine provodi se do krajnjih konzekvenca kao trajno i to ne samo od vlade dr. Stojadinovića nego i od njegovoga glavnog ortaka na terenu, od dr. Mačeka, koji je ostvario na svome terenu takvu autoritativnost i takav autoritativni sistem, kakav nikad u Jugoslaviji nismo imali. (Jedan glas sa leve: Fašizam).

Ako je 6 januar pretstavljao organizovanu jugoslovensku revoluciju, onda ovo, što se danas radi, pretstavlja kontrarevoluciju sa ciljem pune nacionalne dezorganizacije. Tu ne pomaže lepa narodna reč: sporazum.

Mi smo tu tezu imali pre 6 januara. Sad, posle 6 januara, avanzuje ona na narodni sporazum. U ovoj sporazumaškoj utrci vidimo dve velike teze: tezu unitarnu i federalističku tezu. Federalistička teza je opravdana samo onda ako postoje dva uslova: ako je nacionalni i psihološki proces formiranja nacije pozitivno završen, pa ako federacija znači jedno rasterećenje državnoga centra u vladanju državom, i ako znači jedno olakšanje u upravi državom federacija je opravdana. Tako isto i u drugom slučaju, ako se radi o nacionalno složenoj državi, pa federacija treba da pojednim narodima garantuje samostalni razvitak i sigurnost da će materijalna dobra biti ispravno podeljena. Ja mislim da u Jugoslaviji ni jedan uslov nije ispunjen. Nacionalna ideja, jugoslovenska nacionalna ideologija bila je motorna snaga za stvaranje ove države, i ona ima dužnost da pospešimo proces nacionalne unifikacije. Bez jugoslovenske politike Jugoslavijom se ne može vladati. Mi odbijamo federativno uređenje naše zemlje i čvrsto stojimo na tome stanovištu: jedan narod u jednoj državi. Jugoslovenski narod u Jugoslovenskoj državi. (Pljeskanje na levi.)

Pre 6 januara bilo je lakše jer smo imali pojedine jugoslovenske reakcije zasebno formirane. I one su da bi došle na vlast u Jugoslaviji trebale da prave koalicije. Danas je najveća opasnost u tome što su se one, tri najreakcionarnije grupe u našoj zemlji, sjedinile u jednu partijsku koaliciju pod imenom JRZ. Ja mislim, da niko neće oduzeti prioritet u reakcionarstvu kad se u jednome kolu nadu dva klerikalizma i jedan plemenski separatizam. Ovoliko reakcije nikada nismo imali na okupu u Jugoslaviji kao što imamo u Jugoslovenskoj radikalnoj zajednici, tako da bi se ono JRZ trebalo čitati Jugoslovenska reakcionarna zajednica. (Pljeskanje na levi.)

Gospodo, ova Jugoslovenska radikalna zajednica, nije prava politička stranka, ona nezadovoljava principe sociologije koji govori o političkim strankama. Ta sociologija traži od političke stranke da bar njeno vodstvo, a po mogućnosti i svi članovi, imaju saglasne poglede na osnovna pitanja u državi u kojoj ta stranka radi. Ja mislim da katolički klerikalizam g. Korošca i muslimanski klerikalizam g. Spahe nemogu biti saglasni ni u jednom važnom pitanju naše državne i nacionalne politike.

Gospodo, oni su podelili teren, grabe od vlasti i vladaju. Ta razdioba terena jeste jedna od najvažnijih karakteristika koaliranih grupa. Uostalom, gospodo, to je potvrdio i g. senator Smodej na zboru u Ljubljani, kome je predsedavao sadašnji Ministar unutrašnjih poslova g. dr. Korošec.

Stare partije pre 6 januara kao nosioci naših plemenskih individualiteta dovele su do plemenskih frontova. Stare partije posle 6 januara, pokrenute ponovo u život, dovele su evo konačno i do verskih frontova u našoj zemlji. (Živo odobrava je na levi.) Ništa drugo nije potrebno nego pročitati govor dr. Pernara u Rajču posle jako udobnog sastanka u Brežicama, kada je rekao dr. Pernar: „Došao je čas kad su Srbi dali vragu po glavi, doći će čas kada ćemo i mi Hrvati dati vragu po glavi.”

Ko je taj vrag, zna se.

Treba pročitati rezoluciju donesenu na skupštini JRZ u Ljubljani pod predsedanjem dr. Antona Korošca, gde se traže slovenačke zastave. To nije toliko važno, ali kao simbol slovenačke samostalnosti to je važno. I treba, gospodo, uzeti u ruke proglas: „Srbine—brate, pročitaj, i daj drugom Srbinu—bratu, da i on pročita”, gde se pod navodnim znakovima spominju inoverta braća, koja na buljuke udariše na srpstvo, pa da se vidi kako je konsolidovana naša unutrašnja politička situacija.

Gospodo narodni poslanici, kad Vlada dopušta rad bivšim partijama, a to znači onima koje su protivzakonite, koje zakon zabranjuje; kad izlazi u istoj knjizi mišljenje Hrvata, „Nama je sada svejedno s kojom smo državom u federaciji, samo ako dobijemo potpuno narodnu samostalnost koju nam Srbi uskraćuju” a u istoj knjizi izlazi i ljubazna prepiska dr. Korošca i Mačeka; kada se dr. Stojadinović upisuje u Soko a njegov saveznik dr. Maček kaže: „Naročito prema nama Hrvatima zauzeo je slavenski Sokolski savez takvo stanovište da ni jedan Hrvat koji ima i malo narodnog ponosa, ne može preko toga nikada preći”; kada dr. Pernar nekažnjivo, na nedostojan način govori i kad se to još štampa; kad jedan od gospode Ministara na svojim zborovima u Slavoniji preporučuje hrvatovanje i srbovanje i mahanje plemenskim zastavama; kad drugi Ministar na zboru u Lici, na mestu Ustaške afere ne vidi ništa u isticanju plemenskih zastava i kad to preporučuje Srbima da to i oni čine i kad se to sve skupa pleni; kad „Slovenac” piše o perverznoj šestojanuarskoj ideologiji i o histeričnoj frazeologiji po kojoj se Slovenija zove Dravska banovina; kad na Kraljev rođendan u Donjoj Stubici u Hrvatskom Zagorju masa traži skidanje državne zastave, — kad se to u neposrednoj blizini Zagreba, uz asistenciju sreskog načelnika mora sprovesti; kad Banska uprava vrši samo parafekata takozvane izborne kancelarije dr. Mačeka; kad žandarmerija ustavlja senatore koji idu na Oplenac iz pijeteta; kad Ministar unutrašnjih poslova pod vidom zaštite Sokola proglašuje da u sokolskim redovima ima komunističkih i razornih elemenata; kad Maček rad Predsednika Vlade na amnestiji zove podvalom kojom je dr. Stojadinović sam sebe nadmašio; kad taj isti dr. Stojadinović nekoliko dana kasnije odlazi u kuću zagrebačkog trgovca Dajča s tim istim dr. Mačekom na razgovor; kad seoski sovjeti preuzimaju opštinske uprave i ne priznaju nikakve vlasti nad sobom; kad politički emigranti bez propisnih državnih isprava prelaze našu granicu sa privatnim pismom dr. Mačeka; kad se u Mačekovu snagu broje svi od komunista do frankovaca; kad se pred prosla-

vu Mačekovog rođendana komunisti apse da proslava protekne u redu; kad se apse frankovci dan pre Mačekovog odlaska i dolaska iz Brežica; kad se pred izbore smenjuju predsednici opština, da komesari JRZ provedu izbore i kad te izbore provedu i kad JRZ pobjedi sablažnjivim javnim prepisivanjem izbornih akata i kad to sve poništi Upravni sud — kao što je slučaj u Metku u Lici; kad opštinski beležnici (Uzvići: Čujmo!) pišu pozive: „Sa nadležnog mjesta ovlašćen sam da povedem akciju za osnivanje mjesne organizacije Jugoslovenske zajednice”, kao što ovaj poziv pokazuje; kad takva JRZ s takovim autoritetom pretstavlja navodno okupljanje Srba u ovoj zemlji; kad dr. Maček na proslavi svoga rođendana govori i pita, zašto nemamo provedenu svoju misao i odgovor daje: „Zato jer nam još uvek na vratu sedi tuđinska sila. I dok se te tuđinske sile ne rešimo, ne možemo provesti svoj socijalni program. Zato vodimo borbu u dva pravca da organiziramo hrvatski seljački narod u borbi za svoju kršćansku pravicu i da za uvek sa leđa hrvatskog naroda nestane sile, koja preči da tu pravicu ostvarimo”: kad Mačkova kancelarija zvaničnim poverljivim aktom daje rojnicima, daje desetarima znakove raspoznavanja za dizanje uzbune, — onda je moja konstatacija tačna, da mi živimo u prikrivenom latentnom građanskom ratu (Burno odobravanje i pljeskanje na levice).

Da je moja konstatacija tačna, videlo bi se onog časa, da organi državne vlasti pozovu seoske prevratničke i gradske ustaške soviete na elementarno nošтовane Ustava i ostalih zakona naše zemlje. Pre njihovog otpora, dobili bi organi vlasti sigurno zasluženi odgovor: Kad Ministri ne poštuju zakone ove zemlje, zašto da mi poštujemo? (Odobravanje i pljeskanje na levice).

Gospodo narodni poslanici, do kakvog haosa može da dovede ovako ideološki komponirana uprava zemlje, najbolje dokazuje slučaj sa Konkordatom.

Pre svega podesno je da se malo načelno o tome objasnimo.

Idealno stanje bi bilo za naš narod, da postignemo potpunu rastavu crkve od države; da ostvarimo Kavurov princip: Slobodna crkva u slobodnoj državi! Versko opredeljenje potpuno slobodna stvar, slobodnog čoveka!

Nažalost, prilike su kod nas i u svetu takve, da se to ne može ostvariti, ali to ostaje uvek naš ideal.

Crkva katolička bi postigla svoje ciljeve kao etičko religiozna organizacija, da dopusti, da naša država reguliše sa njom odnose putem unutarnjih zakona, kao što je to učinila i sa ostalim verskim organizacijama. Time bi bio postignut formalni pakt, formalna ravnopravnost, ali u takav unutarnji zakon ne bi mogli ući oni stavovi, koji utvrđuju katolički Vatikan kao svetsku političku silu na našem teritoriju.

Međutim je, gospodo, fakat, da prema stanju stvari mi i u unutarnjim zakonima ne možemo regulisati naše odnose, nego moramo putem Konkordata. Samo u tome Konkordatu treba odgovorna Vlada, koja ga podnosi Narodnoj skupštini, da pazi, da se zaštite interesi katoličke crkve kao etičko-religiozne organizacije i da ona odustane u svome političkom delanju od onog ogromnog plana, koga još od 60-tih godina prošloga veka na Balkanu provodi.

Ali, Vlada, koja donosi Konkordat i koja ga predlaže Narodnoj skupštini, ima odgovornost i dužnost da ga pred tom Skupštinom brani i da ponese punu odgovornost pred narodom i Parlamentom. (Uzvići na levice: Tako je!)

Gospodo, šta bi trebalo u tome Konkordatu zaprečiti? Trebalo bi zaprečiti ono što mi zovemo klerikalizam. Kad duhovna lica svojim uticajem dušobrižnika se koriste da postignu svetovnu vlast, onda se to zove klerikalizam.

Ja mislim, da ovoj Vladi neće biti teško da brani ovaj Konkordat pred Narodnom skupštinom, jer je i g. dr. Korošec svoju političku vlast u Sloveniji stvarao na taj način, da iskorišćuje sveštenstvo i uticaj crkvenih duhovnih sretstava, dakle je klerikalac.

Ovoj Vladi neće biti teško braniti to, jer i g. dr. Spaho svoju svetovnu političku vlast učvršćuje duhovnim sretstvima muslimanske veroispovesti, dakle je klerikalac.

Ovoj Vladi to neće biti teško, jer je u poslednje vreme i g. Stojadinović udario u sav glas, da nema većeg pravoslavca od njega, da izbije oružje nekome drugome, da putem verskoga momenta učvrsti svoju vlast, dakle je i on po svojim tendencijama klerikalac. (Burno smeh i aplauz na levice).

Svako klerikalno raspoloženje, bilo katoličko ili pravoslavne provenijencije, štetno je za verski mir i budućnost Jugoslavije. (Burno odobravanje na levice). Štetno je zato, jer mi svi, sav naš narod, a bogami i intelektualci, kad spomenemo Srbina i Hrvata, u prvom redu mislimo na katolika i pravoslavnog. I sad kad nam taj plemenski momenat, koji ima tendenciju da se razvije u narodni momenat crkvene organizacije učvršćuju, onda to treba sprečiti! Tu treba opet gledati u Evandelije, koje nam je pok. Kralj ostavio. On je rekao: »Preko kubeta, minareta i tornjeva gledajte na Otadžbinu!« (Pljeskanje na levice). A mi smo, gospodo, pod duhovnim vodstvom ove Vlade uprli oči u naša kubeta, u naše minarete i u naše tornjeve preko ponižene i uvredene Otadžbine! (Burno odobravanje na levice).

Gospodo narodni poslanici, nije zato beznačajno da se, u eri ove Vlade pojavljuju i srpski kulturni klubovi. Sve smo dekompenzirali i ta dekompenzacija ruši orijentaciju i najvećih duhova u našoj zemlji.

G. Slobodan Jovanović držao je u Zagrebu u Jugoslovenskoj Akademiji znanosti i umetnosti 2 juna 1929 godine govor o velikom Jugoslovenu Franji Račkom. I g. Slobodan Jovanović je onda 1929 godine rekao ovo: »Ali ako ne za živog Račkog, a ono posle njegove smrti Hrvati i Srbi bili su silom događaja primorani da se vrate na njegovu jugoslovensku politiku. Još i danas njegovi spisi jesu najbolji politički trebnik, jer nam daju onu širinu pogleda, bez koje danas današnja država ne može napredovati. Odavno je rečeno: »Velika država i uski pogledi ne idu zajedno.«

Tako je govorio Slobodan Jovanović, kad su veliki pogledi bili dominantni u našoj zemlji. Kad dominiraju pogledi režima Jugoslovenske radikalne zajednice, onda Slobodan Jovanović osniva i prima se predsedničkog mesta u Srpskom kulturnom klubu. (Živo odobravanje na levice).

Gospodo, jedan drugi važan odeljak ove Vlade jeste sporazum. Mi Jugoslovenski nacionalisti Vladi dr. Milanu Stojadinovića za posao sporazuma ne pravimo nikakvih zapreka. (Uzvići na levice: Tako je!) Mi mirno posmatramo razvitak događaja, verujući u pobjedu svoje ideologije i konačnu njenu pobjedu, ali zbog političkog razuma puštamo dr. Milanu Stojadinoviću da napravi sporazum. Ali samo jedno tražimo: Gospodo, odredite rok, do koga mislite da mo-

žete takav posao svršiti, pa onda javite jugoslovenskoj javnosti, šta ste napravili, a nemojte u ime sporazuma beskonačno Jugoslavijom vladati. (Pljeskanje na levice.)

Gospodo narodni poslanici, ako g. dr. Milan Stojadinović uspe da napravi sporazum sa g. dr. Mačekom na korist Jugoslavije i jugoslovenskog naroda, onda taj pakt sporazuma neće biti ništa drugo nego nova stilizacija jugoslovenske ideologije. (Glas sa leve: Onda ćemo svi glasati za njega!) A ako g. dr. Stojadinović ne uspe da napravi sporazum, onda dolazi naša direktna pobeda, onda dolazi pobeda jugoslovenskih nacionalista, jer se Jugoslavija mora vratiti na jugoslovensku politiku, budući da su jugoslovenska politika i jugoslovenski principi sudbina ove države. (Pljeskanje na levice.)

Gospodo narodni poslanici, budući da znam da je ovaj budžet plan državnog gazdinstva, i da glasanje za njega znači poverenje ovoj Vladi dr. Milana Stojadinovića, i budući da je ono pokazala i svojim sastavom i svojim dosadanjim radom da ne može korisno poslužiti dobroj sudbini ovoga naroda i Jugoslaviji, ja zato iz punot uverenja glasam protiv ovog budžeta. (Odobrovanje i pljeskanje na levice.)

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Stanko Lenarčić.

Stanko Lenarčić: Če človek poslušati ali bere govore naših ministrov propagande, potem mora priti do prepričanja, da je v Jugoslaviji več „svobode“ in „demokracije“ kakor v ostalih demokratično vladanih državah in Francozi, Angleži in Amerikanci nas morajo pravzaprav za eno in za drugo zavidati.

Gospodje poslanci! Hočem vam pa v par primerih pokazati kako taka svoboda in demokracija izgleda v praksi. Jaz sem sam veroval v besede teh gospodov ministrov in sem na par sestankih povedal zbranim volilcem stvari, ki so se dogajale v skupščini in izven skupščine. Moji govori so pa spravili gda. bana dra. Natlačena iz ravnovesja in načelnik sreza mi je moral prepovedati vse sestanke političnega značaja, ne dovoljuje mi pa niti strokovnih predavanj. Vrh tega me je po nalogu dra. Natlačena kaznoval enkrat z globo dinarjev 1.000 ali 20 dni zapora in drugič z globo din. 500 ali deset dni zapora češ, da sem skušal na javnem sestanku med narodom omajati jugoslovensko zavest in ustvarjati nerazpóloženje napram Vladi. (*Dr. Srpko Vukanović:* Kad je to bilo?) To je bilo u godini 1936. (*Glas:* Kad ste Vi bili narodni poslanik?) Da, kad sam bio narodni poslanik!

Šele na intervencijo Predsednika skupščine g. Čirića pri Ministru za notranje zadeve dr. Korošcu, ki je ukazal banu Natlačenu, da mora brezpogojno uničiti kazensko razsodbo sem dobil uradno objavo, da je sreski načelnik delal protizakonito. (*Glasovi:* Sramota!)

Da se tudi leta 1937 ni nič izpremenilo dokazujejo činjenice, ki jih je prečital kolega g. Mohorič, da je srezki načelnik 12 februarja prepovedal pet mojih sestankov. Še manj svobode kot poslanci uživajo ostali državljani. Največji teror je bil vršen za časa občinskih volitev posebno v srezu Logatec, katerega imam čast zastopati v Narodni skupščini. 20 septembra so se vršile občinske volitve v Gornjem in Dolnjem Logatcu in v Planini. V obeh Logatcih sta zmagali opozicijski listi. Srezki načelnik

Baydek je imel nalog od dr. Natlačena, da pozove predstojnike uradov, katerim je zagotovil, da lahko vsak svobodno voli in da ne bo nihče imel nobenih posledic če bo svobodno volil. Obljube srezkega načelnika so se izkazale kot neresnične. Že 30 IX je ban dr. Natlačen odpustil iz službe članici sokola — pogodbeni uradnici — Meze Fanči i Mači Gole, in to iz razloga ker sta očeta imenovanih volila opozicijo. Gospod finančni Minister je dne 22 oktobra s 15-dnevnim odpovednim rokom odpustil iz službe davčnega služitelja v Logatcu Volča Ignaca in začasnega davčnega eksekutorja Cirila Kiferla. Oba sta 7 novembra iz službe odstranjena. Politično se imenovana nista udeleževala, pač pa sta bila zavedna člana sokola. Inkvizitorji so sadistično zahtevali novih žrtev. Tekom meseca novembra so bili premeščeni iz sreza Logatec, ki je na skrajni severni meji naše države, podpoverjenik finančne kontrole Konradi Leopold iz Logatca v Plevlje, finančar Mlakar Janez v Čafasan na Ohridsko jezero in Mitrofan Gnatčenko v Preko. Premeščen je bil tudi geometer Čibej in železniški uradnik Anžiček Anton, vsi agilni člani sokola. (Protesti na levice.)

Tudi še danes trdijo klerikalci, da so bile volitve svobodne in zato so zahtevali, da se naši uradniki zaslišijo na sodišču in potrdi, da so bile volitve svobodne. Da so te trditve neresnične o tem vam priča okrožnica direktije državnih železnica v Ljubljani z dne 22 oktobra 1936 leta:

„Vsem službenim edinicam Kr. banska uprava sporoča, da so pri občinskih volitvah, ki so se že vršile v tem letu, nastopali nekateri uslužbenci ljubljanske direktije proti J. R. Z. podpirali opozicijo, za njo agitirali, celo kandidirali in polnoštevilno glasovali. V smislu navodil Kr. banske uprave opozarjam uslužbenca, da smatra Kr. banska uprava tako postopanje kot nepravilno pojmovanje o stališču državnega uslužbenca napram sedanjemu političnemu redu v državi. Državni uslužbenec mora obstoječi politični red vedno in povsod podpirati, ne sme pa proti njemu delovati. Vsled tega se pričakuje, da se slučajii, kakor so uvodoma omenjeni, ne bodo več ponavljali. Vsemu osebju v vednost in v upoštevanje.“

Direktor dr. Fatur, I. r.”

Gospodje poslanci! Rekli boste: saj je tudi prejšnji režim dal državnim uslužbencem taka navodila ob priliki volitev. Res je to — res je pa tudi, da prejšnji režim ni zlorabljal imena „svobode“ in „demokracije“. Za moj srez lahko ugotovim, da za časa prejšnjega režima ni bilo nobenih žrtev. Za časa sedanjega režima pa je 6 uradnikov odstranjenih iz službo, 14 pa premeščenih.

Gospodo narodni poslanici, sigurno najinteresantniji slučaj premeštanja desio se na področju opštine Rakek. Starešina finansijske kontrole dobrovoljac Janez bio je po nalogu Ministra finansija, a na predlog Ministra dr. Kreka telegrafski premešten u Prevalje pod br. 11344 od 15-X-1936. Ovaj dobrovoljac Janez služio je kao dobrovoljac u jugoslovenskoj armiji, koja je bila organizovana u Rusiji i ratovao 3 godine na Solunskom frontu. U Ministarstvu vojske i mornarice označeni upisan je pod Br. 1386 iz 1930 godine pod slovom „D“ u Knjizi dobrovoljaca. Imenovani bio je i odlikovan. Taj čovek, otac troje dece, ugledan činovnik, bio je premešten po nalogu dr. Mihe Kreka. Ministar dr. Miho Krek rekao je, naime, na sednici Narodne skupštine od 12 decembra 1936 godine da je i on dobrovoljac, da je nosio šajkaču i da o tome pi-

tamo pukovnika g. Švabića. Pošto je pukovnik Švabić već dve godine mrtav, nismo mogli njega pitati, već smo se o tome informisali kod organizacije „Jugoslovenskih dobrovoljaca“ u Ljubljani, čiji izveštaj glasi:

„Gospodine poslanice, na Vaš upit od 14-XII-1936 godine obaveštavamo Vas, da u spiskovima naše archive nemamo upisanog vojnog dobrovoljca dr. Mihe Kreka, istovremeno izjavljujemo, da našoj organizaciji nije ništa poznato o vojnom dobrovoljstvu imenovanog gospodina.“

Da organizaciji jugoslovenskih dobrovoljaca ne može biti ništa poznato o dobrovoljstvu dr. Kreka je naravno, pošto je dr. Krek u isto vreme kao i ja služio u drugom austrijskom planinskom puku u Ljubljani, gde je bio upisan u spisku „pouzdanih vojnika“.

Gospodje poslanici! O nasiljih, ki so jih vršili za časa občinskih volitev v srezu politični uradniki, bom govoril pri podrobni debati proračuna ministra no-tranjih zadev.

Pač pa ne morem iti preko nekaterih važnih gospodarskih ukrepov, ki so naše slovensko gospodarstvo prav občutno oškodovali. Prvi tak ukrep so bile »sankcije«. Sankcije same po sebi ne bi bile morda še največje zlo, pač pa je veliko zlo obračunavanje klirinških lir po Narodni banki. Kajti te lire kalkulirane pri prodaji po Din. 3.55 je plačala Narodna banka samo po Din. 3.15. Na shodu lesne trgovine in industrije v Ljubljani preteklega leta, na katerem sta bila navzoča tudi Ministra dr. Krek in Djura Janković, je zastopnik Narodne banke izjavil, da Narodna banka ne mara pri klirinških lirah nobenega zaslužka in da bo naknadno plačala razliko na cenah. Sicer ni bil nihče tako naiven, da bi veroval izjavam zastopnika Narodne banke, ker ima slovenska trgovina in denarništvo že dovolj slabih izkušenj. Saj je iz letnega zaključka Narodne banke razvidno, da je ves ta dobiček vporabila za izplačilo zvišanja dividende. Na ta način kakor to dela Narodna banka, se pač narodno gospodarstvo ne podpira. Zakon o Narodni banki se mora brezpogojno izpremeniti. Ta zavod mora služiti celokupnemu gospodarstvu ne pa da zbira visoke dividende delničarjem.

Drugo zlo, ki je uničilo celokupno slovensko združništvo in izročilo slovenske kmete v eksploatacijo centralizmu je »Uredba o likvidaciji kmetijskih dolgova.« To kar se do sedaj ni posrečilo nobenu slovenskemu politiku namreč, da bi centraliziral tudi slovensko gospodarstvo se je posrečilo dr. Korošcu in dr. Kreku.

V zgodvini slovenskega naroda bosta zapisani dve imeni dr. Krekov in sicer bo blestelo ime dra. Janeza Kreka, ki je v zvezi z Vošnjakom rešil slovenskega kmeta in obrtnika z vzorno vpeljanim združništvom

iz rok vaških in mestnih oderuhov. Z vzornim združnim delom, se je slovenski kmet postavil na lastne noge. Zgodovimo bo vedela povedati tudi, da je dr. Miha Krek bil tisti zastopnik slovenskega naroda, ki je 60-letno delo slovenskih zadrugarjev s podpisom »Uredbe o likvidaciji kmetijskih dolgova« uničil ter izročil slovenskega kmeta deloma centralizmu v Beogradu, deloma pa tistim oberuhom, ki so si ob pravem času oskrbeli denar, da mora kmet sedaj, ko je brez kredita in ne more dobiti druge denarja, tem plačevati oderuške obresti. Imam dokaze, da plačujejo kmetje pri takih oderuhih sedaj za posejeni denar 10% mesečne obresti kar znaša 120% letno. 500 slovenskih hranilnic prehaja kot žrtev te uredbe v postopno likvidacijo. Za to veliko žrtev je pa dr. Krek svobodno lahko premeščal več sto poštenih in vestnih slovenskih uradnikov.

Da so naši klerikalci doma največji avtonomisti, so dokazale rezolucije Unionskega shoda J.R.Z. v Ljubljani dne 17. januarja 1937. Da so v Beogradu pa največji centralisti je dokaz način vladanja, ki je strogo centralistično. Da varajo narod, pripovedujejo, da so v zvezi z dr. Mačkom in da delajo sporazumno z njim. V Sloveniji pa preganjajo vse slovenske Mačkovece z vsemi dopustnimi in nedopustnimi sredstvi, prepovedujejo shode, vstavljajo izdajo časopisov, izrekajo za vsako najmanjšo stvar drakonske kazni.

Ker je režim sedanje vlade povišal proračun za preko pol milijarde dinarjev, ker naš kmet ne more zmagati sedanjih bremen in ker sedanji režim v Sloveniji vrši nemoteno nasilja tudi napram zavednim državljanom zato smataram, da bi bilo glasovanje za proračun protivno principom katera zastopam, pa bom zato glasoval proti proračunu. (Odobrovanje i pljeskanje na levici.)

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, vreme je mnogo poodmaklo i ja mislim da ćete se složiti s tim da današnju sednicu zaključim. (Prima se).

Gospodo, kao dnevni red za narednu sednicu ja vam predlažem: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom finansijskog zakona za 1937/38 godinu. (Prima se).

Pošto je sutra nedelja, a u ponedeljak je praznik g.g. narodnim poslanicima muslimanske vere, to ta dva dana nećemo raditi, pa vam predlažem da sledeću sednicu održimo u utorak, 23 februara, u 8 časova pre podne. (Primamo).

Sa vašim pristankom današnju sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 20,50 časova.

